

Sborník

Národního
památkového ústavu
v Ostravě 2019 / 2020

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVISŤE
V OSTRAVĚ

Redakční rada Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě:

Mgr. Jiří Jůza, Ph.D. (Galerie výtvarného umění v Ostravě)
 Prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr. (Slezská univerzita v Opavě)
 Mgr. Jana Koudelová, Ph.D. (Národní památkový ústav)
 doc. Mgr. Petr Kozák, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě)
 prof. Ing. arch. Miloš Matěj, Ph.D. et Ph.D. (Národní památkový ústav)
 doc. PhDr. Andrea Pokludová, Ph.D. (Ostravská univerzita v Ostravě)
 PhDr. Dalibor Prix, CSc. (Ústav dějin umění AV ČR)
 Mgr. Michaela Ryšková (Národní památkový ústav)
 Mgr. Martin Strakoš (Národní památkový ústav)
 Mgr. Michal Zezula, Ph.D. (Národní památkový ústav, ředitel ÚOP v Ostravě)

Recenzent: Mgr. Jiří Šil, Ph.D.

Texty © Lucie Augustinková, Dalibor Halátek, Petra Kaniová, Eva Kolářová, Jana Koudelová, Karel Müller,
 Hana Pavelková, Adéla Richterová, Romana Rosová, Andrea Stanieková

© Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2020

Foto na obálce: Detail štukových hlavic pilastrů hlavního průčelí kostela sv. Vojtěcha na Dolním náměstí v Opavě,
 fotografoval ing. arch. Leopold Plavec, listopad 1965, Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, inv. č. A 8218.

ISBN: 978-80-88240-19-8

ISSN: 2336-1050

OBSAH

Content

Editorial 5

Editorial

Studie a články

Studies and articles

Eva Kolářová

Suterénní soustava státního zámku v Raduni se zvláštním zaměřením
 k památkové obnově jižních sklepů a struktuře provozního zázemí 9

*The basement areas of the Raduň chateau – with a focus on the restoration
 of the southern cellars and the structure of the technical areas*

Romana Rosová

Kostel Nejsvětější Trojice v Raduni 22

The Church of the Most Holy Trinity in Raduň

Karel Müller

Zaniklý alianční erb Hennů z Henneberka a Tvorkovských z Kravař z konce 18. století
 K soupisu heraldických památek v Opavě 34

*The defunct alliance coat-of-arms of the Hennis of Henneberg and the Tvorkovskýs
 of Kravaře from the end of the 18th century
 On the catalogue of heraldic monuments in Opava*

Hana Pavelková

Kino Panorama ve Vítkově a jeho interiérová výmalba 40

The Panorama cinema in Vítkov and its interior paintings

Lucie Augustinková

Fara v Kravařích – jeden ze stavebních monumentů po Josefu Seyfriedovi 52

The parish house in Kravaře – part of the architectural legacy left by Josef Seyfried

Adéla Richterová

Rychty na Novojičínsku – výsledky výzkumu 65

Magistrates' homesteads in the Nový Jičín region – research findings

Jana Koudelová

Zaniklý dům čp. 383 pod kostelním vrchem v Příboře 76

The defunct house no. 383 below the church hill in Příbor

Andrea Stanieková Rekonstrukce renesančního zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí – nová zjištění 101 <i>Reconstruction of the renaissance chateau in Stará Ves nad Ondřejnicí – new findings</i>	
Dalibor Halátek Nová zjištění v průběhu obnovy opavského kostela Nanebevzetí Panny Marie v letech 2019–2020 109 <i>New findings during the restoration of the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Opava, 2019–2020</i>	
Věnováno jubilatce PhDr. Daně Kouřilové <i>Dedicated to Dr. Dana Kouřilová to mark her 70th birthday</i>	
Vážme si života v prostoru s historickou pamětí a snažme se ji udržet Rozhovor s PhDr. Danou Kouřilovou vedl Dalibor Halátek. 122 <i>Let's appreciate living in a place with a historical memory and let's try to preserve it Interview with Dr. Dana Kouřilová, interviewer Dalibor Halátek</i>	
Výběrová bibliografie PhDr. Dany Kouřilové 127 Sestavila Petra Kaniová <i>Selected bibliography of texts by Dr. Dana Kouřilová Compiled by Petra Kaniová</i>	
Seznam zkratk 130	

EDITORIAL

Jana Koudelová, Dalibor Halátek

Vážení čtenáři, rádi bychom Vám představili další z řady sborníků, který je výjimečný především ze dvou důvodů. Nelze si již na titulní straně nepovšimnout vročení periodika do let 2019 a 2020. K rozhodnutí učinit tuto výjimku nás přiměly zejména dvě akce památkové obnovy, o nichž je pojednáno v samostatných příspěvcích, a jež byly zčásti dokončeny či mohly být ve finální fázi zdokumentovány až v roce 2020. Jednalo se o stavební a restaurátorské práce probíhající na významných památkách – zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí (okr. Ostrava-město) a kostele Nanebevzetí Panny Marie v Opavě. Ovšem i rok 2019 byl v kruhu památkářské společnosti opravdu výlučný, neboť jsme mohli blahopřát k životnímu jubileu milé kolegyni, historičce umění a památkářce PhDr. Daně Kouřilové. Té si dovolueme sborník s úctou věnovat.

V pořadí 34. svazek Sborníku Národního památkového ústavu v Ostravě pro roky 2019 a 2020 je rozdělen na dvě hlavní části. Ta první zahrnuje devět původních statí, tradičně zaměřených na památky severní Moravy a Slezska, druhá část je věnována jubilatce. Autorka úvodní studie Eva Kolářová, dlouholetá kastelánka státního zámku v Raduni, poutavě pojednala o systému zdejších suterénních prostor a jejich památkové obnově. Ve svém výkladu se zaměřila na nejvýznamnější úsek jižních sklepů, jejichž průzkum přinesl klíčová zjištění k stavebněhistorickému vývoji raduňského zámku. Právě v této části suterénu zůstaly zachovány doklady postupné modernizace provozního zázemí (horkovzdušné vytápění, rozvod užitkové a pitné vody, osvětlení – elektrifikace) aristokratického sídla v průběhu 19. a 20. století. Zámecké sklepy s uváděným technickým zázemím jsou prezentovány veřejnosti v rámci jednoho z prohlídkových okruhů. Další raduňskou stavební dominantou – kostelem Nejsvětější Trojice – se zabývala zkušená historička a památkářka Romana Rosová. Stavební historii této sakrální památky zhodnotila přede-

vším na základě výpovědi archivních pramenů, přičemž při interpretaci neopomněla zohlednit rovněž závěry operativní dokumentace a dendrochronologického průzkumu. První zastávkou v opavském prostředí je příspěvek ředitele Zemského archivu v Opavě Karla Müllera, věnovaný identifikaci fyzicky zaniklé heraldické památky, jež byla zdokumentována malířem a výtvarníkem Richardem Ludwigem Adamem Assmannem (1887–1965). Jednalo se o alianční erb Aloise svobodného pána Henna z Henneberku a jeho manželky Alžběty Aloisie, umístěný nad vstupem do někdejšího Benešovského domu čp. 289 (na křižovatce ulic Ostrožná a Hrnčířská) nejspíše v prvním dvacetiletí 19. století. Uvážíme-li, že se Assmannovo vyobrazení, které umělec musel vytvořit před zbořením jmenovaného domu v roce 1926, dochovalo pouze ve fotografii, pak nám doplnění opavského soupisu heraldických památek připomíná detektivní pátrání. Podrobnosti o výstavbě a podobě intaktně dochovaného příkladu moderní architektury ve Vítkově – kina Panorama – v přehledně koncipované stati osvětlila památkářka a dlouholetá garantka území okresů Opava a Bruntál Hana Pavelková. Nejenže stavbu tohoto kulturně-společenského stánku podle návrhu architekta Richarda Brosche (1884–1965), realizovanou staviteli Františkem Hanuschem a Františkem Jilgem v letech 1930–1931, zasadila do dobového kontextu, ale důkladně analyzovala také zachovanou interiérovou výmalbu ve spojitosti s památkovou obnovou kina jako celku. Snad se do budoucna podaří jednoznačně určit, případně potvrdit autorství předlohy námětu popisované výmalby. Stavební historii fary v Kravařích nastínila na základě provedeného stavebněhistorického průzkumu vědecká pracovnice Fakulty stavební VŠB – Technické univerzity Ostrava Lucie Augustinková. Příspěvek není věnován pouze stavebnímu vývoji farní budovy, ale rovněž osobnosti místního architekta Josefa Seyfrieda (1865–1923), který jí vtiskl

zcela novou podobu v duchu novogotiky a povýšil tak faru mezi významné památky Kravař. Výsledky studentského bádání zaměřeného na typologický výzkum rycht v okrese Nový Jičín z architektonického i urbanistického hlediska se pokusila postihnout Adéla Richterová z Muzea Novojičínska. Souhrnný článek vychází z její obhájené diplomové práce na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě. Z novojičínských rycht se rozhodla blíže představit bývalou rychtu v Suchdole nad Odrou, dnes čp. 388, a výminek dřívějšího rychtářského sídla čp. 4 v Petřvaldíku. O charakteru předměstské zástavby Příbora na příkladu stavebněhistorického vývoje zaniklého domu čp. 383 pod kostelním vrchem pojednala spolupisatelka editoria. Vyhodnocením archivního a terénního průzkumu včetně závěrů dendrochronologického rozboru dřevěných konstrukcí strženého objektu nastínila čtyři hlavní stavební etapy vývoje obytného stavení od 16. do druhé poloviny 20. století.

Na konec první části sborníku byly zařazeny dva aktuální příspěvky informující o zásadních zjištěních, upřesňujících stavební historii dvou výše zmiňovaných významných památek. Nejdůležitější nálezy uskutečněné během rekonstrukce zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí rámcově shrnula památkářka Andrea Stanieková, dohlížející na uváděnou akci jako garant území. Pozornost soustředila zejména na restaurování sgrafitové výzdoby fasád a na unikátní objev renesančních zámeckých prevětů, jejichž potvrzené množství vyvolalo neskryvané překvapení. Následující avizovaná stať spoluautora editoria, a zároveň druhé opavské zastavení, přináší přehled nových nálezů odkrytých při rekonstrukci kostela Nanebevzetí Panny Marie. Ta spočívala především v konzervaci a restaurování rezného zdiva a rovněž v obnově vnitřních prostor (bez mobiliáře) opavské konkatedrály. Analýzu nejenom prvotní barevnosti interiéru kostela, upozornění na skryté detaily gotické architektury a v neposlední řadě naznačení východisek pro rekonstrukci barevného řešení prostoru této stavební dominanty lze označit za hlavní body příspěvku.

Druhá část předkládaného sborníku je věnována milé kolegyni PhDr. Daně Kouřilové (* 15. 3. 1949), která v roce 2019 oslavila životní jubileum. V krátce představených státech je nejednou uvedeno jméno Danušky (zapsáno v matrice) či Dany Kouřilové, ať již jde o raduňský zámek, konkatedrálu v Opavě či památky na Vítkovsku. Její osobní, ale především profesní život přibližuje rozhovor, jenž s jubilantkou vedl spolueditor tohoto sborníku – Dalibor Halátek. Ti, kdož měli možnost s vždy elegantní Danou Kouřilovou spolupracovat, brzy rozpoznali jednu z jejích typických charakterových vlastností, a to vysokou míru tolerance a respektu k druhým. Dalo by se říci, že svým vystupováním a přímým jednáním má schopnost či dokonce dar zcela mimovolně kultivovat mezilidské chování. Za rozhovorem s poselstvím je zařazena výběrová bibliografie Dany Kouřilové, kterou sestavila kolegyně z týmu operativních průzkumů Petra Kaniová. Bohužel soupis neobsahuje nepublikované elaboráty z grantových výzkumů, stavebněhistorických průzkumů ani nálezové zprávy z terénní dokumentace řady stavebních památek, jež jsou archivovány v Oddělení dokumentačních fondů a knihovny Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě. Nejenže Dana Kouřilová významně přispěla k poznání, evidenci a zhodnocení památkového potenciálu regionů Opavska a Vítkovska, ale jako lídr týmu stála u stěžejních počátků systematického provádění operativních průzkumů a dokumentace historických staveb na ostravském pracovišti NPÚ, za což jí patří velký dík. Své mladší kolegy a zajisté i studenty Slezské univerzity v Opavě, kde několik let přednášela, dokázala souběžně motivovat a inspirovat. Jak se dočteme v rozhovoru, je stále obklopena památkami, zkoumá je a píše o nich.

Doufáme, že se nám podaří zvoleným obsahem i uspořádáním příslušného svazku Sborníku Národního památkového ústavu v Ostravě alespoň dílem podpořit zájem Vás, čtenářů, o poznávání našeho vskutku jedinečného a rozmanitého památkového fondu.

1

Studie a články

Studies and articles

SUTERÉNNÍ SOUSTAVA STÁTNÍHO ZÁMKU V RADUNI SE ZVLÁŠTNÍM ZAMĚŘENÍM K PAMÁTKOVÉ OBNOVĚ JIŽNÍCH SKLEPŮ A STRUKTUŘE PROVOZNIHO ZÁZEMÍ

Eva Kolářová

Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži

Na podzim 2017 skončila rekonstrukce jižního suterénu státního zámku Raduň, zpřístupněného v září 2018 veřejnosti. Předchozími průzkumy byl právě tento úsek označen za stavebně nejstarší, příslušný k tvrzi z 15. století. Od poloviny 16. do konce 17. století se středověký objekt měnil v renesančně-barokní trojtraktový zámek s novou suterénní soustavou pod průčelním a severním křídlem, doplněnou vnějšími sklepy. Empírová a romantizující přestavba zámku již suterénní etáž nezasáhla, ale plně, zejména v jižní části, ji využila při modernizaci panského domu, mimo jiné pro technické zázemí vodovodních, topných a osvětlovacích systémů.

Zámek Raduň od východu (foto M. Mainuš, 2014, uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

V letech 2016 až 2017 byla s pomocí mimořádné finanční dotace z přímých rozpočtových prostředků generálního ředitelství Národního památkového ústavu realizována památková obnova jižního suterénu státního zámku Raduň ve správě NPÚ, územní památkové správy v Kroměříži. Generálním dodavatelem stavby byla společnost *Ing. Pekárek – stavební společnost, s. r. o., Opava*; projekt stavební části realizovala *Architektonická kancelář I. D. E. A., s. r. o., Opava*; Ing. arch. Antonín Řehulka.

Během tří předchozích let ji ovšem uváděl archivní, archeologický a stavebněhistorický průzkum,¹ orientovaný k výkladu kompletního suterénu budovy, a to včetně prostor vysutých mimo ni a zahloubených v blízkém terénu, jenž význačně doplnil dosavadní rozsah poznání slohových proměn zámku a souvisejícího areálu.²

Až do roku 2009 byly totiž zámecké sklepy poněkud opomíjenou částí objektu. Dvouetážový suterén pod severním křídlem s novodobými omítkami a částečným betono-

Vnitřní a vnější situace raduňské suterénní soustavy (zpracoval Ing. arch. J. Zelinka, Ateliér 38, s. r. o., Opava, 2018, s pomocí „Zaměření podzemních prostor zámku v Raduni“, Ostravsko-karvinské doly, koncern Ostrava, vedoucí skupiny Ing. J. Ondruš, CSC., 1986; uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

vým potřebem původních podlah z poválečných časů zámku jako obecní „bytovky“ a později školy a kancelář³ sloužil, a dosud slouží, zámecké správě jako provozní zázemí; stejně tak prostory pod východním průčelím. Čtyři místnosti jižního suterénu zabrané poválečnými uživateli, a jimi postupně přeplněné uskladněným uhlím, bramborami, odloženým školským vybavením a množstvím předmětů tzv. „pro strýčka Příhodu“, naštěstí odrazovaly – s výjimkou dvojí poválečné elektro a vodoinstalace – od dalších úprav, a proto zůstaly nejvíce intaktní. Vnější skladovací prostory, včetně dvou zakomponovaných do novogotické „zdi pod galerií“ z roku 1830, byly s počátkem 80. let 20. století z bezpečnostních důvodů zazděny.

Prvotním důvodem zájmu o suterénní soustavu zámku byla od roku 2011 přípravu

vaná rekonstrukce novogotické hradební zdi pod zámek, kam byly začleněny rovněž nadzemní místnosti v patě zdi, se schodištěm ústícím až nahoře u zámku, a sousední víceúčelová „ledovna“. Projektovou dokumentaci připravila *Architektonická kancelář I. D. E. A., s. r. o., Opava*; Ing. arch. Antonín Řehulka (*Architektonická část*, 2011). Generálním dodavatelem byla společnost *DEV Company, s. r. o., Ostrava*. Stavební část zajistila společnost *Ing. Pekárek – stavební společnost, s. r. o., Opava*. Stavba byla financována z programu Správa majetku ve vlastnictví státu (SMVS) Ministerstva kultury v letech 2018–2019.

Odtud již vedla přímá cesta k následné analýze ostatních skladových prostor pod terémem a současně k odbornému zájmu o suterén komplexně. Výzkum, ke kterému došlo s prodlevou způsobenou přednostním roz-

Průhled dvěma z nejstarších sklepů jižního suterénu k západu, se zárubní a překladem z období mezi 1533 až 1534; náleznový stav před zahájením rekonstrukce (foto P. Kerlin, 2017, uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

šifrováním „nadzemního“ dění v přímé závislosti na postupnou rehabilitaci zámku a jeho zpřístupňování návštěvníkům prokázal, že zdejší sklepy jako celek neprošly během staletí tak zásadními úpravami, aby podstatně změnil svůj autentický charakter. Zadržely v sobě stěžejní stavební složky důležité pro identifikaci vzniku, bytí a zániku i každé jiné historické architektury – použitý materiál, způsob provedení, stopy větších či menších změn atd.

Výklad výsledků průzkumů, provedených v období 2013 až 2016, je z velké části vůbec prvním pokusem o průnik do tak vzdálené, a místy zcela nepoznané minulosti raduňského panského domu, zvláště středověkého a renesančně-barokního. I proto je zapotřebí některé z analytických závěrů chápat do jisté míry jako hypotézy, jejichž důvodnost prověří další generace odborníků, stojící před novými situacemi a nálezy.

Nebývale rozlehlá suterénní soustava přesahující půdorys stávajícího zámku však nekóduje pouze stavební proměny samotného šlechtického sídla, ale vypovídá také o slo-

žitě struktuře provozního zákulisí „pod schody“, skrytého, leč nezbytného pro život „nad schody“, a to se všemi aktuálními vymoženostmi objevujícími se především v 19. a 20. století.

Nejstarší písemná zpráva o Raduni přísluší do roku 1320, kdy se v listině hradeckého kastelána Přeška hovoří o bližší neznámém *Fredericus de Radyn*, prvním ze známých lenních držitelů zdejšího zboží; pro tuto dobu je možno připustit existenci menšího hrádka, či spíše tvrze. V roce 1475 přešlo dosavadní manské zboží pod zemskou správu a do rukou Tvorkovských, kteří jej drželi následujících sto devadesát šest let. Operativní stavebněhistorický průzkum Dany Kouřilové naznačuje, že v 15. století měl již objekt charakter hradního sídla s obytným palácem na jižní, lesy obstoupené straně. Z tohoto paláce se v jižním suterénu dochovaly tři místnosti, příslušné k nejstarší stavební fázi objektu. První dvě se základem z lomového zdiva a valenými klenbami se stopami tzv. „šalunku“ prolévaného maltou. Třetí, poslední, pak s mladší klenbou cihelnou, nahrazující snad původní

Suterénní místnost, přiřazená ke starším sklepům během renesanční přestavby po roce 1550; pod úroveň podlahy zůstal zachován průběh středověké ohradní zdi; stav po rekonstrukci (foto P. Kerlin, 2018, uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

Vřetenové schodiště v severní obranné věži s dubovým nosným sloupem, vročeným do období kolem roku 1436; nálezořav stav (foto P. Kerlin, 2018, uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

povalový strop zničený při vypálení objektu během třicetileté války (kapsy vysekané v jižní a západní zdi zřejmě pro stabilizaci lešení při zvedání nové klenby by tomu nasvědčo-

valy). Do nejstaršího období náležejí rovněž dubová zárubeň a překlad dveřního průchodu; dendrochronologická analýza je datuje do období 1533 až 1542.⁴

Obytný palác s obdélným dvorem byl chráněn kamennou ohradní zdí probíhající ve stávajícím nádvoří a na diagonále ležící čtyřbokou severní obrannou věží, jež střežila přístup od osady v podhradí a dále od Opavy a Hradce. K věži byla na severozápadě přiřazena kruhová schodištní věžice s vřetenovým schodištěm kolem nosného sloupu z tesaného dubu, dodnes zčásti dochovaná v severním dolním sklepe a v přízemí o patro výše; dendrochronologie uvádí stáří sloupu – s nezbytnou rezervou – k roku 1436.

Jednoduchá středověká hradní architektura byla kolem roku 1550, za Jiříka Tvorkovského, bohatého velmože a nejvyššího komorníka opavského knížectví, přestavěna do náročnější podoby renesančního objektu s dvorem uzavřeným na západě zdi s obsluž-

Předpokládané situační řešení hradu (tvrze) z 15. století, zanesené do půdorysu dnešního zámku (zpracoval J. Zelinka, Ateliér 38, s. r. o., Opava, 2018, na základě dispozic D. Kouřilové; uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

ným průjezdem. Zámek nabyl podoby trojkřídlé patrové stavby s nádvořím a věžemi u jižního a severního křídla. Z nich objem nové jižní věže svým autentickým kvadrátním půdorysem a kamennou matérií dodnes vystupuje ze suterénu až nad úroveň klasicistního zadláždění nádvoří, zatímco starší obranná věž severní byla začleněna do nově přistavěného severního traktu se sklepními místnostmi z cihelného omítaného zdiva, s valenými klenbami s výsečmi taženými do ostrých hřebínků, a s podlahou založenou cihlami, případně kamennými deskami. Jižní suterén byl v této době směrem k průčelí prodloužen o jednu místnost, která zřejmě nebyla se staršími třemi prostory spojena. Signalizuje to nález plně prozděné kamenné ohradní zdi pod úrovní její podlahy, stejně jako o téměř metr vyšší založení podlahy této nové prostory vůči pochozím plochám starších středověkých sklepů.

Celý suterén domu pak lze během starší renesanční fáze jen obecně, bez bližší funkční identifikace, považovat za součást provozního zázemí, především skladového. Svědčí o tom mimo jiné nadzemní větrací průduchy, menší zamřížovaná okna a komunikační spoje svázané vzájemně i s přízemím domu.

Od roku 1671 držel raduňské panství Albrecht Eusebius, hrabě Bruntálský (?–1688), kterého o tři léta později přiměl požár zdejšího zámku k další, tentokrát raně barokní proměně objektu s centrální hodinovou věží v průčelí a patrovými nádvorními arkádami, prolomenými do starších chodeb. Výstavba otevřených arkád si vynutila demolici jižní věže, severní věž přetrvávala ve funkci obslužného komunikačního prvku (nová věž, tentokrát válcová s kuželovou střechou v historizujícím stylu, se k jižnímu křídlu vrací k roku 1903; o čtyři léta později byla severní věž zvýšena o jedno patro s příkládaným hrázděním a ukončena byla gotizujícím dlátkem).

K využití opraveného, již barokně zaklenu-
tého suterénu, nabízí konkrétní informace pozůstalostní spis Johanny Donátové (?–1691), dcery hraběte Bruntálského, který uvádí, že v severním suterénu byla síň pekárny a pekárna s pecí z *ostrých kachlů*; s ní sousedil sklípek na mléko. O úroveň níže ležely dva velké sklepy; ze zadního vedlo šnekové schodiště až do přízemní komory. Na protější straně, z jihu, byl velký sklep, další menší na zahradnické věci, sklep na zelí a za ním komůrka pro slepice. V suterénu pod vstupním křídlem se nacházela komora na náradí a malé sklípky.⁵

Skladové prostory dochované v severním svahu pod zámekem, stávající stav (foto P. Kerlin, 2018, uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

Následná přestavba zámku za hraběnky Anny Larisch-Mönnichové (1771–1829), tentokrát empírová z první třetiny 19. století, se razantně dotkla exteriérů a interiérů zámku (o přístavbách a komplexní transformaci areálu nemluvě), ale suterény si i nadále podržely svou renesančně-barokní podstatu. Jen v závislosti na proměnách životního stylu a vzrůstajících nárocích na komfort bydlení se v nejzazší místnosti jižních sklepů – ale velmi pravděpodobně také pod východním průčelím – objevily z cihel vyzděné otopné komory horkovzdušného topení. Na severu, pod přízemní kuchyní se dvěma kvelby, fungovaly komory na potraviny a zelný sklep.

Vedle sestavy suterénních prostor pod vlastním zámekem dodnes existují v jeho blízkosti další samostatná sklepení, nabízející v čase nebezpečí mnohdy jedinou možnost spásy panstva, čeledi i poddaných. Takovéto skryše budované od 11. století a později nazývané *lochy* existovaly v podzemí většiny hradů a tvrzí. Jejich forma byla různorodá, od jednoduchých evakuačních chodeb až po rozměrné skryše stabilizované cihelným ne-

bo kamenným obezděním a s důmyslnými větracími šachticemi. K tomuto typu patřil i raduňský rozlehlý *loch* se vzdušníky, schodištěm a západní únikovou chodbou z hospodářského dvora u zámku ústící dolů do lesa, poblíž rybníka *Vrchní*; po roce 1830 byl vkomponován do masivu novogotické hradební zdi (také on byl – podobně jako jinde – inspirací pro romantické zkazky o mnohakilometrových pěších či vozových koridorech mířících do vzdálených lokalit).

Jiné podzemní prostory s klenbami jsou uchovány v severním svahu pod zámekem. Patří k nim dvě spojené síně s ventilačními okny a vchodem skrytým v terénu i samostatně přístupná srostlice čtyř prostor, jež od druhé poloviny 17. století sloužila jako *ledovna* k ukládání ledu pro potřeby panské kuchyně a především pivovaru známého k roku 1665. K němu příslušely dva pivovarské sklepy pod starou hrází rybníka *Vrchní*.

Vypovídací závažnost raduňského suterénu pro formulaci stavebněhistorického vývoje celého zámku byla impulsem nejen k již zmíněnému návrhu rekonstrukce památko-

vě nejvýznamnější jižní sekce, ale také k návrhu její prezentace veřejnosti.⁶ Jednou z možných variant je expozice s individuálním vstupem zájemců přímo zvenčí,⁷ jinou alternativou je řízená prohlídka s průvodcem, navázaná na aktuální prohlídkovou trasu.⁸

Expoziční řešení kalkuluje v prvních dvou místnostech s panely k výsledkům stavebněhistorického průzkumu zámku od poloviny 15. do poloviny 20. století; opatřeny by byly zabudovaným scénickým osvětlením k nálezočným situacím a interpretacím závěrů, ovládaným přímo návštěvníkem dle individuální volby. Tuto část by mělo doprovodit pět haptických výduskových modelů pro jednotlivé slohové fáze stavebního vývoje zámku s archívními a ikonografickými podklady (středověk, renesance, raný barok, empír, romantismus) a chybět by neměla ani komplexní stratigrafická prezentace vnitřního suterénu i vnějších souvisejících prostor v transparentním soutisku všech úrovní.

Další dvě místnosti s dochovanými realie-mi technického zařízení zámku jsou připraveny poskytnout náhled do jeho provozního zázemí prostřednictvím tří základních elementů každodenního zámeckého života – světla, vody a tepla.

Cestu světla do raduňského panského domu lze od středověku do baroka odhadovat jen z dobových zvyklostí, pro mladší časy 19. a 20. století je i přes značnou torzovitost informační databáze podstatně sdílnější. Zdejší hrádek byl nejspíše osvětlován různými typy olejových lamp s knoty nebo lojovými svíčkami známými od starověku. Voskové svíčky, které až do 16. století patřily ke zboží nejvyššího luxusu, našly s velkou pravděpodobností své místo až v komnatách movitých držitelů raduňského zámku renesančního a barokního; pozůstalostní spis Johanny Donátové z roku 1691 uvádí, že v jedné z pěti zahrad stojí 48 panských včelích úlů, z jejichž vyřezaných pláští mohly být svíčky vyráběny i tzv. „podomácku“.⁹ Nejstarší historická zpráva o raduňských zdrojích světla je z ledna 1833, kdy byly zakoupeny svíčky do zámecké

oranžérie „na svícení a topení v noci“.¹⁰ Gebhard Leberecht, 3. kníže Blücher (1836–1916), jehož otec se přiznal do Raduň jen o rok dříve, si ve svém peněžním deníku vedeném mezi léty 1855 až 1871 zapsal mj. nákupy značného množství svíček, svícňů a velkého skleněného lustru, ale také v roce 1861 – jen šest let po vynálezu petrolejové lampy s knotem – koupil takovýchto bronzových a skleněných lamp.¹¹

Zcela nový způsob osvětlení přinesl do raduňského zámku až počátek 20. století, kdy byl do podkroví jižní vysoké věže z roku 1903 instalován zásobník na acetylen vratislavské firmy *Deutschen Acetylen Werk*. Z něj byl plyn rozváděn k osvětlovacím tělesům nově zřízených obytných místností podkroví a vybraných salonů jižního patra olovenými trubkami (zachovaný zásobník byl konzervován v roce 2010, uprostřed tříleté generální rekonstrukce zámeckých střeš).

O dvanáct let později přijali raduňští radní návrh *Mährisch-Schlesische Elektrizitäts-Werke* v Moravské Ostravě na výstavbu trafostanice a elektrifikaci obce. Jakmile byla elektřina do obce přivedena, oslovila *Hlavní správa hraběcích velkostatků* téhož dodavatele s žádostí o předložení návrhu a rozpočtu na elektrifikaci zámku.¹² Společnost svou nabídku podala v srpnu 1926, ale již šest dnů po ní předložila svůj konkurenční koncept na tutéž práci firma *INGENIEUR ROBERT MASSAK* z Opavy, která se prezentovala mimo jiné referencemi o práci v zámcích Harrachů v Janovicích, Razumovských v Horním Víkštejně, Lichnovských na Hradci, rotschildovském zámku v Benešově a v opavské Masarykově vzdělávací instituci. Z dalšího výběru nakonec vítězně vzešla firma *LEOPOLD BARTECZEK* z Opavy, specializovaná kromě jiného na motorové aparatury, instalace světla, telefony a hromosvody. Její projekt zahrnoval osvětlovací a zásuvkové obvody s třífázovým motorem zn. *Svet* a potřebné komplety zn. *Touren*, k tomu pak telefonní i zvonkové vedení v celém domě (první telefon fungoval na zámku již v roce 1903); současně byla sjednána pod-

mínka revize provedených prací ze strany *Moravsko-slezských elektráren*. Realizace probíhala v padesáti šesti obytných pokojích a příslušenství ve druhé polovině roku 1926. Hotová zakázka v ceně paušálních třiceti tisíc korun byla ze strany hlavního inspektora hraběcího velkostatku Jana Wojkovského převzata dne 20. ledna 1927. Z Barteczkovy elektroinstalace přežival pouze osamocený úsek ve třech ze čtyř místností jižního suterénu s většinou rozvodů a dílčích prvků zachovaných v téměř provozuschopném stavu a technologické úplnosti, umožňujícími plnou funkční repasi. Během obnovy bylo mimo jiné provedeno povrchové očištění a konzervace všech součástí – hlavního přírodního kabelu, vodičů, kovových konzol, keramických komponentů a bakelitových detailů. Elektrické obvody byly napojeny ke střídavému proudu o napětí 24 voltů a jediné původní svítidlo bylo doplněno mladšími žárovkami pro stejné elektrické napětí. Prostory těchto veřejnosti zpřístupněných sklepů tak nyní osvětluje nejen nová elektroinstalace (firma *Jiří Furch, Opava*; 2018), ale opětovně – ve zvláštním režimu – také elektroinstalace z roku 1926, nabízející dnes již výjimečnou představu o intenzitě světelných zdrojů v čase jednoho století zpět (*Jan Holdásek, Plzeň*; 2018).

Každodenní život na raduňském hradě a pozdějším zámku, stejně jako dole v obci, byl ovšem nejvíce ovlivňován potřebou dostatečného množství pitné a užitkové vody a ochranou jejich zdrojů. Spolehlivými dodavateli vody považované za pitnou byly prameny spodní vody a kopané či vrtané studny; užitkovou vodu nabízela rybníční soustava a potok *Raduňka*, který pramení na jižním úbočí Podvihovského vrchu a vlévá se do řeky Moravice; během své zhruba jednáctikilometrové délky protéká také dnešním raduňským zámeckým parkem a napájí sedm rybníků.

O konkrétním způsobu získávání vody pro panský dům nejsou během středověku žádné zprávy. Lze však předpokládat, že již teh-

dy existovala v hradním nádvoří studna, jež byla funkční až do konce 18. století. Vedle této nejdůležitější zásobárny vody byly vyhloubeny další studny, jednak pro venkovní kuchyň a koňskou maštal u zámku, jednak pro domácí zvířata v hospodářském dvoře východně od něj. Zalévání čtyř zahrad, štěpnice a chmelnice zajistila studna poblíž barokní *velké sýpky* a voda z rybníka *Vrchní* (nazývaného též *Zámecký*). Stejný rybník ležící pod zámkem dodával vodu malému pivovaru, poprvé zmiňovanému v roce 1665. Voda tří z osmi raduňských rybníků poháněla také kola zdejších mlýnů.

Nejstarší zmínka o existenci zámeckého vodovodu se váže k 3. květnu 1814, kdy byla intabulována písemná smlouva mezi panstvem a „*Horním mlýnářem*“ Josefem Böhmem,¹³ přes jehož pozemky byla na zámek pitná voda přiváděna od pramene na západě, z míst, kde poblíž lesa zvaného „*Buček*“ ležely dříve panské sádky na ryby.¹⁴ Vodovod s patrně dřevěným potrubím byl v roce 1822 opatřen novými měděnými trubkami a zaústěn v kuchyni v severním suterénu (voda sem přitékala až do roku 1986). Odtud pak vodu k pití a hygieně roznášelo do přízemí a patra služebnictva. Nezbytným vybavením panských pokojů se proto staly různé nápojové a hygienické sety.

Vodou studenou i teplou, rovněž ohřívanou v suterénní kuchyni, byly již od 20. let 19. století zásobovány také samostatné koupelny. Odpad z mycích i záchodových komor byl zpočátku vynášen služebnictvem, později sveden kanalizačními rourami k trativodu vyzdřenému pod nádvořím a ukončenému v *Podkostelním rybníce*. Práce na novém vodovodu trvaly až do léta 1825, odkdy jím proudila voda nejen na zámek, ale také do právě dostavěné oranžerie a soustavy okrasných a zeleninových zahrad.

Vedle pitné vody však bylo zapotřebí značné množství vody užitkové nejen pro koňskou maštalí proti sýpce, ale také v novém hospodářském dvoře na okraji obce. Zkrátka –

Místnost příslušná k nejstarší části jižního suterénu s pohledem k jímači vody z rybníka Vrchní, zřízenému v roce 1934, stav po rekonstrukci (foto P. Kerlin, 2018, uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

studní nebylo nikdy dost. O jejich sestavu, včetně rezervoárů, bylo nutno průběžně dbát, nicméně výlučnou pozornost si vyžadovala vodoinstalace na zámku; její větší úpravy a opravy zaznamenávají úřední knihy v letech 1847 až 1909.

Třicátá léta 20. století přinesla převratnou modernizaci celého technického zákulisí zámku, nemyslitelnou bez jeho předchozí elektrifikace. Razantní proměna vodovodního a teplovodního režimu podstatně zkvalitnila životní styl panstva i zjednodušila pracovní podmínky personálu. S počátkem roku 1934 předložila *Správě Blúcherovských velkostatků* opavská firma Alfonse Jilga, *Installation von Wasserleitungen und Heizungen* materiálovou a cenovou nabídku na provedení nové vodovodní a otopné soustavy zámku, a ještě v témže roce byla pověřena její realizací. Součástí dodávky bylo mimo jiné postavení jímače vody, rozvod vnitřní sítě železných a olověných trubek pro studenou i teplou vodu, zřízení vodojemu v nejvyšším podlaží zámku a osazení litinových odpadních rour.¹⁵

Zásadní komponentou nové vodovodní struktury zámku byl velkoobjemový jímač s pískovou filtrací a rezervoárem, opatřeným izolačním asfaltovým nátěrem vnitřních stěn, dodnes zachovaný v jižním suterénu. Do něj a z něj byla s pomocí elektrických čerpadel nabírána a dále do nových moderních koupelen a splachovacích toalet zámku rozváděna voda z *Vrchního rybníka*. Čerpadla byla po roce 1948 zlikvidována; korpus jímače s torzem přírodních a rozvodných rour byl konzervován a zahrnut mezi expoziční reálie.

Rybník však nebyl pro takovéto využití vhodný. Čerpadlo ve vodárně poblíž břehu z něj totiž kromě vody nasávalo také různé nečistoty a kaly, což vedlo k jejímu nežádoucímu zbarvení, zápachu a zdravotnímu riziku. Proto bylo nutno jak čerpadla, tak jímač nejméně dvakrát ročně čistit. Další potíže nastávaly v zimě, kdy voda zamrzala a do sanitárního rozvodu a kotlů jí bylo málo. Proto byla již po necelých čtyřech letech provozu oslovena firma *Thiergärtner-Stöhr* a *Albert Blum*, jež vypracovala projektový koncept na výstavbu nové nádrže, kam měla být voda čer-

Místnost příslušná k nejstarší části jižního suterénu s pohledem do míst někdejší otopné komory z první třetiny 19. století; stav po rekonstrukci (foto P. Kerlin, 2018, uloženo v Archivu NPÚ, SZ Raduň).

pána přímo z volného toku *Raduňky* a přes šterkové lože dále regulována do užitného vodovodního řadu. K její realizaci, podmiňující radikální nápravu neduhů zámeckého vodovodu, však již nedošlo. Na okamžité krytí nákladné akce se nedostávalo hotových peněz a válka, která vypukla hned v dalším roce, zcela převrátila životy všech členů zámecké rodiny¹⁶ a současně také příběh samotného zámku.

V průběhu času byla stále důležitějším faktorem reprezentačního i privátního dění na panském sídle tepelná pohoda. Stejně jako u získávání světla a vody chybí informace také o středověkém způsobu vytápění, jež lze definovat pouze odkazem k historickým analogiím otevřených krbů, přenositelných košů s živým ohněm a rozličných typů ohřívadel. O nic lépe na tom není ani konkretizace životního stylu následného renesančního objektu; nicméně tento nový architektonický typ šlechtického sídla s sebou již přinášel také lépe prosvětlené a především vytápěné společenské a obytné prostory panstva, a nejen tomu bylo jistě i v Raduni.

Dosud nejstarší informace k otopnému režimu zámku se váže až k době barokní, k pozůstalostnímu spisu tehdejšího majitele panství Albrechta hraběte Bruntálského, který k 22. březnu 1688 uvádí, že zámek má zařízené pouze přízemí a zde mimo jiné také čtyři vytápěné světnice, asi již s pomocí kachlových kamen, obvyklých ve šlechtických domech od 15. století. Barvitější představu o vybavení raduňského domu přináší pak mladší pozůstalostní spis z roku 1691, tentokrát hraběcí dcery Johanny provdané Donátové, který zmiňuje, že v přízemí se nachází pět zaklenutých „světnic“ – takto byly nazývány pokoje s vytápěním – a deset místností bez přímého vytápění, označovaných v souladu s dobovou terminologií za „komory“ a „komůrky“.¹⁷

Situace se proměnila až s příchodem hraběte Jana Larische ze Lhoty (1766–1820), chotě zdejší komtesy Anny Mönnichové, která se po náhlé smrti manžela ujala vedení radikální proměny zámku (a celého areálu), aby mezi léty 1822 až 1827 svůj dům vybavila vším aktuálně dostupným přepychem a pohodlím. K němu samozřejmě náleželo i pří-

jemné klima důkladně vytápěných interiérů. V roce 1822 nechala do obytných pokojů zámku vestavět dvanáctero kachlových kamen, k nimž postupně přibývaly další; novou pecí byla vylepšena také kuchyň v severním suterénu. Půdorys zámeckého patra opavského stavitele a malíře Franze Biely (1789–1871), pracujícího po Annině smrti pro její dceru Marii (1801–1889), zaznamenává v roce 1838 komínové průduchy u všech obytných místností.¹⁸

Zřejmě ještě během 20., případně 30. let 19. století byl uveden do provozu také doprovodný větrací teplovzdušný systém pro vybrané místnosti jižního a průčelního traktu, především pro haly a koridory s chladnými podlahami z mramoru. Za tímto účelem byla v poslední prostoře jižního suterénu vyzděna topná komora, vybouraná neznámo kdy, jejíž situování v severovýchodním nároží a rozměry jsou dosud čitelné v otiscích obvodových stěn přisazených do starší klenby. V této malé „kotelně“ fungovala blíže neidentifikovaná výkonná kamna, jež ohřívala vzduch do teplovzdušných kanálů ve zdech, s výstupy v přízemí a patře. Není vyloučeno, že mohlo jít i o dobově frekventovaná tzv. „dělová kamna“ (v raduňské otopné komoře napomáhaly dlouhodobé akumulaci tepla nejen dovnitř vnesené kameny, ale také masivní výhřez rostlé skály). Průduchy, kterými stoupal teplý vzduch do komínů a sopouchy odvádějící kouř do interiérů, jsou v severní a východní zdi dosud patrné, stejně jako cihelný větrací kanál, odvádějící ven ze sklepa odpadní vzduch a současně přísavající zvenčí vzduch čerstvý.¹⁹ Zůstala zachována také boční část obvodové obslužné podesty položené z cihel.

Poznámky:

1. Archeologický výzkum provedlo oddělení archeologických výzkumů NPÚ, územního odborného pracoviště v Ostravě, pod vedením Mgr. Františka Koláře; nezastupitelná archivní excerpta z fondu Ústřední správa Blücherovských velkostatků Bravantice (dále ÚSBVs Bravantice), ve správě Zemského archivu v Opavě (dále též ZAO) zpracovaly Mgr. Romana Rosová (NPÚ, ÚOP v Ostravě) a Jana Indrová (ZAO). Operativní stavebněhistorické průzkumy měly v rukou PhDr. Eva Kolářová (kastelánka zámku) a PhDr. Dana Kouřilová, které rovněž vypracovaly ideový záměr a scénář expozice zamýšlené v rámci zpřístupnění jižního suterénu návštěvníkům; projektovou dokumentaci architektonické části této expozice připravil Ing. arch. Jan Zelinka z Ateliéru 38, s. r. o., Opava.

Zámecká otopná soustava kombinovaná z kachlových kamen, jediného „vlašského krbu“ a horkovzdušného topení fungovala až do konce první třetiny 20. století, kdy na vyzvání kanceláře raduňského velkostatku podala 31. ledna 1934 nabídku na parovzdušné vytápění a ohřev vody firma *Installation von Wasserleitungen und Heizungen* s využitím kaloliferového systému s parními ohřivači produkujícími kondenzující topné páry. Majitel firmy, opavský instalatér a klempíř Alfons Jilg, navrhl a provedl nové topení jako horkovzdušné, s využitím starších kanálů vzduchového vytápění tak, aby maximálně eliminoval stavební zásahy do interiérů. Během realizace byly v obytných pokojích v patře a v části přízemních místností instalovány litinové radiátory ohřívající párou ze dvou nízkotlakových kotlů, zapojených v průčelním a jižním suterénu. K tomu Jilg podotkl „Až při -20 st. Celsia může být takto dosaženo pokojové teploty 20 st. Celsia...“. Součástí zakázky bylo také dodání litinových kotlů na koks zn. *Strebel* pro nízkotlakovou páru včetně regulátoru páry a výboje kondenzátu, trojfázového elektromotoru, lamelového kaloliferového systému *Siemon Typ 2xIII*, kompletního potrubí, kohoutů a přechodových trysek z ventilátorů na topné baterie a dále na distribuční kanál.²⁰

Z Jilgova parního vytápění „přežil“ v kotelně průčelního suterénu pouze jeden z původních dvou kotlů *Strebel*, zato i s dochovanými nápuštnými a výpuštnými kohouty. Po konzervaci jej čeká přesun do zpřístupněného jižního suterénu, osazení na místo zlikvidovaného kotle „jižního“ a začlenění do expozičního souboru technických památek historické provozní základny zámku Raduň.

2. Vydáno mj. v publikaci: KOLÁŘOVÁ, Eva. *Příběh raduňského zámku*. Kroměříž 2015. Financováno z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) – projekt „Každodenní život a kulturní vliv aristokracie v českých zemích a ve střední Evropě v kontextu veřejně přístupných historických sídel ve správě NPÚ – instalace, prezentace, aplikace“, identifikační kód DF11POP10VV26 (odborná spolupráce Dana Kouřilová, Romana Rosová, Jana Indrová, Přemysl Krejčířík).
3. Raduňský velkostatek Blücherů z Wahlstattu drželo po jeho konfiskaci postupně Ministerstvo zemědělství, poté obec Raduň; na zámku byl zřízen učňovský internát, posléze sloužil k bytovým účelům. V období 1959 až 1979 zde fungovala základní škola, do roku 1983 mateřská škola; kanceláře tady měl také místní národní výbor. Od 1. října 1978 přešel areál se zámekem pod státní správu a po několika reorganizacích jej od roku 2003 spravuje Národní památkový ústav. V červenci 1984 byl jako instalovaná nemovitá kulturní památka zpřístupněn veřejnosti; od roku 2004 jej doprovází celkově rekonstruovaná empírová oranžerie s okrasnou zahradou, o deset let později byla obnovena barokní sýpka, v níž se nyní nachází návštěvnické centrum. Komplexní revitalizací prochází patnáctihektarový přírodně-krajinářský park a další zahrady.
4. Dendrochronologický průzkum zajistil v období 2008 až 2011 Ing. Jiří Král.
5. ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 268, kart. 237.
6. KOLÁŘOVÁ, Eva – KOUŘILOVÁ, Dana. *Ideový záměr a scénář expozice pro jižní suterén*. Kroměříž 2018 (nepublikovaný rukopis uložený v Archivu NPÚ, ÚPS v Kroměříži, spisová agenda Správy státního zámku Raduň; architektonická část Ing. arch. Jan Zelinka, Ateliér 38 s. r. o., Ostrava, pracoviště Opava).
7. Jižní suterén, zatím bez expozičního fundusu, byl zpřístupněn veřejnosti ihned po kolaudaci stavby v září 2018; zájemcům se věnovali interní lektoři.
8. Tento typ prohlídky jižního suterénu byl praktikován v sezoně 2019.
9. ZAO, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, Opava (dále HÚ – OK), inv. č. 1151, kart. 216.
10. ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 424, kart. 306.
11. ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 12, kart. 306.
12. Bliže KOLÁŘOVÁ, E. *Příběh raduňského zámku...*, s. 113–114.
13. ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 372, kart. 279.
14. Bliže KOLÁŘOVÁ, E. *Příběh raduňského zámku...*, s. 41, 42, 84.
15. ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 1009.
16. Vodovodní systém Blücherů sloužil i po jejich odjezdu do domovské Anglie. Užitek vodu z rybníka Vrchní však čerpadlo u rybníka a v jižním suterénu nevytlačily až do patra se školními třídami, a proto musely být často zavírány již tak nedostatečné toalety. Vodu k mytí rukou nabírala uklízečka v severním suterénu, kam stále přitékala pitná voda z „Bučku“, a roznášela ji do umyvadel ve třídách. Havarijní poměry objektu a především kritický stav sanitárního zázemí pak během let 1962 až 1963 přiměly zřizovatele Okresní národní výbor v Opavě k záměru na realizaci nového hygienického zařízení pro 120 žáků a opravu vodovodu i kanalizace, znovu ovšem zaúštěné do historické zděné stoky pod nádvořím. Starosti s vodou však neustaly ani poté. Havarijní izolace zamrzajícího potrubí a vodojemu byla jen dílčím pokusem o nápravu, a proto byl v roce 1970 chod školy a družiny na zámku zastaven. O šest let poté byl uveden do provozu Kružberský skupinový vodovod, který přivedl vodu do obce. Zámek a ostatní příslušné budovy však byly na kružberskou soustavu napojeny až s novým správcem zdejšího památkového areálu, jímž byl od roku 1979 Okresní národní výbor v Opavě, vystřídaný stávajícím Národním památkovým ústavem.
17. ZAO, fond HÚ – OK, inv. č. 1141, kart. 217.
18. ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 2047.
19. Za informace děkuji Janu Holáskovi a Robertu Winklerovi. Bliže ČERVENÁK, Jan – HOLÁSEK, Václav. *Teplovzdušné systémy vytápění a větrání historických budov a jejich vliv na stavbu*. *Vytápění, větrání, instalace* 5/2016, s. 200–206. V podstatě shodný teplovzdušný režim byl v provozu také v oranžerii dostavěné v roce 1825, jejíž dva pobočné sály obcházely pod úrovní podlahy vyzděné kanály, kam dodávala horké spaliny dvě samostatná topeniště s kamny. V nich bylo spalováno zbytkové dřevo, ale již k roku 1833 je zmiňován také nákup kamenného uhlí.
20. Bliže KOLÁŘOVÁ, E. *Příběh raduňského zámku...*, s. 118. Jilgovo parní vytápění sloužilo i v poválečné době, kdy bylo postupně nahrazováno lokálními topidly na pevná paliva, především v bytových jednotkách, školních třídách a kinosále fungujícím v někdejších ústředním přijímacím sále. Po přechodu raduňského zámku do správy státu byl starý otopný systém zrušen a ve vybraných místnostech nahrazen elektrickými akumulacími kamny. Od roku 2002 je zámek plynofikován; plynovým topením je temperována rovněž zámecká oranžerie.

ENGLISH SUMMARY

THE BASEMENT AREAS OF THE RADUŇ CHATEAU – WITH A FOCUS ON THE RESTORATION OF THE SOUTHERN CELLARS AND THE STRUCTURE OF THE TECHNICAL AREAS**Eva Kolářová**

In 2016–2017, restoration work was carried out in the southern part of the basement areas of Raduň chateau (run by the National Heritage Institute); the newly restored areas were opened to the public in September 2018.

The restoration was preceded by a comprehensive survey of all the basement areas, which enabled the individual phases in their historical development to be identified during the period from the early 14th to the mid-20th century. The oldest parts of the complex were found to be the southern cellars, which were part of the castle (fortress) from the 15th century. From the mid-16th to the mid-17th century, the building was gradually remodelled and expanded to create a two-floor Renaissance-Baroque chateau laid out in three tracts with a new basement area under the main façade and the north wing; this area included outer cellars including spaces used for brewing, an icehouse and the so-called “hole” (“Loch”).

The chateau was later adapted in an Empire and Romantic style; the basic structural components of the basement areas remained unchanged, but the basement (especially the southern part) was fully exploited in the modernization of the building. An Empire-era heating system using hot air was installed in this area (replaced by a steam-powered system in the first half of the 20th century), as were water mains (between 1814 and 1934). The southern basement is also the only part of the chateau where part of the first electrical wiring system (installed in 1926) has survived in its original form.

Key words:

Raduň chateau – basements – chambers and the so-called “hole” – historical technical areas – reconstruction – public presentation

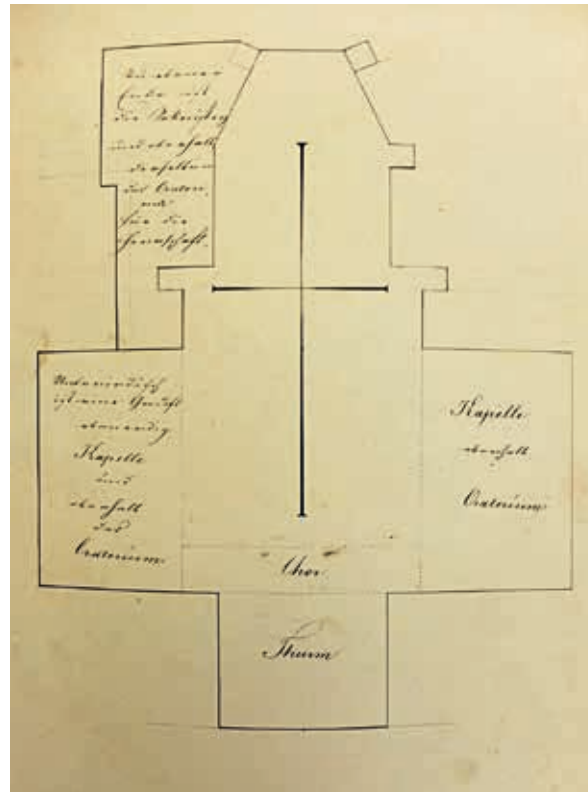
KOSTEL NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE V RADUNI

Romana Rosová

Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě

Příspěvek se zabývá historií a stavebním vývojem renesančního kostela Nejsvětější Trojice v Raduni. Vychází především z archivního průzkumu, provedeného při zpracování operativní dokumentace bočních kaplí, a je doplněn výsledky této dokumentace a také dendrochronologického průzkumu krovů bočních kaplí.

V roce 1949 popsali posluchači semináře dějin umění brněnské univerzity v rámci prováděného soupisu středověkých památek sochařství a malířství také kostel Nejsvětější Trojice v Raduni. Renesančně-gotická stavba „pevnostního charakteru“ vystavená ze smíšeného zdiva měla v západním průčelí masivní kvadratickou věž s novodobým bosovaným portálem. Jižní část presbytáře a východní nároží lodi byly opatřeny odstupnými operáky. K jižní straně presbytáře byla připojena přístavba „s hrubým novogotickým členěním“. Na severní straně presbytáře se nacházely „bezvýznamné novogotické přístavby“, u jižní stěny věže kryté schodiště na kruchtu. Kostel měl sedlové střechy kryté břidlicí.¹ Podvěží bylo opatřeno křížovou hřebínkovou klenbou, loď zaklenuta třemi a presbytář jedním polem křížové klenby s jednou vyžlabenými žebry s profilem lineárního hruškovce. K lodi z obou stran přiléhaly kaple čtvercového půdorysu, přístupné půlkruhově uzavřenými portály. Severní (levá) kaple byla zaklenuta dvěma poli křížové klenby s plochými oblé profilovanými žebry, jižní (pravá) kaple dvěma poli křížové klenby se středními čtvercovými zrcadly. V západní části kaple se nacházelo úzké schodiště ke střílnám a na půdu. Prostor nad kaplemi zaujímaly oratoře s plochými dřevěnými stropy, rovněž novogotická přístavba u jižní strany presbytáře měla plochý dřevěný strop.² O dva roky později informovala Alena Königová ze Slezského muzea v Opavě v souvislosti s chystanou opravou kostela Státní památkový úřad v Brně, že kostel je „gotická jednodlná stavba s lodí přičnou, zaklenutou původní gotickou klenbou.

Raduň, půdorys kostela Nejsvětější Trojice z roku 1859 s popisem využití jednotlivých prostor (ZAO, Ústřední správa Blücherovských velkostatků v Bravantících, inv. č. 403, kart. 297).

*Rovněž vnějšek kostela je v původním středověkém stavu a má pevnostní charakter“.*³

Počátky raduňského kostela jsou poněkud nejasné. Pokud oprávněně ponecháme v „říši fantazie“ romantické domněnky badatelů z počátku 19. století, že kostel byl spolu se zámekem postaven v roce 1006, „jak říkají staré rukopisy“⁴ máme zde na jedné straně

tradovaný názor, že v Raduni stál nad vsí klášterní kostel dominikánů ze 14. století, zasvěcený sv. Mikuláši, který spolu s klášteřem zpustl v důsledku morové epidemie. Pustý byl již v roce 1541.⁵ Tuto hypotézu podporuje záznam z půhonných knih opavského knížectví, podle nějž v tom roce pohnal Kryštof Tvorkovský z Kravař a na Oldřišově svého bratra Oldřicha Tvorkovského z Kravař na Ra-

v roce 1500 nechal tehdejší majitel raduňského panství Arnošt Tvorkovský z Kravař vystavět v blízkosti raduňské tvrze dřevěnou kapli sv. Anny, kterou pak Pertold Tvorkovský z Kravař nahradil v roce 1598 kamennou novostavbou zasvěcenou Nejsvětější Trojici.⁷

Jak již bylo řečeno, tuto hypotézu podporuje, respektive podporovala samotná budova stávajícího kostela. V boční (severní) kapli sv. Anny se totiž v minulosti nacházely české nápisy, ozřejmující okolnosti výstavby kostela.⁸ Nápis vpravo zněl: „Vysokorodý Pán Arnošt z Tvorkova a Kravař, syn pana Jana z Kravař a manželky jeho rozené kněžny z Oswiencin a Zatora, založil na místě, kde nyní kostel stojí, malou dřevěnou kapli, která od r. 1500–1598 trvala a obrazem sv. Anny, Matky Nejsvětější P. Marie, opatřena byla. Obraz ten až dosud nachází se v kostele na levé straně vchodu pro antiquitate a léta 1600 od pana kardinála z Ditrichštejna, biskupa olomouckého posvěcena jest a pozůstává.“⁹ Nápis vlevo: „L. P. 1598 z vnuknutí daru a milosti Ducha sv. ke cti a chvále a svatě nerozdílné Trojice tento kostel a chrám Boží z kamene, nákladem Urozeného Pána Bertholda z Tvorkova a z Kravař níže psaného, i s pomocí a zakládáním paní Kateřiny Bruntálské z Vrbna, manželky téhož pana Bertholda a dcery Urozeného pana Hynka Bruntálského z Vrbna na čas hejtmana markrabství moravského z gruntu a kamene založen a fundován jest.“¹⁰ Vzhledem k tomu, že nápisy již neexistují, nemůžeme bohužel usuzovat, z které doby pocházely a jak blízko měly k době, kterou popisovaly, čili nakolik jim můžeme důvěřovat. Je ale pravděpodobné, i vzhledem k použitému jazyku, že vznikly již v předbělohorské době, nanejvýš krátce po třicetileté válce.¹¹

Z výše uvedeného snad můžeme vyvodit, že v Raduni skutečně existoval starší kostel zasvěcený sv. Mikuláši, který mohl být založen některým z tehdy existujících řádů, snad dominikány. Koncem 30. let 16. století však již byl opuštěný, což mohlo souviset s morovou epidemií v Opavě v roce 1536, při níž všichni opavští dominikáni zemřeli, a klášter

Raduň, nerealizovaný plán na přestavbu věže kostela Nejsvětější Trojice z roku 1895 od opavského stavitele Julia Lundwalla (ZAO, Ústřední správa Blücherovských velkostatků v Bravantících, inv. č. 2053).

duni k zemskému soudu za to, že jeho syn Jan s lidmi přepadli oldřišovské poddané „u místa kostelíka pustého svatého Mikoláše nad Raduňem“ a sebrali jim dříví.⁶

Na druhé straně pak je častější a také samotnou stavbou podpořená domněnka, že

zůstal několik let pustý.¹² František Šigut se naopak domníval, že kostel zpustl již za česko-uherských válek na přelomu 60. a 70. let 14. století.¹³

Nezávisle na tomto kostele, což by také hovořilo pro to, že se jednalo o kostel řádový, pak zřejmě založil Arnošt Tvorkovský z Kravař kolem roku 1500 dřevěnou kapli sv. Anny. V Raduni stála již v té době tvrz, sídlo Tvorkovských z Kravař, ovšem nejbližší kostel byl až v Komárově, kam byla Raduň také přiřazena. Dřevěný svatostánek tak mohl suplovat panskou kapli, pro niž zřejmě na tvrzi nebylo místo.¹⁴

V roce 1598 pak Pertold Tvorkovský z Kravař (asi 1570–1634), jeden z nejdůležitějších šlechticů opavského knížectví té doby,¹⁵ zřejmě kvůli posílení katolické víry v době reformace nechal tuto starou kapli zbořit a postavit nový kostel, o němž nejspíše uvažoval jako o potenciálním farním kostele. Komárovská farnost byla totiž od poloviny 16. století v rukou evangelíků a Pertold se po návratu z Itálie v roce 1587 rozhodl oddělit Raduň, Vršovice a Suché Lazce od Komárova a zavést v těchto obcích opět katolický ritus.¹⁶ Kostel byl dokončen v roce 1600 a v květnu 1603 ho při příležitosti své návštěvy Opavska vysvětil olomoucký biskup kardinál František z Ditrichštejna.¹⁷ Tuto informaci potvrzuje i záznam v nedatovaném urbáři Raduně, pocházejícím pravděpodobně ze 70. let 17. století.¹⁸ V něm se uvádí, že ve vsi je „kostelík kamenny neb panska kapella, založení Svate a Nerozdilné Trojice v roku 1598 a od pana Pertolda z Kravař z gruntu i s pěti oltáři... vystaveny, kterýž od pana kardinála a biskupa olomouckého posvěcený.“¹⁹

V roce 1594 vyslal olomoucký biskup Stanislav Pavlovský na žádost Pertolda Tvorkovského do Raduně mladého kněze Jana Rectoria.²⁰ Zda byl uveden do funkce zámeckého kaplana, nebo již v Raduni existovala fara, není jisté. Nejpozději k roku 1607 však můžeme s existencí fary počítat, neboť v tomto roce žádal kardinál z Ditrichštejna olomouckého sufragána o udělení vyššího svěcení Pavlu

Raduň, kostel Nejsvětější Trojice, pohled od jihu (foto M. Hlubinková, 1973, uloženo ve Fotoarchivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

Costruchovi, aby mohl být od svátku sv. Jiří toho roku farářem v Raduni.²¹ V listině také uvádí, že fara „od času přednějšího bez faráře zuostavala“, což by znamenalo, že farářem mohl být již Jan Rectorius, případně, jak se domníval František Šigut, zde mohla být fara již po roce 1581, kdy komárovskou faru obsadili protestanti. Mezi lety 1610 až 1614 se ve farním úřadu velmi rychle vystřídali Tomáš Pannonius, Ondřej Kopa a Stanislav Pardovský.²² Nicméně po zrušení kostela vojskem Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 (viz níže) zůstala farnost 10 let bez kněze. V roce 1631 pak Pertold Tvorkovský požádal olomoucké biskupství o obnovení komárovské fary pod patronací jezuitského řádu, zřejmě ale neúspěšně.²³

Kostel od počátku, přestože byl přístupný veřejnosti, fungoval jako soukromý svatostánek vrchnosti a často se o něm hovoří jako o zámecké kapli (*Schlosskapelle*) nebo vrch-

Raduň, kostel Nejsvětější Trojice, interiér, pohled k presbytáři (foto G. Čočková, 2005, uloženo ve Fotoarchivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

nostenské kapli (*obrigkeitliche Kapelle, panská kapella*). Například v děkanské matrice z roku 1672 se uvádí, že v obci Raduň je kostel Nejsvětější Trojice, který není filiální, ale soukromý, hraběte Albrechta z Vrbna, nicméně je přístupný veřejnosti. Podobně děkanská matrika z roku 1771 pouze zmiňuje, že v obci je kaple veřejná, ale panská.²⁴ Nejstarší dochovaný inventář komárovské farnosti z roku 1807 raduňský kostel v rámci své farnosti vůbec nezmiňuje.²⁵ Specifické postavení kostela v rámci farnosti dokládá i zakládací listina raduňské fary z roku 1859, v níž si tehdejší majitelka panství Marie Blücherová z Wahlstadtu vymínila farní funkci kostela. Nicméně i nadále zůstal, stejně jako hřbitov, v majetku vrchnosti.²⁶

Z písemných pramenů nevyplývá, kdy byly postaveny boční kaple, zda zároveň s kostelem, nebo později. Nedochovaný nápis v kapli na evangelijní straně (dnes sv. Anny) hovořil o zasvěcení kaple sv. Hyacintovi v roce 1619.²⁷ František Šigut se naopak domníval, že kaple sv. Anny existovala od počátku. Za kapli sv. Hyacinta, postavenou v roce 1619,

označoval kapli protější.²⁸ Při rekonstrukci krovů obou kaplí v letech 2005–2006 však byla v půdním prostoru jižní kaple Panny Marie Bolestné nalezena exteriérová omítka hlavní lodi²⁹ a vrcholek zrušeného lomeného okna, což spolu s odstraněním korunní římsy hlavní lodi v místě napojení kaple a neprovázaností krovové konstrukce obou prostor dokládá přístavbu kaple až po dokončení hlavní lodi. Rovněž bylo umožněno zadat k dendrochronologickému datování vzorky krovu sousední kaple sv. Anny, které byly vročeny do roku 1614, respektive 1615.³⁰ Na základě těchto poznatků tedy můžeme předpokládat, že obě kaple byly přistavěny ke kostelu dodatečně kolem roku 1615.

Materiály komárovské ani raduňské fary nejsou přístupné, máme tedy o dalším stavebním vývoji kostela v 17. a 18. století poměrně omezené informace. V roce 1613 se pravděpodobně opravovala věž nebo celá střecha kostela³¹ a krátce nato byly přistavěny obě boční kaple. V roce 1621 kostel vyloupili a zrušili vojáci Jana Jiřího Krnovského, kteří nejprve vyrabovali zámek a poté „...zboj-

Raduň, kostel Nejsvětější Trojice, interiér, pohled k hlavnímu vstupu s hudební kruchtou (foto G. Čočková, 2005, uloženo ve Fotoarchivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

nická chasa neušetřila ani kostela, jež byl p. Pertold r. 1598 znova zbudoval a bohatě vyzdobil; i tu odneseno všecko, co se odnésti dalo. Vojáci rozbili oltáře a vyhodili z krypty tělo Kateřiny Bruntálské z Vrbna.³² Kostel měl být pustý ještě v roce 1631.³³ Zřejmě až do konce 17. století nemůžeme počítat s nějakou výraznější stavební činností, vzhledem k tomu, že celé panství bylo po třicetileté válce zpustošené a navíc v letech 1652–1671 probíhal spor o panství mezi vdovou po Hynkovi Tvorkovském z Kravař a jejím synem Juliem Eusebiem.³⁴ Roku 1771 byla pravděpodobně opravena střecha věže i kostela, jak dokládá letopočet na staré kostelní korouhvičce i mince ze 60. let 18. století, nalezené v makovici při opravě věže v roce 1907.³⁵

V roce 1782 se jednalo o zřízení lokální kapelanie v Raduni, ale vzhledem k tomu, že vzdálenost obce od farního kostela nebyla více než tři čtvrtě hodiny, což na základě císařských nařízení na zřízení samostatné správy nestačilo, žádost byla zamítnuta. Nicméně raduňští žádost opakovali ještě v roce 1786, kdy chtěli k lokálnímu kaplanství připojit kromě

Raduně a Vršovic také Podvihov, ovšem opět bezvýsledně.³⁶

První podrobný popis podoby kostela máme až z roku 1859, kdy byl u příležitosti zřízení samostatné farnosti v Raduni pořízen kostelní inventář.³⁷ Kostel stál na malé vyvýšenině uprostřed hřbitova, obehnaného kamennou zdí se dvěma laťkovými branami, vedle silnice z Opavy do Bílovce, postavený ve směru západ – východ. Byl postaven v „gotickém slohu“ a se dvěma bočními kaplemi (na obou stranách), které měly stejnou výšku jako kostel, tvořil půdorys kříže. Celý kostel byl nově pokrytý šindelem, krytina byla kvůli trvanlivosti natřená térem. Délka kostela byla 14 sáhů 4 stopy (asi 26,5 m), šířka lodi 4 sáhy 4 stopy (asi 8,5 m), šířka presbytáře 3 sáhy 4 stopy (asi 6,5 m), každá kaple měla délku 5 sáhů (asi 9 m) a šířku 3 sáhy (asi 5,4 m). Nad kaplemi byly oratoře – vpravo pro panské služebnictvo (zde se uchovávala kostelní paramenta), vlevo pro muže. Nad sakristií byla oratoř pro panstvo, která byla zcela nově zřízená v gotickém slohu a stejně jako sakristie klenutá.

Raduň, kostel Nejsvětější Trojice, interiér, pohled k hlavnímu vstupu s hudební kruchtou (foto G. Čočková, 2005, uloženo ve Fotoarchivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

Hlavní vstup do kostela byl na západní straně pod věží, jež byla vysoká 13 sáhů 5 stop (asi 24,9 m), krytá šindelem, s makovicí, křížem a korouhví ze železného plechu. Vstup na věž, stejně jako na kůr, byl umístěný vpravo zvenku. Z klenutého podvěží (předsíně) se šlo do kostela, který byl zaklenut průběžnou gotickou žebrovou klenbou. Presbytář byl vydlážděn pěknými modrými a bílými kameny, v lodi a kaplích byla dlažba cihlová. V presbytáři vpravo byla dvě gotická okna široká 25 palců (asi 62,6 cm) a vysoká 8 stop (asi 2,3 m), pod nimi byla ve zdi nika s lavicí pro panské zámecké služebnictvo. Nad obrazem hlavního oltáře bylo kruhové okno „ve tvaru Slunce“, uprostřed něhož byla hvězda a okolo kalich, patena a kvadrátek z barevného skla. Vlevo na panské oratoři bylo ozdobné gotické okno stejné šířky a výšky a další okno široké 1 stopu 3 palce (asi 40 cm), kromě toho bylo vpravo v lodi okno 25 palců široké (asi 62,6 cm) a 8 stop vysoké (asi 2,3 m).

Sakristie vlevo od presbytáře byla 6 sáhů 5 a půl stopy dlouhá (asi 12,3 m) a 1 sáh 2 stopy široká (asi 2,4 m). Měla jeden vstup zven-

ku, odkud se šlo zároveň ozdobnými gotickými dveřmi, na nichž byl ve dřevě vyřezaný znak Blücherů a Larisch-Mönnichů, na panskou oratoř. Hned u tohoto vstupu vlevo se nacházely rovněž gotické dveře do sakristie. Byla osvětlená stejně jako panská oratoř 3 stopy širokým (asi 87 cm) a 3 stopy vysokým (asi 87 cm) gotickým oknem, do něž byla osazena barevná skla. Kromě toho zde byla ještě dvě malá okna, která byla stejně jako vysoké okno opatřena železnou mříží. Ze sakristie se přes dva kamenné stupně vcházelo do presbytáře, kam vedly nové ozdobné gotické dveře v zárubni z namodralého broušeného mramoru. Kaple vpravo (jižní, Bolestné P. Marie) se samostatným vstupem byla klenutá a osvětlená dvěma kruhovými okny o průměru 20 palců (asi 50 cm). Nad ní byla oratoř se záklopovým stropem, dlážděná cihlami, se dvěma kruhovými okny o průměru 3 stopy 3 palce (asi 95 cm). Kaple vlevo (severní, sv. Anny) byla rovněž klenutá, se dvěma kruhovými okny 20 palců v průměru (asi 50 cm), oratoř nahoře měla čtyři okna o průměru 3 stopy 3 palce (asi 95 cm). U této ora-

toře byla ještě jedna místnost, o něco nižší, sloužící k uchování kostelních předmětů.

Hudební kruchta s malým pozitivem spočívala na dřevěných sloupech a byla osvětlena kruhovým oknem ve věži o průměru 3 stopy 3 palce (asi 95 cm). Ve věži bylo jak v průčelí, tak na obou dalších stranách několik střílen. V nejhornějším patře věže se zvonovou stolicí bylo šest žaluziových oken o šířce 3 stopy 4 palce (asi 100 cm) a výšce 5 stop 3 palce (asi 153 cm).

V kostele se nacházely dvě krypty. Menší krypta krytá obdélnou kamennou deskou byla situovaná pod presbytářem, vstupovalo se do ní z lodi. Do této krypty v roce 1605 pohřbili manželku Pertolda z Kravař Kateřinu, rozenou Bruntálskou z Vrbna, o čemž svědčil nápis na klenbě kostela vedle oltáře sv. Hyacinta, který však byl při opravě zničen.³⁸ Později byla do krypty pohřbena komtesa Marie Blücherová z Wahlstattu († 1834) a Anna svobodná paní z Berečka, rozená hraběnka Larischová († 1835). Větší krypta se nacházela pod levou (severní) kaplí sv. Anny, původní deska z pískovce byla roku 1857 nahrazena mramorovou. V této kryptě byli pohřbeni členové rodiny Tvorkovských z Kravař.³⁹

Inventář dále uvádí, že kostel měl od počátku pět oltářů – hlavní Nejsvětější Trojice, boční sv. Anny a sv. Kateřiny, v kaplích Panny Marie a sv. Hyacinta.⁴⁰ „Starý a zpuchřelý“ hlavní oltář byl ovšem v roce 1844 odstraněn a nahrazen volně stojícím oltářem novým, bíle alabastrovaným. Na tabernákl byl umístěn „již starý“ (zřejmě ze starého oltáře) obraz Panny Marie s Ježíškem v bíle alabastrovaném zdobeném rámu se zlatými paprsky a dvojice bíle štafírovaných andělů a cherubínů. Na zdi za oltářem pod kruhovým oknem visel oltářní obraz Nejsvětější Trojice z roku 1717, který byl také velmi starý, „ale dobře malovaný“. Autor inventáře se domníval, že obraz mohl být pořízen zakladatelem kostela. Malíři obou obrazů byli neznámí.

V lodi se nyní dle inventáře nacházely dva boční oltáře. Na epistolní straně to byl oltář sv. Hyacinta, pořízený prý v roce 1619 Pertol-

dem z Kravař, což měl dokládat nápis dochovaný na klenbě v severní boční kapli sv. Anny.⁴¹ Na evangelijní straně stál oltář sv. Anny, který mohl podle autora inventáře pocházet již z dřevěné kaple – předchůdkyně kostela. Další dva oltáře se nacházely v bočních kaplích. V (pravé) kapli P. Marie Bolestné to byl oltář Ecce homo nesoucí letopočet 1599 a erby Pertolda Tvorkovského z Kravař a jeho manželky Kateřiny z Vrbna s iniciálami PTZK a KB-ZW.⁴² V (levé) kapli sv. Anny stál oltář s novějším obrazem sv. Vendelína a obrazem sv. Anny nad ním. V této kapli se také nacházelo množství pamětních nápisů, které vyjmenovávaly některé významné osoby z rodu Tvorkovských z Kravař.⁴³

Také kazatelna, umístěná v lodi na pravé straně, mohla pocházet z doby výstavby kostela, podle autora kostelního inventáře byla „rovněž velmi stará“, nesla obrazy Ježíše, Panny Marie a církevních otců Augustina, Řehoře, Jeronýma a Ambrože a nápis „Podte ke mně wssecy kterzi pracujete a obtiženj jste a ja was občerstwim“. V lodi se dále nacházelo 14 obrazů křížové cesty, obnovených v roce 1858, a 17 kostelních lavic.⁴⁴

Z druhé poloviny 19. století máme již pro stavební vývoj raduňského kostela více údajů. V roce 1862 byla v celém kostele položena nová dlažba z bílého a červeného kamene, náklad 300 zlatých hradila hraběnka Blücherová. V roce 1863 byly kolem kostela a v sakristii položeny pod dlažbu hliněné odvodňovací trubky, které byly roku 1869 nahrazeny novými. V témže roce byly zazděny dveře na kůr, vedoucí zvenčí ze hřbitova, a z pravé boční kaple byly přistavěny nové kamenné schody. Podvěží dostalo novou klenbu.⁴⁵

Další úpravy probíhaly v letech 1875–1877. Opavský stavitel Julius Lundwall navrhl rozšíření hlavního a dvou bočních chórů (nad kaplemi), na což farnost vydala 400 zlatých. Staré zděné zábradlí u vnitřních oratoří bylo nahrazeno zábradlím novým. Farnost také nechala zřídit nové okno u hlavního oltáře s vitráží Dobrého pastýře, kterou darovala

Raduň, kostel Nejsvětější Trojice, pohled od západu (foto G. Čočková, 2010, uloženo ve Fotoarchivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

Karolina z Beroldingenu, a opavský malíř Hein vymaloval celý kostel. Roku 1891 byl prolomen nový vstup ze sakristie na kazatelnu a stará kazatelna byla nahrazena novogotickou kazatelnou od opavského sochaře Paula Assmanna.⁴⁶

Rozšíření navzájem propojených kůrů vyvolalo problém, neboť na ně vedlo jen úzké schodiště. Kůry ale sloužily většině účastníků bohoslužeb kvůli omezenému prostoru v lodi. Proto v roce 1893 vyzvalo okresní hejtmánství farnost, aby z bezpečnostních důvodů (např. kvůli případnému požáru) zřídila ještě jeden vstup na kůry zvenku. Takový

vstup zde již existoval, ale byl uzavřen asi před 25 lety. Hejtmánství navrhovalo vstup znovu otevřít a zřídit jednoduché schodiště, přiložené k věži. Proti tomuto řešení se ale postavilo obecní zastupitelstvo Vršovických k raduňské farnosti. Podle vršovických byl vstup zrušen z racionálních důvodů, protože tam na něj nebylo dost místa, a navrhované nové řešení bylo stejně nevhodné. Nicméně správa statku se rozhodla nové schodiště opět postavit tam, kde již bylo, navíc ale vyslyšela žádost vršovických občanů a zřídila od tzv. vršovického kůru nad pravou kaplí schody rovnou na hřbitov. Okresní hejtmán-

ství však začalo v říjnu 1893 vyšetřovat nevhodně umístěné schodiště, které nebylo opatřeno ani střechou a bedněním. Ačkoliv měla správa panství schodiště do 14 dní odstranit, ještě v lednu následujícího roku záležitost nebyla vyřešena. Teprve roku 1895 podal zámecký správce Thiel patronovi zprávu o úpravě nového vstupu na kůr u zdi věže.⁴⁷

V roce 1895 měla být nízká jehlancová střecha kostelní věže nahrazena novým zastřešením ve formě vysokého štíhlého jehlanu podle projektu Julia Lundwalla, ale tato změna se nerealizovala. V roce 1897 byl pořízen nový novogotický hlavní oltář od řezbáře Karla Neussera z Nového Jičína⁴⁸ s polychromovaným reliéfem Nejsvětější Trojice od sochaře Ferdinanda Stuflessera a sochami sv. Hedviky a sv. Josefa. Karl Neusser k rok později vyrobil i nové boční oltáře sv. Anny (s obrazem švýcarského malíře Karla Georga Kaisera) a Bolestné P. Marie (se sochou Piety od sochaře Ferdinanda Stuflessera ze St. Ulrichu) v kaplích.⁴⁹ Roku 1905 nechala farnost zvětšit okna a zasklít je novými kruhovými tabulkami, vyměnit dveře v předsíni a opravit portál; pořídila také nové lavice. Poté opavský malíř Konrád Assmann kostel nově vymaloval kaseinovými barvami ve stylu, který „je starobylému kostelu nejprůměrnější“. Návrh výmalby zaslán konzistorii se bohužel nedochoval. Přitom malíř objevil na stropě a stěnách v kapli sv. Anny tehdy již zabílené nápisy gotickým písmem, týkající se založení kostela a významných osobností z rodu pánů z Kravař. Tyto nápisy byly ale obtížně čitelné, a proto byly opět zabíleny.⁵⁰

V letech 1906–1907 se uskutečnily větší úpravy kostela. Především byla k epištolní straně presbytáře přistavěna přízemní oratoř (kaple) pro zámecké služebnictvo se vstupem v bývalém výklenku pro kostelní lavici.⁵¹ Dále byly přestavěny „románské“ vstupní oblouky u kaple a sakristie, kaple sv. Anny byla opravena, stejně jako střecha kostela i věže. Kostel byl v té době již pokryt břidličnou krytinou, která nahradila původní tašky. Roku 1915 byly do věže na místě jednoho ze střílnových otvorů osazeny hodiny. V době 1. světové války byly rekvírovány zvony; nové dva zvony byly pořízeny teprve roku 1924. V roce 1931 se opravovala fasáda a v roce 1938 byl kostel nově vymalován.⁵² Roku 1947 bylo do savadní dřevěné schodiště na kruchtu při pravé straně věže nahrazeno schodištěm zděným, krytým stříškou, se stupni z umělého kamene. V roce 1951 firma Jana Daňka z Letovic provedla vytónování kostela, při němž se zjistilo, že klenební žebra jsou cihlová, „bez malířské výzdoby“.⁵³

V té době již v kostele neexistovalo nic z původního pozdně středověkého mobiliáře, zmíněného ještě v inventáři z roku 1859. Podle zprávy brněnských památkářů z roku 1951 se ale na půdě zámku v Raduni při soupisu opavského okresu našla oltářní mensa s erby Pertolda Tvorkovského z Kravař a Kateřiny Bruntálské z Vrbna a datací 1599, zbytek dřevěné kazatelny s malovanými výplněmi ze stejné doby a plastika Krista z poloviny 14. století.⁵⁴ Tyto artefakty byly koncem 40. let převzaty do Slezského zemského muzea v Opavě, kde se nacházejí dodnes.⁵⁵

Poznámky:

1. Dodnes se minimálně nad lodí dochoval původní krov z roku 1599, jak dokládá dendrochronologický průzkum, provedený Tomášem Kynclem. Viz https://docs.google.com/spreadsheets/d/1pcnCqRSMKne7i960wX0kWSJasqsRmSiAa-B3tB_LtIA/edit#gid=1153557557 [cit. 06. 10. 2019].
2. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště (dále NPÚ, ÚOP) v Brně, Archiv Státního památkového úřadu (dále SPÚ) pro Moravu a Slezsko, fond Soupis památek, kart. 21, fasc. Okres Opava.
3. NPÚ, ÚOP v Brně, Archiv SPÚ pro Moravu a Slezsko, fond Sakrální památky, kart. 72, fasc. S 72/26.
4. KNEIFEL, Reginald. *Topographie des k. k. Antheils von Schlesien*. II/3. Brünn 1806, s. 133; ENS, Faustin. *Das Oppaland oder Troppauer Kreis* III. Wien 1835, s. 319.

5. Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13; VENDL, Václav Karel. Farní kostel sv. Trojice v Raduni u Opavy. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 31/1923, s. 60–75, zde s. 65.
6. ZAO, fond Slezský stavovský archiv, inv. č. 781, fol. 112. Josef Zukal hypoteticky lokalizuje umístění tohoto kostela k silnici na Hlubočec, kde za Raduni stála Boží muka a kde prý ještě v 19. století byly patrné zbytky zdiva. Viz ZUKAL, Josef. *Paměti opavské. Črty kulturní a místopisné*. Opava 1912, s. 197–198.
7. VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 66. Řehoř Volný se domníval, že předtím nebyl v Raduni žádný kostel. WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. II. Abtheilung, IV. Band. Brünn 1862, s. 231.
8. Nyní jsou tyto nápisy zatřené, dochovaly se ale v prepisech v kostelních inventářích i ve starší literatuře. Ještě v roce 1896 Vincenc Prasek uvádí, že až na jeden „dají se všechny přečísti“, potřebují však obnovu. Viz PRASEK, Vincenc. Nápisy starobylé v kostele raduňském. *Opavský týdeník* 7, 1896, č. 52, s. 428. Různí se ovšem údaje, na kterém místě v kapli se nacházely – zda na oblouku vstupu nebo na klenbě, Vincenc Prasek uvádí pouze „v kapli nalevo“ a „v kapli napravo“. Viz ZAO, fond Vincenc Prasek, inv. č. 1048; Státní okresní archiv (dále SOKA) Opava, fond Farní úřad (dále FÚ) Raduň, kart. 1 (nezpracováno); VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 66.
9. Trochu odlišně nápis zaznamenává Vincenc Prasek, resp. Rudolf Dluhoš, který pro Praska raduňské nápisy přepsal: „Pan Arnošt z Tvorkova a z Kravař syn pana Jana z Kravař, ktereho splodil z osvicenu kněžnu Oswientinsku a Zatorsku manželku swu to vtom místě kde nini chram boží stojí založil jest byl a dal ustavití kapličku dřevěnu maličkou ktera v těch zděch kostelních stala od leta paně 1500 až do leta 1598. Však ten starý oltář od toho pana Arnošta tehdaš v té kapli postaweni i z řezbou obrazu Sv. milej Anny Rodičky Blahoslavené p. Marie až posavad v tom kostele vchazejice do neho na leve ruce. Pro Antiquitate a leta 1600 od B. W. K. M. pana kardinála z Ditrichsteina biskupa olomouckeho poswecen jest a pozustava.“ Viz ZAO, fond Vincenc Prasek, inv. č. 1048.
10. Oba nápisy přepsány z VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 66.
11. Václav Vendl uvádí, že byly napsány „gotickým“ písmem. Viz VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 72.
12. V písemných pramenech ale žádné doklady o tom, že by měli opavští dominikáni v Raduni kostel, nejsou. Viz ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny dominikánského kláštera a kostela sv. Václava v Opavě*. Opava 2014.
13. ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.
14. Komárov navíc patřil do krnovského knížectví, zatímco Raduň do opavského.
15. Před rokem 1607 několikrát zastupoval zemské hejtmány v jejich nepřítomnosti, v letech 1607–1610 byl nejvyšším sudím opavského knížectví, v letech 1610–1620 a 1622–1625 zemským hejtmanem a od roku 1622 také nejvyšším komorníkem.
16. SOKA Opava, fond FÚ Komárov, farní kronika (nezpracováno); Viz také WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie...*, s. 231.
17. DP (Dalibor Prix). Oltářní predela s erby z farního kostela Nejsvětější Trojice v Raduni. In: ŠOPÁK, Pavel a kol. *Paměť Slezska. Památky a pamětové instituce českého Slezska v 16. až 19. století*. Opava 2011, s. 26–27.
18. Kostelní inventář z roku 1859 hovoří o „gruntovní knize raduňského statku z roku 1644“, v níž jsou popsány kostelní oltáře. Mohlo by se jednat právě o tento urbář, který obsahuje i zlomek pozemkové knihy, založené v uvedeném roce. Viz též ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13; Vlastní urbář nicméně l. Korbelařová datuje do 70. nebo přelomu 70. a 80. let 17. století. Viz KORBELAŘOVÁ, Irena. Urbář raduňského panství ze 2. pol. 17. stol. *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 2001, roč. 50, č. 2, s. 218–233, zde s. 219–220.
19. Tamtéž, s. 225.
20. ZAO – pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké II. (nelistinná část), inv. č. 106, sign. 31, fol. 175; ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.
21. Nemusel být ovšem farářem prvním. ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13; SNOPEK, František. Nová akta kardinála Ditrichštejna. Příspěvek k církevní topografii moravské. *Časopis Matice moravské* 27, 1903, s. 277–310, zde s. 294.
22. ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.
23. V roce 1662 se Helena Eleonora z Vrbna pokoušela o opětovné osamostatnění raduňské farnosti, ale rovněž neúspěšně. SOKA Opava, fond FÚ Komárov, farní kronika (nezpracováno); VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 68–69, 72; WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie...*, s. 231.
24. ZAO – pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistorie Olomouc (dále ACO), kniha 210a, kniha 211.
25. ZAO, fond Zemská vláda slezská v Opavě, inv. č. 54.
26. SOKA Opava, fond FÚ Raduň, kart. 1 (nezpracováno). Farnost získala kostel s farní budovou do vlastnictví až v roce 1949, kdy je koupila z pozůstalosti po Hugo Blücherovi, s povinností udržovat Blücherovskou rodinnou hrobku.
27. Nápis zněl: „Léta Páně 1619 dne 26. Augusti ke cti a chvále svatě a nerozdílné Trojice a na památku uctivosti svatého Jacintha, kterému kaplica tato dedykovanabudice, on s tejj krve i rodu jich Milosti paní z Kravař pošly od jich milosti urozeného Pána Pána Bertholda z Tvorkova a z Kravař“

na Raduny a Suchylazcích Hejtmana a místodržícího ouřadu nejvyššího komornictví knížectví opavského, z historie Bartoloměje Paprockého, který také z jiných historikův, jakž kniha jeho o tom obsáhleji zní a týž historiky připomíná, počátek Saula, předka jich Milosti pánův z Kravař, který při dvoře krále Moravského léta od narození syna Božího Stého devadesátého v službě budauc a hrdinsky se chovajíc, jakým způsobem toho erbu došel ze vsí bedlivostí jest to vykládal a v druk uvésti dal. Tuto se toliko nějakú nejmenší částku osob, jak duchovních, tak i světských na věčnú budúcí památku skrz malíře uvésti i namalovati nákladem J. V. T. F. V. R. se dalo, jakž při jedné každé osobě napsáno se najde a to očitě spatřeno býti může.“ VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 67; Viz též ZAO, fond Ústřední správa Blücherovských velkostatků (dále ÚSBVs) Bravantice, inv. č. 403, sign. I-59-1, kart. 297.

28. ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13. Jedná se o omyl, neboť nápis se skutečně nacházel na stropě nynější kaple sv. Anny.

29. Stejná omítka byla nalezena i v půdním prostoru severní kaple sv. Anny.

30. Viz KANIOVÁ, Petra – ROSOVÁ, Romana. *Rekonstrukce krovu boční kaple P. Marie Bolestné. Nálezová zpráva – Krov a nálezy v půdním prostoru. Kostel Nejsvětější Trojice Raduň*. Ostrava 2007 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě); KYNCL, Tomáš. *Výzkumná zpráva č. 053b-06. Dendrochronologické datování krovu kaple sv. Anny v kostele Nejsvětější Trojice v Raduni*. Nepublikovaný strojopis. Brno 2006 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

31. Podle letopočtu na korouhvičce, nalezeného při opravě věže v roce 1907. Druhý letopočet na korouhvičce byl 1771.

32. ZUKAL, Josef. *Paměti opavské...*, s. 196; ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.

33. SOKA Opava, fond FÚ Komárov, farní kronika (nezpracováno).

34. KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Urbář raduňského panství...*, s. 218.

35. VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 68–69, 72; ZUKAL, Josef. *Paměti opavské...*, s. 197; WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie...*, s. 231.

36. ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.

37. Farnost byla zřízena 1. listopadu 1859. Viz ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 403, kart. 297.

38. Nápis ve znění: „Leta Páně 1605 v sobotu den vigillii narození syna Božího před dnem mezi 11 a 12 hodinou na celým orloji – ctnostmi a pobožností ozdobená urozená paní Kateřina Bruntálská z Vrbna vlastní dcera urozeného pana Bruntálského z Vrbna a Bruntali hradě Goldštejně a Helfenštejně na onen čas hejtm. mark. moravského Jeho milosti pana Bertolda z Kravař v Pánu Bohu jest usnula, pročež pod tým kamenem zde pobožně uctivě a náležitě pochována odpočívá, jejíž to milej duši pán Bůh všemohoucí věčně odpočívati račiž. Orateoria.“ (viz ZAO, fond Vincenc Prasek, inv. č. 1048) byl po rekonstrukci nahrazen zinkovou destičkou s nápisem (český překlad): „Kateřina první manželka stavebníka kostela pana Bertolda z Kravař, rozená hraběnka z Vrbna, zemřela 24. prosince 1605 a pravděpodobně také jmenovaným manželem pohřbena, její pozůstatky se ještě nacházejí uvnitř ve schránce.“ (viz ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 403, sign. I-59-1, kart. 297).

39. Při renovaci kostela bylo nalezeno 11 těl bez rakví, která byla vyzvednuta a kosti poté uloženy do jedné nové rakve.

40. Oltáře jsou jmenovány již v raduňském urbáři ze 70. let 17. století. Viz KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Urbář raduňského panství...*, s. 225.

41. Oltář sv. Hyacinta stál původně v kapli na evangelijní straně, která mu (dle textu nápisu) byla i zasvěcena, teprve později se ustálilo zasvěcení této kaple sv. Anně (viz výše).

42. Jednalo se zřejmě o původní hlavní oltář, který byl po zřízení nového hlavního oltáře v roce 1844 přemístěn do kaple. Jak uvádí inventář, původní hlavní oltářní obraz Nejsvětější Trojice zůstal viset v presbytáři. K oltáři viz DP (Dalibor Prix). Oltářní predela (uvádí ovšem, že oltář stál v severní kapli sv. Anny), PŠ (Pavel Šopák). Kazatelna. In: ŠOPÁK, Pavel a kol. *Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku*. Opava 2013, s. 27, 223.

43. Připomínali se např. krakovští biskupové Ondřej (1697) a Ivo (1718), dále Mikuláš z Kravař, nejvyšší komorník knížectví opavského a otec Pertolda z Kravař, Pertoldův děd Oldřich z Kravař, nejvyšší komorník knížectví opavského, Petr z Kravař, hejtman markrabství moravského (1417) nebo Jindřich z Kravař, rovněž hejtman markrabství moravského (1420). Spolu s nápisy o výstavbě dřevěné kaple sv. Anny a samotného kostela se jednalo o zajímavou formu dobové rodové reprezentace.

44. ZAO – pobočka Olomouc, fond ACO, kart. 8304; ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 403, sign. I-59-1, kart. 297.

45. ZAO – pobočka Olomouc, fond ACO, sign. G1, kart. 4670; VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 70.

46. Tamtéž.

47. ZAO, fond ÚSBVs Bravantice, inv. č. 1026, kart. 496; ZAO – pobočka Olomouc, fond ACO, sign. G1, kart. 4670; VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 70.

48. Nahradil provizorní oltář z roku 1886, který tvořila jen bíle natřená mensa a tabernákl, obraz sv. Trojice byl zavěšen na stěně. Viz VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 71.

49. Obraz sv. Anny, pocházející prý ještě z dřevěné kaple, byl pohozen na půdě. Viz ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.

50. ZAO – pobočka Olomouc, fond ACO, sign. G1, kart. 4670; ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13; VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 71.

51. Jedná se o přístavek obdélného půdorysu s nárožními na koso postavenými pilíři, s převýšenou střední částí, která přechází do štítu ve tvaru lomeného oblouku neseného subtilními sloupky. Vlys s novogotickými trojlísty obíhá celou přístavbu včetně pilířů. Portál ve tvaru lomeného oblouku i čtyřlísté okénko nad ním jsou lemovány štukovou bosáží imitující kameny. Kaple prý byla vystavěna již v roce 1905, ale nevypadala podle představ hraběte Blüchera, proto musela být zbořena a postavena znovu. Viz ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.

52. ZAO – pobočka Olomouc, fond ACO, sign. G1, kart. 4670; ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13; VENDL, Václav Karel. Farní kostel..., s. 72.

53. NPÚ, ÚOP v Brně, Archiv SPÚ pro Moravu a Slezsko, fond Sakrální památky, kart. 72, fasc. 5 72/26; ZAO, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 167, kart. 13.

54. NPÚ, ÚOP v Brně, Archiv SPÚ pro Moravu a Slezsko, fond Sakrální památky, kart. 72, fasc. 5 72/26.

55. Kazatelna pod inv. č. U561B, predela někdejšího hlavního oltáře pod inv. č. U664B. Viz DP (Dalibor Prix). Oltářní predela, PŠ (Pavel Šopák). Kazatelna (uvádí nepřesně, že předměty byly získány pro muzeum Edmundem Wilhelmem Braunem). In: ŠOPÁK, Pavel a kol. *Znamení vertikál...*, s. 26–27, s. 223.

ENGLISH SUMMARY

THE CHURCH OF THE MOST HOLY TRINITY IN RADUŇ

Romana Rosová

The Church of the Most Holy Trinity in Raduň dates from 1598, when Pertold Tvorkovský of Kravaře had it built on the site of the wooden Chapel of St. Anne. The chapel had formed part of the Raduň estate since its construction. In 1614 and 1615 a pair of chapels (dedicated to St. Anne and the Virgin Mary) were built next to a single-nave church with a polygonal presbytery and a prismatic tower on the main frontage. Shortly afterwards, in 1621, the church was looted by troops led by Jan Jiří Krnovský. Later alterations were restricted to small-scale repairs and maintenance, such as the replacement of the roof tiles or repairs to the plasterwork. In 1875–1877 the main choir and the oratory above the chapels were enlarged. At the end of the 19th century new altars were installed, and in 1906 a single-floor oratory for the servants was built on the epistolary side of the presbytery. During the 20th century there was no building work to alter the appearance of the church. In 2005–2006 the side chapels were reconstructed and the roof structures were repaired.

Key words:

church – chapel – architectural history – Raduň – Pertold Tvorkovský of Kravaře – the Blüchers of Wahlstatt – dendrochronology

ZANIKLÝ ALIANČNÍ ERB HENNŮ Z HENNEBERKA A TVORKOVSKÝCH Z KRAVAŘ Z KONCE 18. STOLETÍ. K soupisu heraldických památek v Opavě

Karel Müller

Zemský archiv v Opavě

Na tzv. Benešovském domě (křižovatka ulic Ostrožná a Hrnčířská) v Opavě se nacházel alianční erb, zničený při demolici objektu v roce 1926. Staré fotografie domu nejsou dostatečně zřetelné, identifikaci erbů ale řeší z heraldického hlediska dosud nepovšimnutá malba Richarda Assmanna. Akvarel z roku 1926 připomíná příjezd ruské velkokněžny Marie, která byla v domě ubytována v době konání Opavského kongresu v roce 1820, a v detailu zobrazuje i zmíněný alianční erb. Zaniklé erby náležely Aloisovi svobodnému pánu Hennovi z Henneberku a jeho manželce Alžbětě Aloisii rozené Künzelové, adoptované Tvorkovské z Kravař, a na budovu byly umístěny v prvním dvacetiletí 19. století.

Bývalý Benešovský dům na fotografii z počátku 20. let 20. století (Slezské zemské muzeum, historické pracoviště, album „Alt Troppau“, inv. č. D 1601).

Systematické mapování hmotných heraldických památek na území českého Slezska, k němuž jsme již před mnoha lety vyzvali a sami se pak tomuto projektu ve větších publikačních výstupech věnovali, se zatím většinou slezské metropoli vyhýbalo.¹ Jen na okraj poněkud jiného tématu jsme se pokusili sumarizovat naše znalosti o heraldickém fundusu na průčelích či fasádách opavských domů.² Z jejich původní, nepochybně velmi bohaté

heraldické výbavy se dochovalo jen naprosto nepatrné torzo. Na vině nebyla jen rozsáhlá devastace historického jádra v závěru 2. světové války spojená s následným odstraněním velkého množství historických objektů. Řada heraldických památek zanikla již dříve, v posledním padesátiletí habsburské monarchie, kdy se Opava snažila rychle dohnat ve výstavbě a modernizaci jiná zemská hlavní města, což lze vztáhnout i na období první republi-

ky. V depozitáři Slezského zemského muzea se ocitlo jen několik málo zachráněných exemplářů.³ V ostatních případech jsme odkázáni pouze na sporou fotografickou dokumentaci, jejímž objektem navíc pohříchu nebyl obvykle detail konkrétního erbu, ale pouze celý objekt, či dokonce jen uliční fronta domů.⁴

Z heraldického hlediska dosud nepovšimnutý zůstal alianční erb na tzv. Benešovském domě, postaveném na křižovatce Ostrožné a Hrnčířské ulice. Dům se starým domovním číslem 289 (Hrnčířská 2, Ostrožná 5) patřil původně mezi tzv. svobodné stavovské domy, byl zapisován do zemských desk a nazýval se

Detail erbů na Benešovském domě v malbě Richarda Assmanna z roku 1926 (Slezské zemské muzeum, historické pracoviště, album „Alt Troppau“, inv. č. D 1602).

Benešovský proto, že jeho vlastnictví bylo tradičně spojeno s držbou dolnobenešovského panství. Již v roce 1837 se ale dostal do měšťanských rukou a v druhé polovině 19. století zde mělo mimo jiné sídlo c. k. finanční ředitelství. Výrazný renesanční objekt s nározním arkýřem byl v roce 1926 stržen a na jeho místě nechal knihkupec František Havlíček postavit funkcionalistický objekt sloužící potřebám jeho obchodu a nájemnímu bydlení. V prvním patře domu byla v roce 1928 otevřena proslulá kavárna Orient.⁵ Starší podobu domu dokumentují staré fotografie v pohledu z Horního náměstí jižním směrem.⁶ Detailnější představu si však lze udělat až z fotografie z první poloviny 20. let 20. století, na níž je patrný alianční erb nad vstupem do jednoho

z krámů v parteru objektu z Ostrožné ulice.⁷ Není pochyb o tom, že zde byl původní vjezd do Benešovského domu. Fotografie ovšem není dostatečně zřetelná, aby šlo erb popsat a určit. Proveden byl zřejmě ve štuku, a proto vzal při demolici objektu v roce 1926 zasně.

Naštěstí se dochovala pozoruhodná malba známého opavského malíře Richarda Assmanna, která problém s erbem na Benešovském domě řeší. Patrně akvarel je dnes k dispozici pouze ve fotografii a je datován rokem 1926, musel tedy vzniknout ještě před zbořením domu, vytvářel-li jej umělec podle reálu.⁸ Svým obsahem se ale hlásí do mnohem starší doby, do roku 1820, kdy se v Opavě konal známý kongres velmocí. Před vstupem do domu, ozdobeném prapory, stojí kočár se zapřaženými párem koní, srocení davu udržují v odstupu vojáci. Snad zde chtěl Assmann zobrazit příjezd ruské velkokněžny Marie, sestry cara Alexandra I., která byla v domě v průběhu kongresu ubytována.⁹ Z heraldicko-dokumentačního hlediska je ale cenné, že nad vchodem naznačený erb Assmann namaloval ještě jednou v detailu ve spodní části listu a doprovodil jej po stranách nápisovou páskou s textem „Das Beneschauer Freihaus der Familie Freiherr von Henneberg“.

Assmannova malba tak zachovala nejen podobu aliančního erbu nad vchodem Benešovského domu, ale současně poskytla vodítko k zjištění jeho nositele, alespoň pokud jde o heraldicky pravý erb muže z manželského páru. Ten je ostatně velmi lehce identifikovatelný podle erbovní figury kohouta. Šlo o tzv. mluvící znamení, které obdržel do svého erbu Fridrich Henn, voják a držitel svobodného dvora v Kateřinkách u Opavy, když byl 26. února 1650 povýšen do českého rytířského stavu. Jeho potomci, narození z manželství s Evou Lichnovskou z Voštic a Marií Eleonorou Frakštejnovou z Načeslavic, se na Opavsku rozrodili, získali zde například statky Neplachovice, Jezdkovice či Sudice, a podíleli se též na zemské správě. Fridrichův vnuk Jan Jindřich byl 15. července 1728 povýšen do čes-

Benešovský dům v malbě Richarda Assmanna z roku 1926 (Slezské zemské muzeum, historické pracoviště, album „Alt Troppau“, inv. č. 1602).

kého stavu svobodných pánů a o dva roky později, 21. ledna 1730, do starého stavu svobodných pánů.¹⁰ Jeho syn Fridrich Gottlieb zakoupil v roce 1774 zadlužené dolnobenešovské panství a spolu s ním i stavovský dům v Ostrožné ulici v Opavě. Spoludržiteli byli jeho synové z manželství s Aloisí Želeckou z Počenic – Evžen a Alois.¹¹ Když Evžen v roce 1798 zemřel,¹² stal se jediným majitelem panství i Benešovského domu Alois svobodný pán Henn z Henneberku, narozený 30. června 1750, jemuž náleží heraldicky pravý erb z po-

pisovaného aliančního znaku. Statek i dům, stejně jako panství Sudice, držel až do své smrti v Dolním Benešově 30. ledna 1823.¹³

Erb Hennů měl v černo-červeně polceném štítě na zeleném trojvrší zlato-stříbrně polceného kohouta s červenou zbrojí. Na horním okraji štítu spočívaly dva helmy s klenoty, pravý nesl obrněné rameno s taseným mečem se zlatou záštitou, levý šest kohoutích per, střídavě dvě černá, dvě stříbrná a dvě červená. Přikryvadla na pravém helmu byla černo-zlatá a na levém červeno-stříbrná. Po po-

výšení do stavu svobodných pánů byla mezi horní okraj štítu a helmy kladena tzv. stará koruna svobodných pánů, tedy zlatá listová koruna obtočená perlovou šňůrou.¹⁴

Přesně v této podobě byl erb Aloise Henna zobrazen nad vstupem do Benešovského domu, přičemž koruna svobodných pánů vzájemně propojuje heraldicky levý erb Aloisovy manželky. Ke štítu se zavinutou střelou náleží třetí z turnajských helmů nad korunou, s klenotem v podobě křídla. V tomto případě jde o starobylý erb pánů Tvorkovských z Kravař, kteří nosili stříbrnou zavinutou střelu v červeném štítě a jako klenot na helmu s červeno-stříbrnými přikryvadly měli černé křídlo. Do oválného reliéfu navíc vkomponování štítůnoši v podobě divých mužů s kyji nepatřili regulérně k žádnému z obou erbů a jejich použití lze přisoudit jen výtvarné představivosti jeho tvůrce, nebo přání zadavatele, nemající ale žádnou heraldicko-právní oporu.

Druhý erb je z historického hlediska mnohem zajímavější, neboť je pozoruhodným zhmotněním epilogu šlechtické rodiny Tvorkovských z Kravař. V 16. století jeden z nejbohatších a nejbohatších rodů opavského knížectví, z něhož vzešel i jeden zemský hejtmán, upadl po třicetileté válce do bezvýznamnosti a nakonec si jako jediný majetek udržel na Opavsku biskupské léno Suché Lazce. To se sice v první polovině 18. století pokoušel Adam Gottfried Tvorkovský zvelebit, ale nakonec se velmi zadlužil.¹⁵ Z jeho manželství s Ulrikou Pottovou z Lubrasu se narodili dva synové, Karel a Antonín Gottfried. Karel, aktivně se věnující vojenské službě, byl ženat s Marií Alžbětou Pagatschovou z Paburku, mladší Antonín Gottfried s Josefou Lichnovskou z Voštic. Antonín Gottfried v roce

1762 zemřel a zůstala po něm, vedle vdovy, jen dcera Marie Tekla. Posledním mužským členem rodu byl tedy Karel, jehož manželství ale zůstalo bezdětné. Dne 23. prosince 1781 proto adoptoval Alžbětu Aloisii, dceru opavského rychtáře Antonína Tadeáše Künzela a Marie Terezie Moschnerové, narozenou v Opavě 19. listopadu 1761.¹⁶ Alžběta Aloisie byla již v době adopce provdána za Aloise Henna z Henneberku, s nímž Karel Tvorkovský nepochybně počítal jako se svým dědicem. Když ale 5. března 1786 zemřel, bylo léno Suché Lazce převedeno pod náboženský fond a v roce 1793 jej získali Řeplínští z Berečka.¹⁷

Zbývá odpovědět na otázku, kdy vznikl alianční erb na Benešovském domě. Alžběta Aloisie Künzelová se za Aloise Henna z Henneberku provdala asi v roce 1781, nebo těsně před tím. Alois se stal výlučným vlastníkem domu v roce 1798, v roce 1815 učinil Alžbětu Aloisii spolumajitelkou objektu a po své smrti v roce 1823 jedinou jeho dědičkou, což se vztahovalo rovněž na dolnobenešovské panství.¹⁸ Marie Alžběta Hennová zemřela v Benešovském domě 12. října 1836. V té době už ale nebyla jeho majitelkou, neboť o tři roky dříve jej postoupila svému nejstaršímu synovi Josefovi Aloisovi. Z uvedených časových souvislostí vyplývá, že s největší pravděpodobností byl Richardem Assmannem dokumentovaný a v roce 1926 zaniklý alianční erb Aloise svobodného pána Henna z Henneberku a jeho manželky Alžběty Aloisie instalován nad vstup do bývalého Benešovského domu čp. 289 někdy v prvním dvacetiletí 19. století, respektive mezi léty 1798–1823, tedy za života obou členů manželského páru.

Poznámky:

- MÜLLER, Karel. O potřebě heraldického atlasu Slezska. *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis* 5, 2000, s. 44–48; MÜLLER, Karel. *Heraldické památky Těšínska*. Český Těšín 2012.
- Máme na mysli evidenci opavských domovních znamení – viz ŠOPÁK, Pavel – MÜLLER, Karel. „Kamenný zvon“. Příspěvek k problematice domovních znamení staré Opavy. In: *Výroční zpráva Památkového ústavu v Ostravě 1997*. Ostrava 1998, s. 76–79; ŠOPÁK, Pavel – MÜLLER, Karel. Mezi informací a estetikou (Příspěvek k ikonografii profánní architektury Opavy). In: *Opava. Sborník k dějinám města* 5. Opava 2006, s. 22–26.

3. Zde je na místě připomenout projekt opavského lapidária, o němž se významnou měrou zasloužila Danuška Kouřilová. Kamenné artefakty z opavských depozitářů, instalované na počátku 90. let 20. století v rekonstruované gotické síni minoritského kláštera, se bohužel s rychlým postupem restituice objektu musely zakrátko vrátit zpět do muzea. Vedle známé erbovní desky z bývalého opavského zámku se mezi nimi nacházel například klenák z blíže neurčeného opavského domu s merkou z roku 1572 či rovněž topograficky nezařazený erb Čejků z Badenfeldu. Opavské lapidárium tak až dodnes představuje velké „pium desiderium“ a úkol pro muzejníky a památkáře do budoucna.
4. Platí to např. o domu hrabat Arz-Wasseg na Janské ulici, který byl v 70. letech 19. století nahrazen novostavbou Skasikova obchodního a obytného domu. Viz ŠOPÁK, P. – MÜLLER, K. *Mezi informací a estetikou* . . . , s. 24–25 (zde chybně uvedeno, že šlo o palác hrabat Arco).
5. KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika*. Opava 2002, s. 114; GEBAUER, Josef – ŠRÁMEK, Pavel. *Náměstí a ulice města Opavy*. Opava 1990, s. 66; ROSOVÁ, Romana – STRAKOŠ, Martin (eds.). *Průvodce architekturou Opavy*. Ostrava 2011, s. 124; KNAPIKOVÁ, Jaromíra. *Nad šálkem kávy. Příběhy opavských kaváren 1789–1989*. Opava 2018, s. 158.
6. Např. fotografie pořízená kolem roku 1910. Viz HALÁTEK, Dalibor (ed.). *Proměny. Opava v obrazech a fotografiích*. Opava 2014, s. 141.
7. Slezské zemské muzeum, historické pracoviště, fotoalbum „Alt Troppau“, inv. č. D 1601.
8. Slezské zemské muzeum, historické pracoviště, fotoalbum „Alt Troppau“, inv. č. D 1602. K Richardu Assmannovi naposledy stručně viz katalog HALÁTEK, Dalibor – SIOSTRZONEK, Jiří. *R. Assmann. Obraz opavské každodennosti*. Opava 2015.
9. KREUZINGER, E. *Opavská kronika*, . . . , s. 51.
10. MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, I. díl, A–M*. Praha 2008, s. 346, kde je citována starší genealogicko-heraldická literatura.
11. ZAO, fond Velkostatek Jezdkovice, inv. č. 37, Der landtäfliche Besitz in den F. Troppau u. Jägerndorf, s. 64.
12. Údajně byl zastřelen na lovu. ŘEHÁNEK, Kurt. *Kapitoly z historie Dolního Benešova*. Dolní Benešov 1996, s. 17.
13. Ke genealogii Hennů a jejich pozemkovému vlastnictví na Opavsku podrobně ZAO, osobní fond Josef Nirtl, inv. č. 54. Viz též ZAO, osobní fond Josef Zuka, inv. č. 198.
14. Viz např. KRANE, Alfred Freiherr von. *Wappen und Handbuch des in Schlesien (einschliesslich der Oberlausitz) landgesessenen Adels*. Görlitz 1901–1904, s. 44, tab. 47.
15. Dokladem jeho hmotné podpory opavských jezuitů je šťastnou náhodou dochovaný malovaný erb nad jednou z bočních kaplí kostela sv. Vojtěcha.
16. Je zajímavé, že Antonín Tadeáš Künzel, zvolený v roce 1755 městským notářem, užíval osobní znak reflektující jeho profesi – v modrém štítě na zeleném trávníku rytíř ve zlatém brnění s mečem a miskovými vážkami v rukou; klenotem byla zřejmě labuť s prutem v zobáku. Viz MÜLLER, Karel. Znaková tabla opavského městského soudu ze 17. a 18. století. *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 1991, roč. 40, s. 159. K rodině Künzelů (Kinzelů) podrobně ZAO, osobní fond Josef Zuka, inv. č. 229.
17. MAŠEK, P. *Šlechtické rody* . . . , s. 500. Podrobněji, ale neúplně a chybně FUKALA, Radek. Tvorkovšti z Kravař. *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, sešit 9. Ostrava 1997, s. 119. Nejnověji SAHEB, Jan. *Velkostatek Suché Lazce 1635–1880*. Inventář ZAO 2017, s. 3–6. Viz též ZAO, osobní fond Josef Nirtl, inv. č. 54.
18. Zadlužené panství Dolní Benešov bylo prodáno v dražbě Eduardovi knížeti Lichnovskému v roce 1831 a tím odlučeno od opavského Benešovského domu. K převodům vlastnictví dolnobenešovského panství přehledně viz Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Rep. 135, Nr 167, Rittergüter des Kreises Ratibor und ihre Besitzer, fol. 39b.

ENGLISH SUMMARY

THE DEFUNCT ALLIANCE COAT-OF-ARMS OF THE HENNS OF HENNEBERG AND THE TVORKOVSKÝS OF KRAVAŘE FROM THE END OF THE 18TH CENTURY

On the catalogue of heraldic monuments in Opava

Karel Müller

A systematic catalogue of the heraldic monuments of Czech Silesia (or Opava itself) cannot omit artefacts that no longer exist, having mainly been destroyed along with numerous buildings at the end of the Second World War or as a consequence of various adaptations of buildings. This was the case with the so-called Benešov house, formerly an aristocratic residence

located at the junction of Ostrožná Street and Hrnčířská Street, which traditionally belonged to the owner of the Dolní Benešov estate. In 1926 the building was demolished and replaced by a new structure; this led to the destruction of a stucco alliance coat-of-arms that was positioned above the original entrance from Ostrožná Street. Old photographs of the house do not show the coat-of-arms in sufficient detail, but fortunately from a heraldic perspective there exists a previously unnoticed watercolour by the Opava artist Richard Assmann, which provides a valuable insight. Dating from 1926, the painting (which now survives only in the form of a photograph) commemorates the Opava Congress of 1820, when the Russian Grand Duchess Maria was accommodated in the building. Assmann painted her arrival at the house, on which details of the coat-of-arms are clearly visible. Thanks to this painting, we can thus determine that the coats-of-arms belonged to Alois Henn of Henneberg and his wife Elisabeth Aloisie née Künzel, adopted by the Tvorkovskýs of Kravaře. The coats-of-arms were mounted on the building at some point during the first decade of the 19th century.

Key words:

heraldic monuments – alliance coat-of-arms – Benešov house – Dolní Benešov estate

KINO PANORAMA VE VÍTKOVĚ A JEHO INTERIÉROVÁ VÝMALBA

Hana Pavelková

Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě

V roce 2006 provedli zástupci ostravského pracoviště památkového ústavu základní stratigrafický průzkum omítkových vrstev v interiéru kina za účelem zjištění výskytu historické výmalby. Původní dekorativní výmalba byla potvrzena ve veřejných prostorách kina kromě divadelního sálu, kde průzkum znemožňovaly napevno usazené akustické panely a dřevěné obklady. Při celkové rekonstrukci objektu uskutečněné až v roce 2018 byl starší průzkum rozšířen a doplněn o restaurátorský průzkum stropu ve foyeru v 1. NP a v sále. Abstraktní geometrizující malba odhalená ve stropním zrcadle foyeru byla následně odborně restaurována.

Město Vítkov leží v oblasti Vítkovských vrchů, v okrese Opava mezi řekami Odrou a Moravicí v malebné krajině zvlněných kopců a strmých údolí. Před 2. světovou válkou se většina obyvatel hlásila k německé národnosti. Vítkovsko bylo vzhledem k národnostním poměrům zahrnuto do oblasti Sudet, po roce 1938 násilně připojených k Německé říši. Po ukončení 2. světové války v roce 1945 následoval odsun větší části původního německého obyvatelstva. Oblast byla pozvolna dosídlována a potýkala se s celou řadou problémů souvisejících především se zajišťováním základních životních potřeb. Následující období s sebou přineslo kromě ztráty základních jistot i dlouhodobý nezájem o starší, hlavně pak o meziválečné dějiny regionu. Tento trend dokládá i obor památkové péče, pro nějž je příznačné relativně pozdní zapisování hodnotných objektů do Státního seznamu kulturních památek. Až v průběhu 60. let 20. století lze vysledovat větší míru zápisů, především pak objektů sakrálního charakteru čítajících především kostely, fary, případně jejich hospodářská zázemí, a následně pak drobné sakrální památky, jako například sochy, kříže, kaple apod. Seznam doplňovala v menší míře také drobná šlechtická sídla zámeckých objektů. Až v poslední čtvrtině 20. století je patrný zvýšený zájem o historii i architektonické památky bývalých Sudet, což bylo podmíněno uvolňováním nálady ve společnosti a následnými silnými demokratizačními procesy.

Památkový ústav v Ostravě se v letech 1999–2002 zapojil do grantového výzkumného projektu Ministerstva kultury České republiky č. PK00PO40PP019 zaměřeného na stavební památky v části okresu Opava. Hlavními řešitelkami úkolu byly terénní pracovnice dlouhodobě se zabývající problematikou památkové péče na daném území – PhDr. Danuška Kouřilová a Mgr. Romana Rosová. Samotný název grantu vypovídá o charakteru celého projektu: *Zjišťovací terénní průzkum autentických forem stavebního projevu v regionu Opavska*. Byl rozdělen na dvě části: na I. etapu zaměřenou na panství Razumovských a II. etapu zaměřenou na Vítkovsko.¹

První díl věnovaný panství Razumovských dokládá nebývalý rozvoj panství za vlády této ruské šlechtické rodiny v době jejího působení od konce 19. století až po 2. světovou válku. Kromě zvelebování vlastních sídel pomáhali Razumovští při zakládání škol, kostelů, podporovali místní spolky, věnovali se rozvoji lesního hospodářství, podnikali v oblasti lázeňství apod. Nesmazatelně se těmito počiny zapsali do podoby sídel a krajiny spadajících pod jejich správu.² Cílem projektu bylo zmapovat a nalézt nové autenticky dochované a architektonicky hodnotné stavby, provést jejich základní archivní rešerše, nalézt původní plánovou dokumentaci, případně i ikonografický materiál, a vytvořit základní popis vytipovaných objektů. Tento rozsáhlý materiál měl u vybraných staveb sloužit jako podklad pro zpracování návrhů na prohláše-

Kino Panorama ve Vítkově po rekonstrukci v roce 2018 (foto H. Pavelková, 2019).

ní za kulturní památky. Realizovaný grantový výzkum přinesl jednak poznání širších historických souvislostí daného regionu, převážně sesbíraný z archivních materiálů a ze starší německé literatury, rozšířil povědomí o kvalitní architektonické produkci, a tím obohatil památkový fond o další zápisy do Ústředního seznamu kulturních památek ČR. Příkladem nových zápisů mezi lety 2002–2010 je například hospodářský areál zámku v Radkovicích (konírny, jízdárna, skleník, ohradní zeď), areál bývalých lázní Jánské Koupele, vyhlášení plošně chráněného území MPZ Budišov nad Budišovkou, kino Panorama ve Vítkově a další. Kino Panorama zaujímal v celém souboru nově prohlášených objektů ojedinělou stavbu především díky funkci předznamenávající i determinující její specifika coby kulturně-spoločenského stánku, ale především nebývalou měrou kompaktně dochovaného interiéru i exteriéru.

Rozhodnutí vybudovat ve Vítkově samostatnou budovu kina bylo přijato zasedáním obecní rady z 20. 11. 1929. A bylo to rozhodnutí vskutku velmi odvážné, neboť zhruba

o měsíc dříve téhož roku byl na světové hospodářské burze v New Yorku oznámen propad akcí, ohlašující největší celosvětovou hospodářskou krizi ve 20. století, která velmi citelně dopadla na všechna odvětví, nevyjímaje převážně zemědělské podhorské regiony, k nimž lze přiřadit i Vítkovsko. Na projekt byla vypsána veřejná soutěž, do níž se přihlásili pouze dva architekti orientující se na veřejné stavby kulturně-spoločenského významu typu divadel a kin. Prvním byl Leo Kammel (1885–1948) z Vídně, v našem regionu známý projektem Městského divadla v Krnově. Druhým architektem byl Richard Brosche (1884–1965) z Ústí nad Labem – Střekova působící především na severu Čech. V soutěži zvítězil Richard Brosche. Stavba se započala realizovat vítkovskými staviteli Františkem Hanusem a Fratiškem Jilgem v srpnu 1930 a slavnostní otevření proběhlo již koncem ledna 1931. Budova kina byla původně stavěna jako „Licht- und Spieltheater“ tedy jako multifunkční prostor pro divadlo i kino zároveň. Toto dokládá existence orchestřiště zabudovaného pod jevištěm a rovněž zajímavá

Kino Panorama ve Vítkově, interiér haly v 1. PP po obnově výmalby 2018 (foto H. Pavelková, 2019).

interiérová výmalba sálu a dalších veřejně přístupných navazujících prostor. Náklady na stavbu dosáhly 1 519 494,75 Kč, přičemž větší část financí si muselo městské zastupitelstvo zapůjčit u novojičínské banky. Zadlužení tak vysokou částkou v době začínající hospodářské krize bylo pro Vítkov velkou výzvou.³

Samotná postava architekta Richarda Brosche je typickým příkladem dramatických osudů ambiciózních postav procházejících napříč dějinnými dramaty 20. století. Narodil se v roce 1884 v Janově Dole u Liberce. Vystudoval libereckou Státní průmyslovou školu a studia zakončil na Technické univerzitě v Karlsruhe v roce 1911. Záhy přesídlil do Duisburgu-Hambornu a zde započal samostatnou dráhu architekta. Jako mladý muž se účastnil bojů v 1. světové válce, a to na italské i ruské frontě. Po válce se přestěhoval do České Lípy a poté se usadil v Ústí nad Labem – Střekově. Jeho architektonická kancelář se specializovala na objekty divadel a kin a na technologická zařízení související s promítáním mluvených filmů. Projekty realizovala po celých severozápadních Čechách. Příkladem

může být řada kinosálů a divadel v Duchcově u Teplic, v Teplicích, v Sokolově, v Aši, v Trutnově, v Novém Boru, v Tanvaldu, v Děčíně-Podmoklech, v Ústí nad Labem – Střekově. Z těchto příkladů se geograficky vymyká právě realizace ve Vítkově. Richard Brosche velmi záhy vstoupil do Sudetoněmecké strany, za níž byl v roce 1938 zvolen starostou Střekova. Po odtržení československého pohraničí v říjnu 1938 vstoupil rovněž do NSDAP (Národně socialistická německá dělnická strana). Za 2. světové války pracoval jako vedoucí oddělení plánování osídlování na ústeckém stavebním úřadě. Jako velmi politicky exponovaná osoba odešel po 2. světové válce do Německa a jeho stopy můžeme nalézt v Duisburgu. Zemřel v Aalen v roce 1965.⁴

Stavby vzniklé z pera ústecké projekční kanceláře Richarda Brosche lze charakterizovat jako převážně solitérní objekty monumentálnějších měřítek s důrazem kladeným na umírněný klasicizující expresionismus umocňující důstojnost kulturně-sociálních staveb. Pro objekty byly typické nepravidelné, převážně obdélné půdorysy

s přísně rozvrženým symetrickým průčelím. Symetrie se odrážela i v interiérových dispozicích. Valbové nebo polovalbové střechy kryté tradiční lokální materií doplňovaly v průčelí vikýře nebo atiky. Průčelí byla vždy komponována s vystupujícími rizality v nárožích, jejichž hmota často přecházela přes rohovou partii. U některých staveb se naopak objevuje výrazně vysunutý středový rizalit. Klasicizující sloupoví probíhající pouze přes úroveň přízemí bylo situováno převážně před hlavními vstupy a podpíralo rovné nebo i zaoblené balkony. Vertikalitu doplňovaly řady osově sestavených oken probíhajících přes několik podlaží. Hlavní důraz byl kladen na ušlechtilý materiál – kámen, umělý kámen, probarvené tvrdé cementové omítky se slídami a na kvalitní truhlářské prvky doplňující celek. Vítkovské kino představuje v díle Richarda Brosche spíše umírněnější formu inklinující ke klasicistní hmotové skladbě doplněné převážně zjednodušenými klasicistními výrazovými prostředky, přesto si však jeho stavby i nadále ponechávaly jistou míru rustikality a robustnosti, nepůsobily odlehčeným dojmem. Až v pozdějším díle jsou patrné výraznější vlivy inspirované propagovanou nacistickou architekturou. Analogie k vítkovskému kinu můžeme spatřovat například ve stavbách kina Lípa v Duchcově u Teplic, nebo u bývalého kina Capitol v Teplicích-Řetenicích (dnes rockový klub Knak), či kina v Libouchci.

Vlastním tématem tohoto příspěvku je dochovaná historická interiérová výmalba kina, která byla částečně odhalena již v roce 2006, rok po získání statutu kulturní památky. Důvodem památkářského průzkumu byla tehdy příprava celkové obnovy kina, jež prošlo za dobu své dosavadní existence pouze dvěma většími rekonstrukčními zásahy, a to v letech 1958 a 1982. Objekt již nesplňoval hygienické ani bezpečnostní normy, především z hlediska dožilé elektroinstalace a katastrofálního stavu hygienického zařízení. Dalším důvodem byly příznaky rozsáhlého poškození v oblasti vodorovných izola-

cí, jež se projevovaly především zvlhlými a plesnivými omítkami, degradací dřevěných konstrukcí orchestřiště apod. Kino nesplňovalo ani soudobé trendy na promítací systémy, ani požadavky na kvalitní akustiku. Opatřila projekční kancelář Ing. Věry Matyáškové oslovila Národní památkový ústav s žádostí o vypracování koncepce obnovy z hlediska ceněných autenticky dochovaných prvků v interiéru i exteriéru kina jako závazný podklad pro přípravu projektové dokumentace. Součástí koncepce obnovy bylo i provedení prvotního stratigrafického průzkumu interiérových omítek s cílem podchytit případnou historickou výmalbu. Průzkum se soustředil pouze na veřejně přístupné prostory – vstupní halu, foyer a schodiště. Sál nebylo možné prověřit z důvodu napevno zavěšených akustických panelů a dřevěného obložení. Průzkum prováděný zástupci NPÚ, ÚOP v Ostravě Daliborem Halátkem a Hanou Pavelkovou přinesl zajímavá a nečekaná zjištění ohledně kompaktně dochované historické výmalby interiéru.⁵ Překvapivá byla původně použitá barevná škála pastelových barev a jejich kombinace na železobetonovém stropě foyer v 1. NP, která se nenásilně prolínala s přírodněji laděnými odstíny použitými na schodištích. Ze strany NPÚ, ÚOP v Ostravě bylo rozhodnuto před zahájením celkové rekonstrukce provést širší odborný restaurátorský průzkum celého kina. Projektová dokumentace na celkovou rekonstrukci kina byla dokončena v roce 2006 a náklady se vyšplhaly na více než 20 milionů Kč. Zastupitelstvo města Vítkova získalo z dotačních programů finance na obnovu až v roce 2017. S rekonstrukcí se započalo v následujícím roce podle několikrát aktualizované projektové dokumentace Ing. Věry Matyáškové.

Restaurátorský průzkum interiérových omítek byl skutečně začátkem roku 2018 a prováděl jej Aleš Truchlý ze Suchdolu nad Odrou. Potvrzeny byly nálezové situace z předběžného průzkumu zástupců památkové péče v roce 2006. Kromě toho byl prověřen zrcadlový strop ve foyer v 1. NP, kde

Kino Panorama ve Vítkově, foyer ve 2. NP, celkový stav po rekonstrukci (foto H. Pavelková, 2019).

byla odhalena původní výzdoba abstraktní geometrickou malbou. Součástí průzkumu bylo rovněž prověření omítek v sále hlediště pod demontovaným akustickým a dřevěným obkladem a zároveň také stropu s centrálně umístěnou světelnou rampou.⁶

Výmalba centrálních komunikačních prostor vstupní haly v 1. PP, schodiště, foyer v 1. NP a šaten ve 2. NP byla pojednána formou zvrázněné soklové partie, ploch s jednobarevnou výmalbou, na níž se nepatrně projevovaly tmavší odstíny abstraktního válečku, nebo výzdoby nástřikem tmavší barvy přes šablonu. Celému prostoru dominují odlišně pojaté stropy. Při obnově interiérové výmalby se postupovalo metodou očištění zpráškovatělých hlinek a následné rekonstrukce původní výmalby ve zjednodušených formách s důrazem kladeným na zachování původní barevné škály. Upustilo se zde od nepatrného rozehrání ploch formou abstraktně pojednaných tmavších válečků a jemných odstínů nástřikem přes šablony. Průzkum původní barevnou škálu přiřazoval ke vzorníku barev Keim Exclusiv, na jehož základě byla následně barevnost i rekonstruována.

Vstupní hala v 1. NP

Vstupní hala v přízemí budovy kina je z ulice přístupná trojicí dvoukřídlých prosklených vstupních dveří. Obdélná místnost disponuje podlahou v litém teracu v kombinaci světlých čtverců vsazených do tmavě šedých rámců. Naproti vstupům jsou usazeny prosklené vitríny v tmavém dřevě doplněné vysokým soklem z umělého kamene. Pokladna v kombinaci vysokého soklu z umělého kamene, hliníkových a dřevěných lamel doplněných neprůhledným mléčným sklem se zaoblenými hranami je přisazena k boční stěně. Součástí vybavení pokladny je vysoký pult na kovových nohách s dřevěnou deskou a otáčecím kovovým turniketem.

Stavba kina je konstruována jako železobetonový skelet vyplněný cihelnými zadržkami. V přízemní hale byly příčně uložené železobetonové překlady stropu příznány, omítnuty a barevně pojednány velmi originálním způsobem. Soklová partie byla při rekonstrukci opatřena tmavě červeným páskem (Keim 9003) o výšce 25 cm, na nějž dosedá světle okrový tlumený (Keim 9071) pásek o výšce 15 cm. Plochy jsou monochrom-

Kino Panorama ve Vítkově, nástropní malba ve foyeru ve 2. NP, stav po restaurování (foto F. Menzel, 2018).

ní v odstínu světle béžové kávy (Keim 9268), spodní strana železobetonového překladu je pojednána v tmavším odstínu lososově růžové barvy (Keim 9166) a vnitřní plocha mezi dvojicí překladů a na ně navazující strop pak v barvě tlumené zemité modro-zeleno-šedé (Keim 9448). Překvapivá škála barev v tlumených valérech až nebývale vhodně zatepluje a optimisticky podtrhává prostor s převahou tmavě šedého umělého kamene a šedavého litého teraca.

Foyer v 1. NP

Foyer v 1. NP lze považovat za nejreprezentativnější společenské prostory, jimiž se vstupovalo do přízemí kinosálu a zároveň do technických místností určených pro obsluhu promítací techniky. Foyer je prosvětleno trojicí svislých oken procházejících přes celou výšku stěny s doplněnými balkonovými dveřmi. Ostatní stěny jsou do výše cca 2 m obloženy dřevěným tmavým obkladem, v horní části doplněným světelnou rampičkou. Strop je tvořen mělkou zrcadlovou klenbou s mírně zapadlým středovým obdélným polem. Podlaha byla ztvárněna litým teracem v ša-

chovnicovém dekoru kombinujícím červené a světle šedé čtverce. Stěny i část klenutého stropu je pojednána ve světle šedé barvě (Keim 9590), přičemž strop byl navíc doplněn metalickým jemně stříbřitým nástřikem, který měl nejspíše umocňovat optickou světelnou iluzi při rozsvícení nástěnných světel. Překvapením bylo vpadlé obdélné pole zrcadla o rozměrech cca 7 x 3,5 m, kde se při odkryvu objevila celoplošná dekorativní výmalba abstraktního geometrického vzoru v červeně-šedé barevné kombinaci. Při očištění se ukázalo, že v části zrcadla výmalba chybí a plocha omítek je křivá. V minulosti se zřejmě uvolnila a odpadla plocha o rozměrech cca 1,5 x 1 m. Vnitřní lem zrcadla byl opatřen bronzovou metalickou barvou. Boční předstíňky oddělené prostupem od foyeru, jimiž se vcházelo do sálu, byly opatřeny nátěrem v sytě zeleném lahvovém odstínu dle vzorníku Keim 9402.

Osloven byl akademický malíř a restaurátor Filip Menzel, který započal s restaurováním v červenci 2018. V prvním kroku se celá plocha očistila skalpely a kartáčky s koňskými žíněmi, následovalo dorovnání a vyhlazení

Kino Panorama ve Vítkově, pohled z balkonu na jeviště s původní výmalbou stěn a se stropním zrcadlem doplněným světelnou rampou (foto H. Pavelková, 2018).

omítkoviny v místě odpadnuté výmalby. Celá plocha musela být zafixována a drobné efekty v originále vyretušovány. Chybějící plocha byla natřena podkladovou akrylátovou barvou s příměsí stříbrky tak, aby se barevně přiblížila originálu. Po vytvoření optimálního podkladu byla narysována chybějící kompozice a ta pak probarvována metodou airbrush pomocí fixírky a různých šablon. Výsledná malba byla ještě na závěr patinována z důvodu propojení s originálem. Lem obrazu byl doplněn bronzovým nátěrem.⁷

Pojetí nově nalezené výmalby v zrcadle stropu foyer vzbudilo velkou pozornost zvoleným námětem, mírou dochování i celkovými rozměry. Celoplošnou abstraktní malbu o rozměrech cca 7 x 3,5 m lze charakterizovat jako dekorativní, symetrickou a geometrickou, která nemá v širším regionu obdobu. Na

šedo-stříbřitém podkladu je vyrýsován geometrický vzor vycházející ze středu, a ten následně probarvován pomocí šablon a nástřikem barvy s červenými pigmenty fixírkou. Pravidelné řazení obloukových a obdélných tvarů vytváří v celkovém pojetí dojem kaleidoskopu. Zvláštnost abstraktního námětu spočívala především v porovnání s ostatní dochovanou výmalbou interiérů kina využívající jemně rozehrané plochy doplněné nenápadným válečkem, nástřiky barev fixírkou přes jednoduché spíše lineární šablony a výrazné linkování v soklové úrovni. Tento typ výmalb charakteristický pro období 30. let 20. století používal syté zemité barvy výraznějších a kontrastních odstínů. Abstraktní dekor vsazený do stropního zrcadla ostatní výmalbu převyšoval svým uměleckým i námětovým pojetím o několik úrovní. Signatura

v obraze nebyla nalezena. Ze znalosti dostupné literatury se nepodařilo zjistit, kdo malbu prováděl, případně na základě čí předlohy. S ohledem na proslulost ateliéru Brosche majícího za sebou řadu realizací kin a divadelních objektů se jevílo jako nejpravděpodobnější, že námět výmalby by mohl být součástí projektu výzdoby interiéru v duchu *gesamtkunstwerku* a podílel se na něm regionálně významnější umělec. Proto byla oslovena a požádána o pomoc při bádání o autorovi malby kurátorka sbírek Muzea umění Olomouc Mgr. Šárka Belšíková. Po rozeslání dotazu několika dalším kolegům se jí nakonec podařilo získat asi nejpřesvědčivější odpověď od Mgr. Ivo Habána, Ph.D.: „...pokud je tam vazba do Ústí nad Labem, tak jedním z možných autorů by mohl být Alfred Kunft. Richard Brosche je spojen s ústeckým prostředím, kde Kunft působil jako grafik a designer, dělal pro Schichta. Brosche si práci mohl zadat u Kunfta, ale stejně tak do toho mohl vstoupit i další z regionu, kdo dělal umělecké řemeslo. Tohle je, domnívám se, stále dosti nezpracovaná oblast... Někdo to mohl jen navrhnout, a někdo jiný realizovat. Nejjistější cesta je analyzovat ostatní Broscheho kina či veřejné stavby a jejich výzdobu, určitě vyplynou nějaké analogie.“ Otázka autorství předlohy námětu nebyla dodnes definitivně uspokojivě vyřešena. Nicméně otevírá možnost k dalšímu širšímu bádání v oblasti díla Richarda Brosche a obecně v uměleckých regionálních kruzích na česko-německém pomezí.⁸

Kinosál

Kinosál má obdélný půdorys rozdělený na část jeviště a hlediště s balkonem. Původní koncepce kombinovaného využití pro divadelní představení a kina byla v době vzniku běžným trendem, označovaným v německém prostředí jako stavba pro „*Licht- und Spieltheater*“. Jeviště bylo dřevěné a poměrně úzké, přesto doplněné orchestřištěm situovaným v suterénu. Jevištní portál ustupuje směrem od diváka ve třech úrovních v zaoblených měkkých křivkách. S největší pravdě-

podobností nebyl nijak více zdoben štukovou výzdobou, což odpovídá i analogiím děl Brosche ze stejného období například kina ve Frýdlantě (dochovaná historická fotografie sálu s pohledem na jeviště).⁹ Součástí opony bylo i promítací plátno. Hlediště celkově čítalo 544 sedadel. V zadní části přízemí se nacházely dvě lóže a kabiny pro promítací techniku, v patře na balkoně kromě řadových sedadel také lóže. Prkenné podlahy pod sedadly doplňovaly teracové boční schody po obou stranách sálu. Stěny lóží v přízemí byly pokryty tmavě zelenou koženkou, lóže na balkoně sytě červenou koženkou. Vstupní i výstupní dveře do sálu byly z vnitřní strany polstrované sytě lahvově zelenou koženkou. Strop sálu byl rovný, mírně odstupňovaný třemi ustupujícími poli. Ve středu sálu se dodnes nachází obdélná necková klenba doplněná světelnou rampou sestávající z kovové konstrukce, do níž jsou sazasa mléčná skla s červeným geometrickým dekorem. Při výstavbách objektů určených pro divadelní představení a kina se nepracovalo s dodatečnými akustickými prvky dodávanými do interiéru sálů, byly využívány tradiční znalosti a interiér se zákonitostem nesení zvuku přizpůsoboval například zvyšováním jednotlivých řad sedadel (nejen z důvodu dobré viditelnosti), zaobleným tvarem zadní stěny hlediště v přízemí, nebo oválným balkonem v patře. Akustické panely se do interiérů začaly instalovat až v období druhé třetiny 20. století. Stěny sálů tedy vytvářely prostor pro jejich výzdobu a umožňovaly charakterem výzdoby dosáhnout podtržení reprezentativního charakteru daného prostoru.

Po odstranění novodobého dřevěného obložení stěn v přízemí a akustických panelů v patře se objevila původní výmalba stěn i jevištního portálu. Omítky v přízemí hlediště a celý zděný parapet zaobleného mírně kónicky rozvěšeného balkonu byly opatřeny poměrně světlým lososově růžovým nátěrem (Keim 9166) bez viditelných stop po další dekoraci válečků nebo stříkání přes šablony. Soklová partie do výšky cca 70 cm byla opat-

Kino Panorama ve Vítkově, detail původní výmalby stěn a malých podhledů na balkoně kinosálu – hnědý podklad se zlatým válečkem (foto Hana Pavelková, 2018).

řena tmavě lososově růžovým nátěrem (Keim 9162), který se vyskytoval i na zaoblených plochách ustupujícího jevištního portálu. Nelze jednoznačně určit, zda plochy nebyly ještě dekorovány tmavším válečkem, neboť hlínky pod akustickým dřevěným obkladem zpráškovatěly, rychle degradovaly, a stopy po nich nebyly zřejmé. Omítky na stěnách balkonu byly vyzdobeny odsazenou soklovou partií do výšky cca 150 cm ve světle lososově růžové barvě jako v přízemí (Keim 9166), doplněnou sytě tmavě lososovou linkou (Keim 9162) o šíři cca 2 cm. Zbývající části stěn byly pokryty celoplošně tmavě čokoládově hnědou barvou (Keim 9201) a dále válečkem ve zlatavém metalickém odstínu, který ve výsledku vytvářel amorfní neidentifikovatelné tvary roztrpeného hadru nebo houby. Tyto zlatavé dekory válečkem byly aplikovány do sloupců širokých cca 40 cm ve směru od stropu k soklu a mezi nimi se nacházely tmavě čokoládově hnědé sloupce šíře cca 20 cm na základní barvě stěn. Stěny zhruba 50 cm od stropu mírně ustupovaly a vytvářely těsně

pod stropem lem, jenž byl pojednán celoplošně ve zlatavém metalickém odstínu. Stejný odstín této metalické syté zlatavé barvy přesahoval i do stropní partie prvního ustupujícího pole bez dalších náznaků zdobení. Další dvě pole stropu byla rovněž opatřena zlatavou metalickou barvou, ale již světlejších odstínů. Profílovaný lem kolem neckové klenby se světelnou rampou byl pokryt stříbrným metalickým nátěrem, stejně jako líc klenby.

Z důvodu soudobých nároků na zajištění kvalitní akustiky v sále nebylo možné interiérovou výmalbu v sále na stěnách obnovit do původního stavu. Nebylo ani možné ponechat na stěnách lóží barevné koženky. Stěny, podhledy balkonu i samotný parapet balkonu musely být celoplošně pokryty akustickými panely. Na stěny se podařilo prosadit alespoň panely pokryté látkou, ovšem výběr barevnosti látky byl značně omezen především z důvodu nutnosti splnění požárně-bezpečnostního hlediska. Barevná škála pro výběr látky byla v tomto případě i s ohledem na finanční rozvahu v rámci rozpočtu velmi omezená. Byla zvolena středně hnědá barva okrového zbarvení, která by alespoň minimálně odpovídala nádechům zlatavých odstínů. Z důvodu barevného sjednocení stěn nakonec byla i stejná barva látky zvolena pro stěny v přízemí, doplněná navíc dřevěným obkladem pro zakrytí topení. Bohužel s ohledem na požadavky filmové techniky nebylo možné metalickými barvami pokrýt ani stropy z důvodu odlesků, jež by metalické komponenty mohly odrážet a negativně tak opticky ovlivňovat pohodu diváků při filmové produkci. Bylo rozhodnuto provést jednotlivá odstupňovaná pole stropu v okrových tlumených zlatavých barvách v těchto odstínech dle vzorníku RAL: horní lem stěn a první odstupňovaný rámeček RAL 1024, druhý odstupňovaný rámeček RAL 1036, třetí odstupňovaný rámeček RAL 1014, lem kolem světelné rampy a vnitřní strana klenby v barvě bílé lomené šedou. Jevištní portál byl v rámci sjednocení interiéru opatřen stejnými okrově zlatými tlumenými barvami jako strop.

Kino Panorama ve Vítkově, výmalba schodiště z 1. PP do 1. NP po rekonstrukci (foto Hana Pavelková, 2019).

Schodiště a prostory šaten ve 2. NP

Dle výše naznačených skutečností se přísná symetrie v průčelí budovy uplatňovala rovněž v interiéru. Přízemí s prvním a druhým patrem, kde se nacházela široká prosvětlená chodba se vstupy do jednotlivých lóží na balkoně a po stranách s dvojicí šaten, spojovala dvě schodiště s podestami. Pravé schodiště propojovalo všechna podlaží, levé schodiště propojovalo poslední patro s patrem prvním, a dále bylo vyvedeno přístavkem při boční fasádě přímo na ulici. Tvořilo součást únikové cesty kina. Tyto prostory byly pojednány jednotně. Odlišná byla soklová partie, identická ve svých barvách a rozsahu se soklem ve vstupní hale v 1. PP, na nějž navazovala. Plochy a strop byly vyvedeny ve světlé jednotné ploše, na níž byly rozehrány jemné, téměř nepatrné a na mnoha místech neidentifikovatelné nástřiky fixírkou tmavším odstínem přes jednoduchou svislou geometrickou šablonu. Šablona byla různě natáčena, vždy ale do pravého úhlu. Soklová partie byla při rekonstrukci opatřena tmavě červeným pás-

kem (Keim 9003) o výšce 25 cm, na něj došedl světle okrový tlumený (Keim 9071) pásek o výšce 15 cm. Plocha a strop byly opatřeny monochromním nátěrem odstínu tlumené žluté barvy (Keim 9033) a nepatrné stopy po nástřiku přes šablonu byly vynechány. Navazující prostory šaten ve 2. NP tvořily dva menší zasunuté prostory situované ve hmotě předsazených rizalitů přecházejících přes nároží do bočních fasád. Od chodby byly odděleny pouze dřevěným pultem a nůžkovou vysouvající mříží. Součástí šaten byly i kovové pohyblivé věšáky na kabáty a rovněž stojany na deštníky. Tyto prostory byly opatřeny tmavším okrovým až oranžovým nátěrem v tlumené zemité barvě (Keim 9108). Šablona v těchto částech průzkumem potvrzena nebyla. Prostupy z jednotlivých pater na schodiště jsou vymezeny velkými otvory s půlkruhovým záklenkem bez dřevěných výplní. Tyto prostupy jsou zdůrazněny tmavě červenou linkou o šíři cca 5 cm. Při rekonstrukci byly zopakovány v barvě syté červenocihelné dle odstínu Keim 9003.

Rekonstrukce kina Panorama přinesla zajímavá zjištění v oblasti interiérové výmalby a celkového ztvárnění vnitřního prostoru veřejné reprezentativní stavby určené pro kulturně-spoločenské využití v meziválečném období. Barevnost a charakter výmalby podtrhl celkové vnímání prostoru a jejich návrat, byť v mírně zjednodušené formě, pomohl kompaktně dotvořit interiéru do téměř původní podoby tak, jak byl veřejnosti zpřístupněn těsně po otevření v roce 1931. Jako úlitbu současným nárokům na technické parametry veřejné filmové produkce se bohužel nepodařilo interpretovat sál hlediště v jeho autentickém stavu. Nicméně dobře podchycený původní stav umožňuje do budoucna uvažovat o navrácení designu výmalby i na látky akustických panelů. Otevření a zprovoznění kina široké veřejnosti je velkým počinem nejen pro město Vítkov. Také v oblasti památkové péče je jeho rekonstrukce přínosem, a to z hlediska poznání regionálního meziválečného interiérového designu, ale i dobové-

Kino Panorama ve Vítkově, chodba ve 2. NP se vstupy do lóží na balkoně a šatnami, stav po rekonstrukci (foto H. Pavelková, 2019).

ho přístupu k barvám, jejich kombinování a obecně celkovému pojmání prostorového uspořádání, kde výmalba hraje nezastupitelnou roli v rámci celku.

Poznámky:

1. KOUŘILOVÁ, Danuška – ROSOVÁ, Romana. *Zjišťovací terénní průzkum autentických forem stavebního projevu v regionu Opavska. Projekt Ministerstva kultury České republiky č. PK00P040PP019. I. etapa Panství Razumovských, II. etapa Vítkovsko*. Ostrava 1999–2002 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
2. ROSOVÁ, Romana. *Razumovští a jejich stopy na Opavsku*. Opava 2015.
3. KOUŘILOVÁ, Danuška – ROSOVÁ, Romana. *Zjišťovací terénní průzkum... II. etapa Vítkovsko*, s. 77.
4. Medailon architekta Richarda Brosche a soupis jeho děl. Dostupné z: <<https://www.usti-aussig.net/autori/karta/jmeno/30-richard-brosche>> [cit. 10. 10. 2019].
5. HALÁTEK, Dalibor – PAVELKOVÁ, Hana. *Stratigrafický průzkum interiérových maleb v kině Panorama ve Vítkově*. Ostrava 2006 (nepublikovaný tiskopis uložen v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
6. TRUČHLÝ, Aleš. *Restaurátorský průzkum interiérových omítek kina Panorama ve Vítkově. Rozšíření sond restaurátorského průzkumu kina ve Vítkově*. Ostrava 2018, s. 25 (nepublikovaný tiskopis uložen v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
7. MENZEL, Filip. *Nástranní dekorativní malba ve foyeru kina Panorama ve Vítkově. Restaurátorská zpráva*. Ostrava 2018, s. 6 (nepublikovaný tiskopis uložen v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
8. E-mailová korespondence ze dne 15. 12. 2018 mezi Ivo Habánem a Šárkou Belšíkovou, přeposlaná dne 16. 12. 2018 Haně Pavelkové (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
9. Medailon architekta Richarda Brosche a soupis jeho děl, kino ve Frýdlantě. Dostupné z: <<https://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/104-frydlantske-kino>> [cit. 12. 10. 2019].

ENGLISH SUMMARY

THE PANORAMA CINEMA IN VÍTKOV AND ITS INTERIOR PAINTINGS

Hana Pavelková

The Panorama cinema in Vítkov was built in 1930–1931 to plans by the architect Richard Brosche, who was based in Ústí nad Labem – Střekov and specialized in designing public buildings (particularly theatres and cinemas). A complete renovation of the cinema carried out in 2018 confirmed the existence of historic interior paintings dating from the 1930s. As part of the renovation project it was possible to restore the original paintings in the public areas of the cinema (apart from the main auditorium, where this was not possible due to essential acoustic installations). The second-floor vestibule has a mirror on the ceiling ornamented across its entire surface with an avant-garde painting by an unknown artist, consisting of symmetrically arranged geometric shapes. This paper describes the valuable paintings in the various parts of the cinema, and compares the colour schemes in these paintings with the colours in the Keim Exclusiv colour chart – which was used during the restoration of the paintings.

Key words:

Vítkov – cinema – interwar architecture – Classicist Expressionism – Richard Brosche – abstract art – interior paintings

FARA V KRAVAŘÍCH – JEDEN ZE STAVEBNÍCH MONUMENTŮ PO JOSEFU SEYFRIEDOVI

Lucie Augustinková

Fakulta stavební, VŠB – Technická univerzita Ostrava

Existenci farnosti v Kravařích dokládají prameny od středověku, v 16. století byla ovšem luteránská. Původní fara byla postavena ze dřeva. Stojící budova z pevného zdiva byla vybudována v roce 1795. Autorem novogotické podoby průčelí je místní architekt Josef Seyfried (1865–1923).

Fara v Kravařích, jižní průčelí (foto L. Augustinková, 2009).

Úvod

Budova dnešní římskokatolické fary v Kravařích jistě není tou nejvýraznější dominantou města, a tak trochu zaniká ve stínu dalších zdejších monumentů – barokního zámku a novogotického kostela sv. Bartoloměje. Pokud odhlédneme od stáří budovy a budeme mít na paměti délku existence instituce, tak je velmi pravděpodobné, že fara v Kravařích je minimálně stejně stará jako zdejší panské sídlo. Jistě má tedy smysl položit si otázku, jaká je tady kontinuita instituce od středověku po současnost a jak se budova vyvíjela. A zajímavé je rovněž pokusit se vyhodnotit, zda se jedná pouze o vesnickou provinční utilitární budovu (Kravaře se totiž staly městem až roku 1960),¹ nebo se na této stavbě význam-

něji projeví zásadní tendence středoevropské historizující architektury.

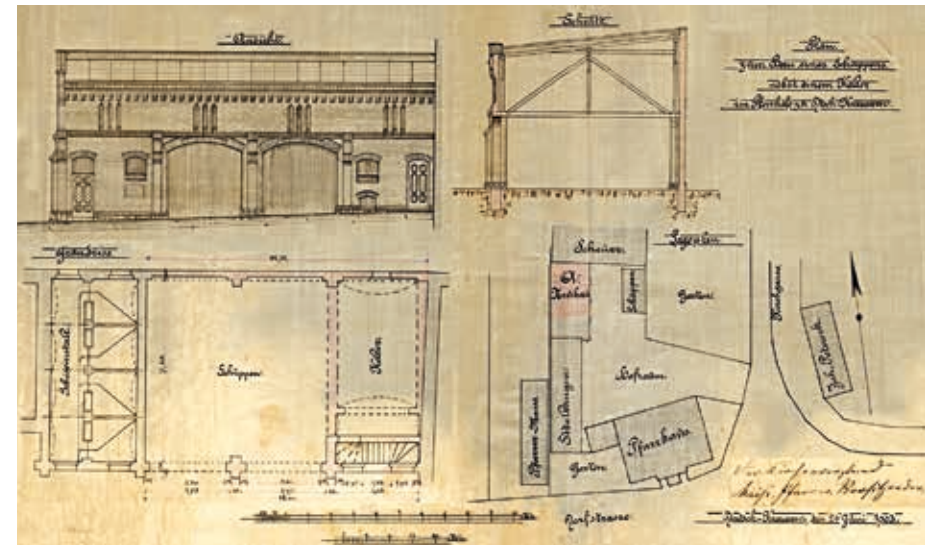
Dosavadní bádání a prezentace fary

Faře v Kravařích se dosud příliš velké pozornosti v odborné literatuře nedostalo. Budovu samozřejmě zmínil Gregor Wolny v *Kirchliche Topographie* z roku 1863.² O objektu se na několika místech píše v obecní kronice Kravař.³ Ve 20. století byl zájem badatelů a památkové péče o novogotické stavby obecně poměrně malý. Teprve koncem 80. let zaznamenala areál v rámci plošného průzkumu území Dana Kouřilová a v roce 1988 zpracovala evidenční listy ke kostelu, klášteru i faře⁴ a areál byl prohlášen kulturní památkou. I v 90. letech stála fara stranou zájmu badatelů. Faru

neuvádí ani knižní soupis památek Moravy a Slezska, kde je věnována pozornost pouze zámku a kostelu.⁵ Větší pozornosti se této stavbě s novogotickými průčelími dostalo až v poslední době. Z místních vlastivědců psal o faře Herbert Stoklasa.⁶ V roce 2009 byl před plánovanými stavebními úpravami fary zpracován stavebněhistorický průzkum.⁷ O farnosti v Kravařích pojednávají dva články Mar-

ná Křitelnicke, deponovaná dnes v kostelní věži.

Změna konfesní orientace nastala, když panství roku 1581 získali luteránští Macákové, kteří pak farnost obsazovali kněžími augsburského vyznání. A významně investovali do stavebních úprav kostela. Jenže dalším držitelem konfiskovaného panství byl opět katolík Michal Sendivoj ze Skorska. Po-

Josef Seyfried, plán na výstavbu kůlny včetně sklepa v areálu fary v Kravařích, 1903 (Zámecké muzeum v Kravařích, inv. č. E 27).

ka Skupiena ve *Slezském sborníku*⁸ a v časopise *Hlučínsko*.⁹ V roce 2015 byla fara prezentována na zámku v Kravařích jako součást výstavy o architektu Josefu Seyfriedovi.

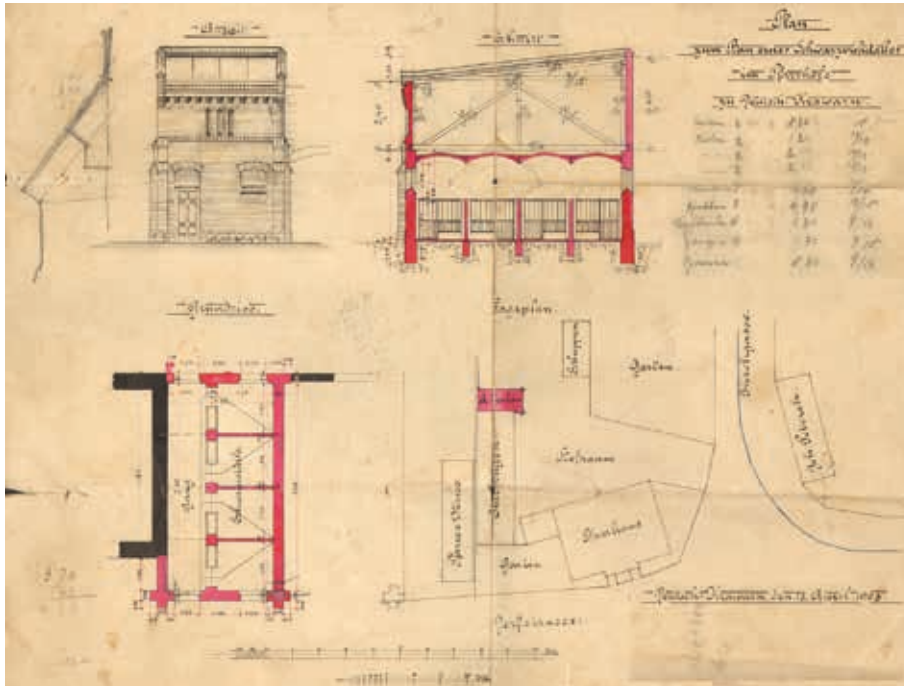
Farnost v Kravařích

Vzhledem k obtížně uchopitelným počátkům fary v Kravařích má smysl připomenout vývoj zdejší církevní správy. Od 14. století náležely Kravaře k biskupství olomouckému.¹⁰ Marek Skupien shledává existenci farního kostela v Kravařích ve 14. století za prokázanou a odkazuje na listinu z roku 1397, v níž je jmenován Jindřich Čihovka z Čihovic, plebán v Kravařích.¹¹ Původ kostela lze snad vřadit obecně k vrcholnému středověku. A vrcholně středověká je podle všeho také dochovaná kamen-

dle pramenů interpretovaných v kontextu stavebního vývoje zámku nechal na tomto svém sídle vybudovat původní zámeckou kapli¹² a kostelu tedy příliš pozornosti nevěnoval. Až jeho dcera Veronika Marie a její manžel Jakub z Eichendorffu investovali opět do kostela minimálně formou pořízení nového zvonu. Eichendorffové nadále pokračovali v podpoře katolictví. Koncem 17. století nechali u kostela vybudovat hrobní kapli rodu.

Patronát k faře v Kravařích zůstal majiteli panství i po roce 1848, ovšem za evangelických pánů von Fontaine se pak farnosti dostávalo vlažnější podpory¹³ a o finanční částky byla vedena dlouhá jednání.

Starý kostel v Kravařích byl zdemolován v zimě 1897–1898.¹⁴ Z této sakrální stavby

Josef Seyfried, plán na výstavbu svence v areálu fary v Kravařích, 1903 (Zámecké muzeum v Kravařích, inv. č. E 31).

zůstala věž, k níž byl podle návrhu místního architekta a stavitele Josefa Seyfrieda přistaven nový prostornější kostel, připojený tentokrát již nikoliv z východní strany, ale ze severní.¹⁵

Prameny k farní budově

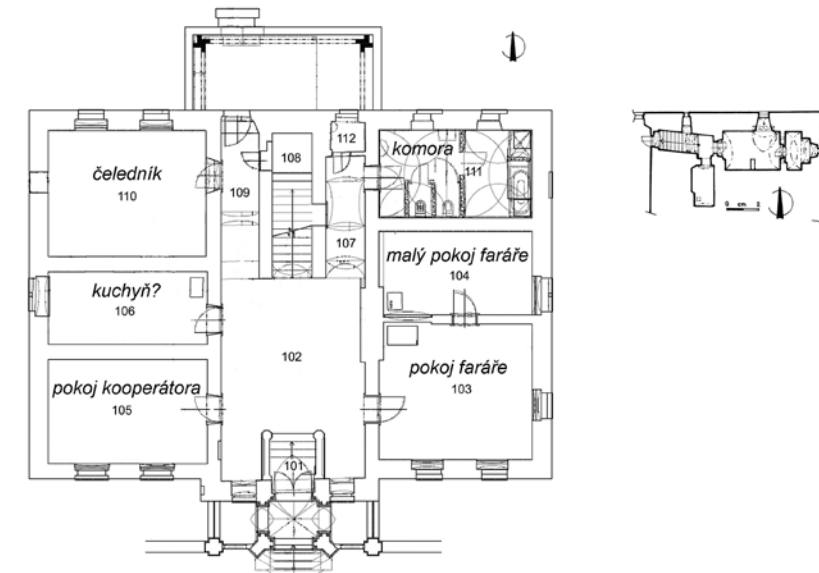
Soubor pramenů vztahujících se k faře v Kravařích sice není příliš rozsáhlý, ale podává cenné informace o jejím vývoji a má smysl si je podrobněji připomenout. I když se o farářích v Kravařích píše už ve 14. století, objekt samotné fary je zmíněn až v děkanské matrice z roku 1672.¹⁶ A autor relace se tehdy neostýchal napsat přímo, že *parochialis domus ruina proxima, sicuti et alia aedificia ad oeconomiam ducendam necessaria* (farní budova se blíží zřícení, a to stejně jako jiné stavby nutné k vedení hospodářství).

K téže stavbě se pak vztahuje několik dalších raně novověkých pramenných zmínek. V roce 1678 se **mohl farář přestěhovat do**

nově zbudované fary. V tištěném protokolu kanonické vizitace z roku 1768¹⁷ se výslovně uvádí, že *fara je postavena ze dřeva.*

Koncem 18. století zřejmě už opět sešla fara nevyhovovala (*multi sannisto taliter ruinosum existat*) a v roce 1794 psal kravařský kaplan Johannes Alker o záměrech na stavbu nové: „Vzhledem k tomu, že farní budova v Kravařích již po mnoho let hrozí zřícením, jak se to shoduje již se stavem popsáním v relacích pana děkana z Hlučína, nyní však pruské království nařizuje, aby vzhledem k zabránění větší nehody (nebezpečí) byla farní budova postavena znovu. Jako se urozený pan patron laskavě zavázal obstarat třetí část nákladů. Farníci však zdarma poskytnou odvoz stavebního materiálu a pěší práci.“¹⁸

V polovině 90. let 18. století pak konečně snahy o výstavbu vedly k cíli. A z roku 1796 pochází **účet za požadované nutnosti k doplnění stavby** farní budovy.¹⁹ Jeho součástí jsou položky za práci zedníkům, za ok-

Půdorys přízemí a suterénu fary v Kravařích, s vyznačením funkcí místností podle popisu z roku 1825 (zaměření přízemí M. Štěpán, 2008 a zaměření suterénu A. Knápek, 2009).

na, za prkna, za zámečnické práce, za truhlářské práce, za kamna, hrnčíře a další.

Inventář z roku 1804²⁰ potvrzuje, že **zděná fara byla postavena v roce 1795 jako patronová, respektive přízemní budova s půdní vestavbou.** Stavba zahrnovala dva pokoje pro beneficiála (faráře – držitele farního benefícia), jeden pokoj pro kooperátora, velký pokoj v horním patře, který bylo možné ovšem obývat pouze v létě, prostorný čeledník, poměrně světlou kuchyň, klenutou komoru pro rozličné věci, dobře klenutý sklep, dvě horní pudy sloužící k přechovávání obilí (*zwey obere Boden, welche zu Bewahrung des Getraüdes*). Kromě toho měl areál fary dostatečné stáje pro koně a krávy, také malé stáje pro černý (vepřový) dobytek a drůbež. Také byla součástí již zchátralá kůlna. Ze zařízení nezůstalo nic kromě starého mandlu, nenacházela se zde žádná knihovna. Dále bylo uvedeno několik konkrétních faktů k členění farního archivu.

V kostelní **matrice** Kravař z roku 1825²¹ se píše o **vnitřním uspořádání fary.** Dozvídáme se, že fara byla pevně postavená budova,

v níž se nacházely tři obytné pokoje v přízemí a prostorný pokoj v horním patře. Pokoj v přízemí s malým východním pokojem byl vyhrazen farářům. Západní místnost byla určena kooperátorovi a třetí, severní pro čeled. Dále se v přízemí nacházela prostorná kuchyně a za pokojem faráře prostorná komora. Naproti pokoji pro čeled' byl umístěn prostorný sklep, kterým vedly schody do vyššího pokoje a na půdu. Pokoj v horním patře sloužil jako letní byt pro faráře, naproti němu se nacházela komora pro služku faráře.

Farní budova ležela na cestě proti jihu. Budova o velikosti 17,5 čtverečního prutu byla v dobrém stavu. Její střechu kryl šindel. Východně od domu se nacházela malá květinová zahrádka, oplocená deskovým plotem a hraničící s Kostelní ulicí. Na severu právě tak s cestou hraničila malá zahrádka. Na hranici se sedlákem Josefem Wittkem byly vystavěny stáje dlouhé devět a široké pět prutů. Stáje se nacházely v dobrém stavu a střechu kryla šablona (*mit Schabel gedeckt*).

Proti severu se rozkládal prostorný dvůr, kde nescházela dostatečně hluboká zděná

Fara v Kravařích, podkroví, detail hrázděného zesílení horního patra (foto L. Augustinková, 2009).

Fara v Kravařích, podkroví, strop s povalovými záklopy (foto R. Winkler, 2012).

Fara v Kravařích, podkroví, stropní trámy původně pohledového stropu s dlaby pro desky překládaného záklopu (foto R. Winkler, 2012).

studna, opatřená ramenem (*mit einen Schwen- gel*). Tento dvůr měl rozlohu 36 čtverečních prutů. Stodola byla pět prutů dlouhá a dvě a čtvrt prutu široká. Vpravo od stodoly se rozprostírala zeleninová zahrada, která zasahovala až na Kostelní ulici, byla obehnaná prkenným plotem a měla rozlohu 45 čtverečních prutů.

Přímo s touto zahradou hraničila velká farní zahrada, jež byla částečně osázena stromy a částečně užívána jako pole. Měla rozlohu 812 čtverečních prutů. Proti severu sousedila farní zahrada s hřbitovem, proti západu se sedlákem Josefem Wittkem a se zahradou zahradníka Franze Hurníka, proti severu s opavskou zemskou cestou. Prkenný plot kolem farní zahrady udržovaly na své náklady tři obce: Kravaře, Kouty a Vrbka.

V soupisu příjmů katolické farnosti Kravaře z roku 1832²² je popis fary velmi stručný. Uvádí se v něm, že fara v *Německých Kra-*

vařích byla pevná budova (*ein masives Gebäude*). Na faře se v přízemí nacházel obytný pokoj a pod střechou jeden prostorný pokoj. V přízemí byla prostorná kuchyně a komora, také sklep, nad jehož vstupem vedlo schodiště do horní světnice a na půdu.

Wolny v roce 1863 uvádí, že fara byla dřívě přízemní, což konkretizuje jako vybavená čtyřmi obytnými pokoji a půdní vestavbou, která sloužila jako spíže. V roce **1862** měla být na náklady patrona a obce **opatřena patrem** se dvěma pokoji a **pokryta břidlicí**. Hospodářské budovy byly nově vystavěny v roce 1834 z kostelního jmění.²³

Informace o úpravách fary a výstavbě hospodářských budov v areálu na přelomu 19. a 20. století podává autor životopisu architekta Seyfrieda, farář Jureczka.²⁴

Stavební vývoj farní budovy

Stavební vývoj fary byl poměrně jednoduchý.

Kravaře, pohlednice, počátek 20. století (Zámecké muzeum v Kravařích).

Nicméně stavebněhistorický průzkum²⁵ tady přinesl několik drobných upřesňujících překvapení. Podle všeho byla fara od středověku do 18. století dřevěná a jako taková mnohokrát obnovována. Zachytilnou výstavbu nové fary uvádějí prameny k roku **1672**.

Dřevěná stavba jistě nenabízela požadovaný komfort a trvanlivost. Po několika stížnostech na stav staré dřevěné farní budovy byla roku **1795** postavena **fara zděná**.

Co se týká **vnitřní dispozice**, uplatnil se zde, stejně jako u většiny běžných far, třítrakt. Pouze střední chodbový trakt je v případě kravařské fary zhruba stejně široký jako oba boční trakty s obytnými místnostmi, což není u novověkých farních budov příliš obvyklé. Převažují totiž fary se střední podélnou chodbou (např. fara v Dubanech, fara v Určicích, fara v Životicích u Nového Jičína), případně pak s dvojicí příčných chodeb (fara v Suchdole nad Odrou).

Také původní funkční uspořádání zděné fary lze poměrně spolehlivě rekonstruovat podle popisu v děkanské matrice z roku 1825. Pouze původní, samozřejmě dymníkovou,

kuchyni můžeme jen hypoteticky lokalizovat do místnosti 106 (viz půdorys s čísly místností), nelze totiž vyloučit ani situování původní černé kuchyně do středního traktu, kde situace po vestavbě schodiště do patra již není čitelná.

V roce **1862** bylo k přízemní budově s půdní vestavbou **přistavěno patro** v celém jejím rozsahu. A dendrochronologická datace krovu²⁶ po roce 1837 tomu vcelku odpovídá. Fara dostala krov s dvojicí stojatých stolic a pro zpevnění prvního patra byla použita **hrázděná konstrukce**, s níž je krov svázán. Zřejmě z této doby se dochovaly také stropy specifické konstrukce nad patrem, zdokumentované při obnově fary v roce 2012.²⁷ Jedná se o trámový strop, jehož záklopová pole jsou sestavená z půlek kuláčů (jako povalový strop). Kromě toho byly nad patrem zřízeny i běžné pohledové trámové stropy se záklopy z desek. Popsanou podobu fary pak nejspíš ukazuje historická pohlednice s kresleným záběrem na střed Kravař, pokud ovšem byla fara na pohlednici identifikována správně. Půdorysný záznam tohoto stavu fary při-

Fara v Kravařích, podkroví západního přístavku, skladba průčelí z doby před novogotickou úpravou (foto L. Augustinková, 2009).

nášeji již i mapové prameny a situační plány vyhotovené právě k postupnému dobudování areálu u kostela.

Torzo průčelí fary z 19. století (před novogotickou přestavbou) se dochovalo v podkroví jihozápadního přístavku, jehož střecha byla po novogotické úpravě zvýšena. Dochovaná část ukazuje barevnost fasád a jejich členění římsami.

Ještě před přestavbou samotné fary přebudoval místní **architekt Josef Seyfried** v roce 1903 hospodářské stavby v areálu, a to **kůlnu**²⁸ a **svinec**²⁹ do novogotické podoby s pohledovým uplatněním režného cihlového zdiva.

V roce 1906 Seyfried zásadně změnil také vnější podobu samotné fary. **Jižní vstupní průčelí** dotvořil portikem a novou dekorací převážně novogotického rázu. Přízemí zůstalo omítnuté, zato v patře uplatnil Seyfried v ploše průčelí režné cihlové zdivo, se zajímavými detaily, například okenními ostěněními a konzolami korunní římsy z bílého kamene. Areál pak ve stejném duchu doplnila budova kláštera Kongregace Služebnic Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, jak zachycují četné historické pohlednice.

Seyfriedův vklad při přestavbě fary hodnotila současná literatura rozdílně, někteří autoři mu připisovali nadstavbu celého patra.³⁰ Z technologických řešení lze Seyfriedovi připisat dosud fungující **větrací systém** v přízemí a suterénu, který ústí kruhovými tvarovkami do průčelí včetně portiku. Z dispozičních úprav realizoval zřejmě jen přeložení sestupu do suterénu, kde rovněž zvětšil skladovací plochu vložení přízedních polic. S tím zřejmě souvisí i zazděná okénka v severním průčelí, jež respektuje i pásová rustika z novogotické přestavby. Z této úpravy pochází nejspíš také historizující kachlová kamna na faře. Po zbytek 20. století již fara významněji upravována nebyla, probíhala jen běžná údržba.

Jak se ukazuje při srovnávání stylového charakteru kravařské fary s dalšími historizujícími objekty, můžeme na Seyfriedově úpravě najít snad nejvíce z vlivu slezské architektury s využitím ploch režného cihlového zdiva a kamenných detailů, jako jsou ostěnění oken, konzoly korunní římsy a liché kružby. Srovnání se Schinkelovou přestavbou hradu Malbork by jistě bylo příliš troufalé, nicméně jde tady o směr inspirace, který je možné hle-

Kravaře, detail z okénkové pohlednice popsány Wellenkampstrasse, patrně 20. léta 20. století (Soukromá sbírka Jana Kosuba).

dat skutečně spíše ve vzdálenějším Slezsku, jež Seyfried procestoval, než třeba na honosné novogotické novostavbě Červeného zámku v Hradci nad Moravicí³¹ z poslední čtvrtiny 19. století, související snad úžeji s novogotickou přestavbou hradu Hohenzollern.

Při zpracovávání stavebněhistorického průzkumu³² v roce 2009 byly na zahradě fary nalezeny **keramické tvarovky**. Tři kusy byly jako reprezentativní výběr odvezeny do depozitáře FAST VŠB – TU Ostrava.³³ Tvarovky nemají přímý vztah k budově fary a podle všeho zde zůstaly jako zbytkové či náhradní články pro kostel sv. Bartoloměje.

V roce 2011 bylo zpracováno statické posouzení krovu³⁴ fary a následujícího roku se uskutečnila výměna krovové konstrukce, při níž byly nalezeny mimo jiné stropy s povalovými záklopy.

Osobnost architekta

Tvůrcem, který dal kravařské faře dnešní novogotickou podobu, byl **Josef Seyfried (25. 9. 1865 – 15. 9. 1923)**. Narodil se v Kravařích jako syn zednického políra. Během školy kreslil v Opavě pro stavitele Lundwalla. Po dokončení vzdělání nastoupil jako kreslíř arcivévodského stavebního oddělení v Těšíně. Pro čistotu a přesnost kresby mu kolegové ří-

kali „litograf“. Nicméně nemoci ukončily jeho pracovní působení v Těšíně a posléze se kvůli chatrnému zdraví musel vzdát i plánů na studia hudby. Zůstal doma, rozšiřoval svou knihovnu a věnoval se sebevzdělávání v architektuře, hudbě a historii. Když se jeho zdravotní stav zlepšil, odjel na stavební školu v Holzmindenu.³⁵

Seyfried byl sám praktikujícím katolíkem a členem katolického spolku Sdružení svatojánského dědictví,³⁶ který kromě jiné činnosti nakupoval i knihy věroučného charakteru. Seyfried se samozřejmě věnoval i sebevzdělávání nejen v oboru a v dějinách umění. Pokud můžeme soudit podle skladby části muzejní knihovny³⁷ v Kravařích, orientoval se na díla křesťanského středověku. Když to jeho zdravotní stav dovolil, hodně cestoval. V roce 1899 navštívil Vídeň, z Vídně se dostal na poutní místo Maria Taferl a zpět jel parníkem po Dunaji. Jubilejní rok 1900 jej přivedl do Florencie, Říma a Benátek. Navštívil také hory, například roku 1902 zavítal do Vysokých Tater. V roce 1903 vycestoval do Berlína na sněm spolku sv. Augustina (*Augustinusverein*). Často navštěvoval Mnichov, kde měl početné přátelské a obchodní vazby. Roku 1904 byl v Kroměříži a v Brně, v roce 1905 v Praze.³⁸

Keramické tvarovky: rozběh žeber inv. č. A 185 s rozměry 19 x 21 x 12 cm, přízdní žebro inv. č. A 186 s rozměry 13,5 x 26 x 6,8 cm a žebro inv. č. A 187 s rozměry 35,3 x 15,4 x 8,8 cm (depozitář stavebních detailů FAST VŠB – TU Ostrava).

Seyfried působil především v rodných Kravařích. Navrhl a sám jako stavitel realizoval v letech 1894–1896 novostavbu zdejšího **farního kostela**³⁹ s ponecháním staré, patrně renesanční věže. Kostel koncipoval jako cihlovou trojlodní halu s detaily z umělého kmene a pískovce, v intencích historismu čerpajícího z rané gotiky.

V Kravařích dále postavil **budovu poštovního úřadu** a přestavěl **vlastní rodný dům**. Dále rekonstruoval v letech 1903–1905 a v dalších fázích Krokusův dům vedle fary pro účely kláštera řádu sester Nejsvětějšího Srdce Ježíšova.⁴⁰ Budovu z červených cihel s novogotickým detailem z umělého a snad i přírodního⁴¹ kamene dnes využívá **městský úřad**.

Z dalších Seyfriedových realizací uvádí literatura nemocnici Šedých sester v Benkovicích a Studniční kapli u sv. Kříže ve Velkých Petrovicích. Pro nadaci Šedých sester ve Vratislavi zhotovil plány na nemocnici v Krzanovicích, kterou po delších peripetiích dokončoval po jiném staviteli. Pro kostel ve Velkých Hošticích zajistil pět mramorových novobarokních oltářů, pro Štěpánkovice novorománský hlavní oltář a kazatelnu, pro Ludgeřovice mramorovou kazatelnu a křtitelnicí. V Bohuslavicích vysoušel kostel, poničený spodní vodou. V roce 1903 rozšířil kostel v Ol-

dřívově, jenž dostal nové oltáře a kazatelnu. V letech 1904–1905 budoval baziliku v Sudičích v raně gotických formách. Roku 1905 stavěl rovněž kostel v Liptani. Dále upravil presbytář farního kostela v Hlučíně. Dovedl se vyjadřovat i pomocí formálního aparátu novobaroka, což prokázal v roce 1909 na stavbě kostela v Bolaticích a v roce 1913 při novostavbě kostela v polských Krzanovicích náhradou za stavbu zničenou bleskem.⁴²

Jako stavitel zajišťoval Seyfried i provádění architektonické dekorace a mobiliáře. Jsou známy jeho kontakty s mnichovským malířem Hansem Martinem, který roku 1901 vytvořil nástěnné malby v presbytáři kostela v Kravařích, a také s kamenickou a sochařskou firmou Wilhelm Drechsler z Opavy.⁴³

Závěr

Nevelká budova fary v Kravařích se v kontextu současného vědění jeví následovně: zděná fara, postavená v roce 1795 vznikla v relativně úsporné stavební podobě a podle všeho byla z hlediska vnitřního uspořádání **ovlivněna typickou podélnou dispozicí zdejších selských stavení**, ostatně jiné vysvětlení pro nezvykle široký střední chodbový trakt nemáme.

Fara v Kravařích, pohlednice, kolem roku 1930 (Soukromá sbírka Jana Kosuba).

Patro, vybudované v dnešním rozsahu v roce 1862 s využitím hrázděné konstrukce, se také jeví jako výsledek zcela obvyklého postupu, hrázděných staveb vznikalo u nás ještě i v 19. století mnoho. Také stropy s povalovými záklopy se v soudobé produkci objevují a zde jistě souvisejí s využitím pro skladování obilí, které vyžaduje vyšší únosnost stropů.

Zato tvůrčí podíl vzdělaného a zcestovaleho Josefa Seyfrieda znamenal pokus o zařazení stavby do středoevropského kontextu tehdejšího architektonického dění a včlenil budovu jistě mezi monumenty architektury v Kravařích. Je otázka, zda se architektův pří-

tel a životopisec farář Jureczka⁴⁴ zaobíral problémy vnitřní dispozice či jemnými nuancemi stylového vyznění. Podstatu proměny fary nicméně vystihl, takže s ním nemůžeme než plně souhlasit: „... 1906 erhiel das alte Pfarrhaus in Deutsch Kravarn, das schmucklos eimponierte Gestalt.“⁴⁵ A právě Seyfriedovo velkolepé pojetí novogotiky našlo velmi záhy odezvu rovněž v monumentální budově kláštera Marianum v Opavě, které je, stejně jako pro Kravaře fara, významným urbanistickým prvkem tohoto města.

Poznámky:

1. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2. díl, H–Kole, Praha 1997, s. 187–191.
2. WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*, I. Abteilung, V. Band, Brünn 1863, s. 277–279.
3. MALOHLAVA, Rudolf. *Obecní kronika Kravař 1945–1964* (nepublikovaný strojopis uložen na Městském úřadě Kravaře).
4. Evidenční listy jsou uloženy v NPÚ, ÚOP v Ostravě, odbor evidence, dokumentace a informačních systémů, základní evidence.
5. SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*, díl J–N, Praha 1999, s. 197–200.
6. STOKLASA, Herbert. *Kráčeli cestou dlouhou*. Kravaře 2006, 238 s.
7. AUGUSTINKOVÁ, Lucie – ORLITA, Zdeněk. *Fara v Kravařích. Stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2009 (nepublikovaný tiskopis uložen na Římskokatolickém farním úřadě v Kravařích).
8. SKUPIEN, Marek. Nástin historie farnosti Kravaře do konce 17. století. *Slezský sborník*, 2013, roč. 111, č. 2, s. 193–210.
9. SKUPIEN, Marek. Kapitoly z církevních dějin Kravař do konce druhé světové války. *Hlučínsko. Vlastivědný časopis Muzea Hlučínska*, 2014, roč. 4, č. 2, s. 22–28.
10. SKUPIEN, M. Nástin historie... s. 209.
11. Tamtéž, s. 194.

12. AUGUSTINKOVÁ, Lucie – KOUŘILOVÁ, Danuška – MILTOVÁ NOKKALA, Radka. *Zámek Kravaře. Barokní klenot Horního Slezska*. Kravaře 2019, 158 s.
13. Tamtéž, s. 39–40.
14. SKUPIEN, M. Nástin historie... s. 197.
15. Zámecké muzeum v Kravařích, inv. č. E 24 – Situační plán stavby nového kostela v Kravařích s průmětem staré kostelní stavby, 1892, Josef Seyfried.
16. ZAO – pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kniha č. 210 – Děkanátská matrika děkanátu Opava, 1672.
17. SOKA Opava, fond Farní úřad Kravaře, inv. č. 131, sign. Vf, kart. 11 – Tiskový formulář kanonické vizitace z 4. 2. 1768.
18. ZAO – pobočka Olomouc, Johannes Alker, kaplan v Kravařích biskupské konzistoři v Olomouci (1794), fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, sign. G2 – Opravy farních budov (cítováno podle archivní rešerše Zdeňka Orality viz AUGUSTINKOVÁ, L. – ORLITA, Z. *Fara v Kravařích...*).
19. ZAO – pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, sign. G2 – Opravy farních budov, sumární účet za stavební práce na budově římskokatolické fary v Kravařích z 1. 12. 1796.
20. SOKA Opava, fond Farní úřad Kravaře, inv. č. 79, kart. 1 – Inventář kostela a fary z roku 1804.
21. Tamtéž, inv. č. 79, kart. 1 – Deskripce fary z 31. 3. 1825.
22. Tamtéž, inv. č. 79, kart. 1 – Soupis příjmů katolické farnosti Kravaře z roku 1832.
23. WOLNY, G. *Kirchliche Topographie...* s. 278.
24. JURECZKA, Ernst. *Josef Seyfried*. Erdmann Raabe, Oppeln 1927. Sonder-Abdruck dem „Oberschlesischen Jahrbuch“ für Heimatgeschichte und Volkskund, Band 3, 1926.
25. AUGUSTINKOVÁ, L. – ORLITA, Z. *Fara v Kravařích...*
26. KYŇCL, Tomáš. *Výzkumná zpráva č. 052-09 o dendrochronologickém datování dřevěných konstrukčních prvků krovu fary čp. 404 v Kravařích, okres Opava*. Brno 2009 (uloženo na Římskokatolickém farním úřadě v Kravařích).
27. WINKLER, Robert. *Fotodokumentace k obnově fary*, 2012 (nepublikovaný materiál uložen v Archivu firmy Winro, s. r. o.).
28. Zámecké muzeum v Kravařích, inv. č. E 27 – Plán na výstavbu kůlny včetně sklepa v areálu fary v Kravařích, 1903, Josef Seyfried.
29. Zámecké muzeum v Kravařích, inv. č. E 31 – Plán na výstavbu svínce v areálu fary v Kravařích, 1903, Josef Seyfried.
30. STOKLASA, H. *Kráčeli cestou...*, s. 60.
31. KOUŘILOVÁ, Danuška. Komplex staveb hospodářsko-provozního charakteru tzv. Červený zámek v Hradci nad Moravicí – geneze architektonického záměru a vývoj stavební formy v procesu realizace. *Průzkumy památek*, 2014, roč. 21, č. 2, s. 85–116.
32. AUGUSTINKOVÁ, L. – ORLITA, Z. *Fara v Kravařích...*
33. Jedná se o rozěh žebrov inv. č. A 185 s rozměry 19 x 21 x 12 cm, přízední žebro inv. č. A 186 s rozměry 13,5 x 26 x 6,8 cm a žebro inv. č. A 187 s rozměry 35,3 x 15,4 x 8,8 cm.
34. DANĚK, Stanislav. *Statické posouzení. Posouzení technického stavu střechy objektu fary Kravaře*. Opava 2011 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
35. Údaje o Seyfriedově životě byly k dispozici pouze v separátu JURECZKA, E. *Josef Seyfried...* Překlad Richarda Němce uložený v knihovně Zámeckého muzea v Kravařích není příliš přesný, místy význam sdělení výrazně zkresluje. Hycelova publikace *Der Meister* z roku 1928 nebyla v době zpracování průzkumu dostupná.
36. STOKLASA, H. *Kráčeli cestou...*, s. 51.
37. Část knihovny Zámeckého muzea v Kravařích pochází právě z pozůstalosti J. Seyfrieda, kterou do muzea předali současní obyvatelé rodového domu J. Seyfrieda. Jde o syntetická díla o umění křesťanského středověku a tiskem vydávanou podrobnou dokumentaci středověkých staveb, charakteru vzorníků, jak byla nepochybně i používána.
38. JURECZKA, E. *Josef Seyfried...*
39. JURECZKA, E. *Josef Seyfried...*
40. STOKLASA, H. *Kráčeli cestou...*, s. 59.
41. Při pohledu z ulice se ostění sdružených oken ve vikýřích jeví jako mramorová; skutečný stav nebyl zblízka zkoumán.
42. JURECZKA, E. *Josef Seyfried...*; HUBÁČEK, Adam, Architektonická tvorba Josefa Seyfrieda, Časopis Slezského zemského muzea, série B, 2016, roč. 65, č. 3, s. 237–252.
43. STOKLASA, H. *Kráčeli cestou...*, s. 55.
44. JURECZKA, E. *Josef Seyfried...*
45. Tamtéž. Český překlad: *V roce 1906 přestavěl faru v Kravařích, která se prostotou podobala selskému domku, do imponantní podoby.*

ENGLISH SUMMARY

THE PARISH HOUSE IN KRAVAŘE – PART OF THE ARCHITECTURAL LEGACY LEFT BY JOSEF SEYFRIED

Lucie Augustinková

The parish house in Kravaře has been existed since the Middle Ages; in the 16th century it was a Lutheran institution. The original parish house was built of timber. The contemporary stone and brick building was constructed in 1795. In 1906 the local architect Josef Seyfried (1865–1923) designed the neo-Gothic facade of this parish house.

Key words:

town of Kravaře – parish house – sacred architecture – Baroque – neo-Gothic style

RYCHTY NA NOVOJIČÍNSKU – VÝSLEDKY VÝZKUMU

Adéla Richterová

Muzeum Novojičínska

Príspevek se věnuje problematice rychtářských objektů, přičemž jeho cílem je postihnout jejich původní význam, vývoj a současný stav prostřednictvím typologického výzkumu provedeného v letech 2018–2019 v okrese Nový Jičín. Tyto budovy reprezentovaly rychtářský úřad, a proto představovaly v obcích vedle kostelů jednu z dominant. Po zrušení rychtářství však jejich význam upadal, a tím i péče o ně. Objekty s několikasetletou historií se tak dnes ztrácejí v běžné zástavbě a mizí z povědomí veřejnosti. Text rovněž předkládá metodiku výzkumu a blíže představuje dva z vybraných objektů.

Postavení rychtářů neboli také fojtů v době existence jejich úřadu je v současnosti jen těžko představitelné. Jako jedinci zastupující vrchnost a disponující mimo jiné také soudní pravomocí měli mezi ostatními obyvateli vesnice status nejvýznamnějších osob. Drželi majetek osvobozený od poplatků, právo šenku nebo i výroby alkoholu, byli oproštěni od robot a pobírali až třetinu vybraných pokut. Všechna tato a další privilegia vyplývajících z úřadu však byla vázána na vlastnictví objektu, který je u nás znám pod názvem *rychta*, *fojtství* nebo *šoltýšství*.¹ Přes značný počet těchto objektů nacházejících se původně na našem území se jedná o dosud nepřilíší poznané stavby. Rozšířit dosavadní soubor informací měl napomoci typologický výzkum provedený v okrese Nový Jičín.

Rychtářství jako úřad se v našem prostoru rozšířilo ve 13. století s vrcholnou kolonizací. Při zakládání nových vesnic a přeměně těch starších byla vytvářena území, v rámci kterých soudil drobné rozepře a nižší zločiny dědičný, jmenovaný nebo výjimečně volený soudce – *rychtář*.² Toto území, většinou zahrnující jednu vesnici či město, představovalo poté základní správní vrchnostenskou jednotku.³ Nad rychtářem mohl stát fojt,⁴ pod jehož jurisdikci spadalo teritorium složené z několika vesnic (tzv. *vikbilda*, *weichbild*). Jeho sídlo se nazývalo fojtství. Jak v pramenech, tak v literatuře se lze ovšem setkat také s pojmem *šulc/šoltýs/šultys*. Opět se jedná o označení stejné osoby, významem rovné pojmu rychtář, ale používané především na

Slovensku. I v tomto případě má svůj speciální termín budova úřadu, a to šoltýšství.⁵ Dnes se však tyto termíny používají často jako synonyma. I v pramenech je možné v rámci jedné gruntovní knihy nalézt dva odlišné pojmy jako označení pro majitele jedné rychty.

Rychtářem se poměrně běžně stával lokátor, který pro dosud neosídlené území shromáždil osadníky, rozměřil a rozdělil mezi ně půdu a zpravidla projekt zafinancoval. Za to pak získal zpravodný úřad, z něhož mohl po celý život těžit, a právo výstavby privilegovaného objektu – rychty.⁶ Budova jako sídlo představitele obce a zástupce vrchnosti sloužila k zasedání vesnického soudu, probíhaly v ní veškeré transakce, od kupních smluv po smlouvy svatební, konaly se zde společenské události, v některých případech také školní vyučování.⁷ Protože rychtář disponoval na rozdíl od ostatních obyvatel rozličnými výsadami i majetkem, vymykaly se tyto objekty místní vesnické zástavbě.⁸ Rychtář, jako jedina z nejmázejších osob, přinášel do lidové architektury různé novoty a trendy běžné do té doby zejména ve městech. Podoba rychty proto mohla stylově ovlivňovat také výstavbu jiných objektů v obci.⁹

Umístění rychty v rámci obce se řídilo určitými pravidly. Jednalo se o budovu, do které bylo nutné často docházet a jejíž šenk musel být lidem snadno dostupný vzhledem k povinnosti rychtáře šenkovat vrchnostenský alkohol. O výsadem postavení rychty zase vypovídá její časté umístění v sousedství kostela a kostelního lánu, běžně uprostřed

Fojtství v Hodslavicích (foto A. Richterová, 2019).

vesnice. Již při parcelaci se tedy mohlo rozhodnout o tom, kde má rychta stát.

Architektonická podoba těchto budov byla závislá na finančních možnostech stavebníka, krajových zvyklostech a dostupném stavebním materiálu. Většinou však rychta nezůstala roubená. Bývala jedním z prvních objektů ve vesnici představovaném do zděné podoby. Rozměrově pak rychty přesahovaly až dvojnásobně okolní zástavbu. Jejich dispozice se již od typické lokální zástavby příliš nelišila.¹⁰

Svou funkci¹¹ rychty ztratily roku 1848 zřízením obecní samosprávy, přesněji císařským nařízením ze dne 26. 6. 1849, kdy byl namísto panství určen novou sídelní jednotkou politický okres. Fakticky se však zrušilo pouze rychtářství vesnické, neboť městské rychty byly od druhé poloviny 14. století soustavně likvidovány vykoupením městskou radou. Proto většina z nich nepřečkala 16. století.¹²

Rychty na Novojičínsku

Novojičínský okres nacházející se v severový-

chodní části Moravy a v jihovýchodním cípu opavského Slezska čítá 54 měst a vesnic. Velká část těchto obcí byla založena během středověké kolonizace zdejšího, dříve téměř neosídleného území, která probíhala ve své nejvýznamnější etapě od poloviny 13. do poloviny 14. století. Vypovídá o tom vysoký počet sídelních celků stále nesoucích čitelné znaky lesních lánových vsí typických pro zakládání zdejších vesnic ve druhé polovině 13. století.¹³

Dnešní oficiální počet obcí však původnímu počtu rychtářských objektů neodpovídá. Současných obcí je méně, neboť se skládají z dříve samostatných vesnických sídel, jež měla vlastní rychtu, pokud neobsahovala pouze pár usedlostí a nebyla spravována z vedlejší obce.¹⁴ Počet zdejších rycht tak musel být přibližně dvojnásobný. Jejich dochování do současnosti v alespoň částečně původní podobě je však problematické. Důvodů je hned několik. Vzhledem k jejich rozloze bylo po zrušení rychtářství obtížné najít pro tyto objekty plnohodnotné využití. Některé

Rychta v Heřmánkách (foto A. Richterová, 2019).

přestaly být majiteli udržovány pro nedostatek financí, posléze byly zbourány kvůli špatnému stavu a neúčelnosti. Mnoho z nich bylo adaptováno na bydlení nebo později na kulturní zařízení. Například u dvou nejzachovalějších rycht v okrese¹⁵ byly rozlehlé světnice rozděleny příčkami na menší místnosti. Nutné je také podotknout, že tyto stavby většinou stávaly na nejdostupnějším a nejprůhodnějším místě v obci, proto byl zaznamenán zvýšený zájem o jejich parcely.

Všechny zkoumané dochované objekty jsou dnes již z nespálního materiálu. Na základě map stabilního katastru lze konstatovat, že přestavba značné většiny z nich proběhla ještě před pořízením map v první třetině 19. století. Vybrané objekty vykazovaly architektonické prvky jak z konce 18., tak i z počátku 19. století. Ostatní stavby prošly velkými přestavbami, zejména ve 20. století. Aktuální stav zachování zdejších objektů je proto značně rozdílný. Nalézají se zde jak pouhá torza historických budov či objekty různou měrou přestavěné, tak i stavby odborně renovované

a památkově chráněné. Jen u malého procenta z nich je však na první pohled patrná jejich původní funkce. Některé z dodnes stojících rychtářských budov jsou přesto snadno dohledatelné. Jedná se především o objekty, které se z rycht s právem šenkovním přeorientovaly na hospody, z nichž mnohé fungují dodnes. Typické jsou pro ně názvy Fojtství, Na Fojtství, Na Rychtě atd. Městské rychty adaptované na radnice jsou v některých případech radnicemi doposud.

K roku 1958 bylo na území okresu Nový Jičín evidováno pět významných budov fojtství, a to ve Staré Vsi u Bílovce, Stachovicích, Kopřivnici, Libhošti a staré fojtství v Hodslavicích, jež se staly kulturními památkami. Dnes se mezi chráněnými objekty již nenalézá fojtství ve Stachovicích a fojtství ve Staré Vsi u Bílovce. U těchto objektů byla památková ochrana zrušena – v jednom z případů kvůli kompletní přestavbě a ve druhém kvůli dezolátnímu stavu. Fojtství ve Staré Vsi bylo později zbořeno.¹⁶ V roce 2011 se mezi památkově chráněné objekty v okrese přidala

Severní křídlo rychty v Suchdole nad Odrou, pohled od severu (foto A. Richterová, 2019).

rychta v Heřmánkách. V současnosti se v novojičínském okrese nacházejí čtyři fojtství – v Kopřivnici, Libhošti, Heřmánkách a staré fojtství v Hodslavicích – evidovaná jako státem chráněné památky.

Typologický výzkum

V letech 2018–2019 probíhal výzkum bývalých sídel rychtářů v obcích novojičínského okresu, jehož cílem bylo přiblížení postavení a významu rychtářských usedlostí, nalezení jejich paralel, architektonických odlišností a zaznamenání jejich proměn. Výběr objektů pro výzkum nebyl náhodný, ale předcházelo mu uvážlivé posouzení všech staveb identifikovaných jako rychty. Přesto nebylo možné všechny vybrané objekty zpracovat. Velkým problémem se ukázal negativní a zamítavý přístup vlastníků. Přes opakovanou snahu vysvětlit smyslu výzkumu se majitelé neopra-

vených objektů obávali prohlášení stavby za kulturní památku. Někteří zprvu sice souhlasili, ale již se nebylo možné dohodnout na samotném výzkumu. Část vlastníků na žádost vůbec nereagovala. V důsledku komunikace s majiteli objektů vyplynul na povrch zajímavý fakt. Vlastníci obeznámeni se skutečností, že je objekt bývalou rychtou, neboť se sami zajímali o její historii, případně byli přímo spojeni s rodinou původních fojtů, výzkum přijali s nadšením. Vlastníci bez jakéhokoli vztahu k této stavbě či s mylnou představou o její původní funkci výzkum jednoznačně odmítli. I z tohoto důvodu zůstávají vytipované rychty Bílov, Studénka, Vlčovice a Velké Albrechtice nezdokumentovány.

Terénnímu výzkumu předcházelo studium literatury a archivních pramenů jak písemných, tak ikonografických, a mapových podkladů pro sestavení základního seznamu

těchto budov na daném území. Z tohoto seznamu téměř šedesáti objektů byly rovnou vyloučeny rychty městské, které byly většinou již před 16. stoletím adaptovány na radnice. Dále také stavby, jež jsou dnes sice identifikovány jako rychty, ale pouze ve spojitosti s úřadem, který vykonával nedědičný rychtář ve svém domě po dobu trvání úřadu. Takovýto objekt nebyl postaven jako rychta a nesplňoval tedy základní kritérium stanovené pro výzkum. Poté bylo nutné porovnat mapy stabilního katastru z první třetiny 19. století s dnešními mapami a posléze se skutečným stavem v terénu. Bylo zapotřebí zjistit základní identifikační údaje staveb a přímo v terénu ověřit jejich stupeň dochování, včetně existence hospodářských budov, výminků, případně alespoň stavu jejich dvorů. Tímto krokem byly objekty rozděleny na ty, jež se rozsáhlou přestavbou již nehodily k dokumentaci a na ty, které byly blíže zpracovány. První jmenované byly tedy zhodnoceny pouze na základě údajů týkajících se jejich umístění v rámci obce, vzdálenosti od kostela a od hlavních komunikačních tras, velikosti pozemků a lánů náležejících k fojtství, použitého stavebního materiálu apod.

Výše popsaným postupem bylo vybráno k dokumentaci 21 objektů (Bílov, Dobešov, Heřmánky, Heřmanice nad Odrou, Hodslavice, Hukovice, Hynčice, Jílovec, Kopřivnice, Lhotka, Libhošť, Luboměř, Mankovice, Petřvaldík, Rybí, Studénka, Suchdol nad Odrou, Velké Albrechtice, Veselí, Větrkovice, Vlčovice). Kvůli odmítavému přístupu vlastníků bylo možné zpracovat pouze jedenáct z vybraných objektů. Později z nich byla vyloučena rychta v Rybí, která měla značně přestavěný interiér i hospodářské budovy. Protože se ve výběru nacházely i čtyři kulturní památky, byla u nich mimo samozřejmý popis věnována pozornost také existující dokumentaci, postupům při opravách, údržbě a rovněž proměnám jejich celkového stavu pro porovnání vývoje chráněných a nechráněných rycht. Vznikl tak reprezentativní vzorek, který vzešel z prvotního výběru, a na jehož základě

měla být představena bývalá sídla rychtářů nacházející se v okrese Nový Jičín v různém stupni zachování.

U každé z rycht byl poté sledován historický vývoj příslušné obce, její půdorysná forma, převažující typ zdejších usedlostí a orientace jednotlivých objektů v porovnání s rychtou na základě map stabilního katastru z první třetiny 19. století. Dále umístění rycht v rámci obce, jejich vzdálenost od kostela, podoba rychtářské usedlosti, stavební materiály, půdorysy jednotlivých rycht, jejich krovy, stropy, klenby a dveřní a okenní výplně. Všechny informace byly dodatečně zaznamenávány do jednoduchých katalogových listů vytvořených individuálně pro jednotlivé sledované konstrukce a domové znaky. Cílem výzkumu bylo poskytnout souhrn informací vypovídajících o někdejších významném postavení těchto budov a o stavebních možnostech jejich zřizovatelů.

Protože v případě čtyř rychtářských objektů prohlášených za kulturní památku je kulturní hodnota těchto staveb již poznána a všeobecně přijímána, jsou níže prezentovány pouze stavby nechráněné. Z těchto objektů byla vybrána rychta v Suchdole nad Odrou a výmink z rychty v Petřvaldíku. Oba objekty se liší historií i mírou dochování. Zatímco nezáměr vlastníka dříve významné rychty v Suchdole nad Odrou vedl k její celkové destrukci, minimální zásahy do dříve obyčejného výminku v Petřvaldíku z něj dnes činí jednu z nejlépe dochovaných částí někdejších rychtářských usedlostí v novojičínském okrese.

Rychta v Suchdole nad Odrou

Jedním z pozoruhodných objektů bývalých sídel rychtářů, který byl během výzkumu dokumentován, byla rychta v Suchdole nad Odrou, dnes vedená pod čp. 388. Ještě v první polovině 20. století se jednalo o rozlehlý komplex, z něhož se přes uvědomělou snahu místních dochovala jen zanedbatelná část. I ta však ve spojitosti s existujícími zprávami a fotografiemi jasně vypovídá o jejím původním významu.

Pozůstatek rychty v Suchdole nad Odrou, pohled od západu (foto A. Richterová, 2019).

Městys Suchdol nad Odrou má charakter lesní lánové vsi vytyčené v údolí okolo potoka při opětovném kolonizování Němci ve druhé polovině 13. století.¹⁷ Rychta zde byla umístěna ve středu obce u křižovatky dvou cest naproti kostelu. První zmínka o fojtství pochází z roku 1457, kdy rychtu koupil Michal z Klimkovic od Jana Krumšína z Lešan. K dědičné rychtě v té době patřil i mlýn, 1,5 lánu polnosti a dvě zahrady. Fojtovy pozemky začínaly v obci u potoka a táhly se až k potoku za Samotou. Později se k fojtským pozemkům přidal i rybník.¹⁸ Velká část historie suchdolské rychty je spojena s rodinou kunčických rychtářů Teltschiků, kteří rychtářství zakoupili roku 1605 za 1 600 zlatých a drželi jej dalších 340 let. Jejich působení v tomto objektu bylo ukončeno až odsunem Němců v roce 1945.¹⁹ Prakticky od té doby stavba chátrá.

Zdejší rychta měla značně členitý půdorys, původně snad obdélný s pozdějšími přístavbami. Orientována byla okapovou stranou ke komunikaci ve směru jihovýchod–severozápad. Součástí usedlosti bylo i několik

dalších budov, které dohromady tvořily téměř uzavřenou dispozici. Členitost byla zřejmě způsobena postupnými přístavbami k původnímu jádru, díky němuž mohla být označena jako nejstarší objekt v obci.²⁰ Z původní rozlehlé usedlosti se však dochovalo pouze křídlo na severu. To nese pozůstatky pozdně klasicistní přestavby z roku 1876.²¹

Dvoupodlažní objekt byl postaven ze smíšeného zdiva s převahou kamene. Střecha byla valbová, krytá břidlicí, na severním křídle sedlová. V suterénu se nacházely klenuté sklepy. Hlavní průčelí bylo pravděpodobně na severozápadě, kde se vstupovalo do klenuté síně. Další ze vstupů byl z dnešní Komenského ulice na severovýchodní straně fasády po kamenných schodech, které jsou dodnes dochovány. Protože se objekt nacházel ve svažitém terénu, byl z této strany přízemní. Jižní, východní a západní strany byly patrové. Východní a západní průčelí bylo tříosé, západní fasáda spolu se severním křídlem pětiosá. Na západní straně určovaly střední osu v přízemí dvoukřídlé rámové dveře vy-

Okenice dochované na okně rychty v Suchdole nad Odrou (foto A. Richterová, 2019).

mezené shora stlačeným obloukem. Fasáda byla horizontálně dělena kordonovou římsou, vertikálně pilastry bez patky. Okna měla přímou nadokenní i podokenní římsu.

Síň byla zaklenuta pruskou klenbou. V zadní části síně se nacházely dva hladce orámované portály s pilastry, se stlačeným obloukem a zdůrazněným hlavním klenákem. Jihozápadním portálem se vstupovalo na dvouřamenné dřevěné schodiště vedoucí do patra, jihovýchodně se nacházely rámové dvoukřídlé dveře umožňující kamennými schody a klenutými točitými chodbami přístup do dvou sklepů s valenou klenbou v hloubce 0,9–1,2 m pod úroveň přízemí.²² Sklepní prostory byly přístupné také ze dvora usedlosti.²³ Po stranách síně se nacházely další čtyři vstupy s profilovanou šambránou. Místnost na severozápadě měla dřevěný trémový strop.²⁴

V patře se v roce 1990 nacházela vstupní hala, taneční sál v severním křídle a několik dalších místností. Rozlehlá prostora v jihový-

chodní části patra byla původně zřejmě využívána jako sýpka, jak napovídají malá obdélná okna s dřevěnými okenicemi, zachycená na starších fotografiích. Neobvyklá byla splachovací toaleta nacházející se v patře při západních místnostech²⁵ a vedlejší schodiště pod širokou parapetní deskou ve stejném podlaží. Schodiště vedlo do přízemních prostor a tudy do zahrady pro možný útěk v případě nebezpečí.²⁶ V patře byly dřevěné trémové stropy s rovným podhledem. Schodiště bylo zaklenuto valenou klenbou. Do půdních prostor vedlo v různých výškových úrovních kamenné schodiště.²⁷ Krov byl vaznicový se dvěma stojatými stolicemi, rozpěrami a půdní nadezdívkou s pozednicí.

Po roce 1945 byla rodina Teltschiků odsunuta s ostatními Němci. V 50. letech 20. století se rychta dostala do vlastnictví Jednotného zemědělského družstva a byla transformována na kulturní zařízení. V 60. letech byly strženy hospodářské objekty. Na konci 20. století se objevily snahy adaptovat budovu na hotelové zařízení, ale kvůli nedořešeným restitučním sporům se tento záměr neuskutečnil. Objekt tak chátral až do roku 2001, kdy se propadla střecha a byla narušena statika.²⁸ Přestože bylo na jeho záchranu vynaloženo značné několikaleté úsilí ze strany místních obyvatel, zůstalo z rychty nakonec zachováno jen severní křídlo.

Dochovaná část je dnes sice v dezolátním stavu, ale nachází se v ní spousta zajímavých prvků poukazujících na původní výstavnost rychty. Objekt byl vybudován na kamenné podezdívce ze smíšeného zdiva. Střecha je sedlová, provizorně zastřešená plechem. Severní štítová strana má dvě okenní osy a je členěna třemi pilastry bez patek. Architektonicky je zde naznačeno kladí. Štít je trojúhelný. Okna mají nadokenní a podokenní přímou římsu. Západní průčelí je pojednáno obdobně, nachází se zde však pouze jedna okenní osa. V těchto místech je již průčelí dvoupodlažní, v přízemí se dvěma vstupy do jednotlivých sklepů s železobetonovými stropy. Jižní průčelí je dozděno po stržení hlavní

Kachlový sporák s troubou v kuchyni výminku v Petřvaldiku (foto A. Richterová, 2019).

budovy rychty, se kterou bylo spojeno do dneš dochovaným průchodem. Východní průčelí má tři okenní osy, přičemž okno v zadní části je dnes vybouráno a adaptováno na provizorní dveře.

Uvnitř objektu jsou dochovány parketové podlahy i zbytky původních dvojitých oken s okenicemi a železným kováním. Podle zachovaných částí lze říci, že okna byla zasazena z vnitřní strany v rámové zárubni vysoké přibližně 2,60 x 1,20 m. Okenice byly vnitřní rámové se čtyřmi poli, zavěšené vnějším závěsem obdélného tvaru na konci s vykrojením a s listovitým zakončením na obou stranách. Horní a dolní železná zástrč měla podložní plech obdélného tvaru na konci s vykrojením a listovitým zakončením. Dochovaná železná tyč má masivní charakter, uprostřed s okrouhlým rozšířením s jednoduše zahnutou rukojetí na konci. Ze zbytků oken lze usuzovat, že původní okna byla čtyřkřídlá, desetitabulková, dovnitř a ven otvíravá, vnější osazená v líci. Závěsy oken byly vnitřní, s žaludovým zakončením z první poloviny 19. století. Na oknech se nacházely také obou-

Kachlová kamna ve světnici výminku v Petřvaldiku (foto A. Richterová, 2019).

stranné obrtlíky. Omítky uvnitř nesou stopy modrého a okrového nátěru.

Přestože sídlo zanikalo několik let, na jeho záchranu bylo opakovaně vynaloženo nema-

lé úsilí. Poslední návrh na modernizaci pozůstatku objektu vypracoval v roce 2016 architekt Robert Teltschik.

Ačkoli se žádný z projektů doposud nepovedlo realizovat, rychta by si zasloužila alespoň označení jako památka místního významu. Současný stav, do kterého byla postupem času uvedena, však nyní žádnou její prezentaci neumožňuje.

Výminek v Petřvaldiku

Při výzkumu rychtářských sídel se občas vyskytl nečekaný objev, a ne vždy se jednalo o samotnou rychtu. Jedním z nich byl výminek rychty v Petřvaldiku. Zatímco mnohé rychtářské objekty utrpěly zejména drastickými přestavbami a modernizacemi, tato stavba zůstává dodnes v téměř intaktním stavu.

Objekt, nacházející se v severozápadní části obce Petřvaldík, býval součástí někdejší rychtářské usedlosti čp. 4. Jedná se o zděnou přízemní stavbu obdélného půdorysu, orientovanou ve směru severovýchod–jihozápad. Střecha je sedlová, krytá pálenou a betonovou krytinou. Protože objekt podle map stabilního katastru z roku 1833 ještě ve své nespalné podobě nestál, a není jako zděný zakreslen ani na mapách z druhé poloviny 19. století, musel být postaven nejdříve někdy ke konci 19. století. V té době již fojtský úřad neexistoval, ale usedlost byla stále součástí majetku rodiny fojtů. Ve 30. letech 20. století byl k němu přistavěn ještě další objekt, dnes s vlastním číslem popisným, zbudovaný údajně v místě původních dřevěných chlévů.²⁹

Výminek je trojdílný, se světnicí orientovanou jižně a s chlévy na severu. Do síně se vstupuje ze dvora usedlosti dvoukřídlými rámovými dveřmi se světlíkem a s dřevěným orámováním. Malý prostor síně je zaklenut pruskou klenbou, v zadní části při vstupu do sklepa valenou segmentovou. Vedle vstupních dveří při severozápadní zdi je umístěna obdélná nika. Naproti ní se za svlakovými jednokřídlými dveřmi nachází zděné zalomené schodiště s dřevěnými stupni na půdu. Jižně ze síně se vstupuje do světnice s trámovým

Středový věšák v severovýchodní části krovu výminku v Petřvaldiku (foto A. Richterová, 2019).

základovým stropem. Světnice má dvě okenní osy na severozápadní straně, na jihovýchodní straně dvojitě dveře do ulice a okno. Okna jsou dvojitá, dvoukřídlá, šestitabulková, otvíraná dovnitř a ven, umístěná ve špaletě se segmentovým záklenkem a s dřevěným parapetem. Ve světnici jsou zachována přímo obsluhovaná kamna. V severovýchodní části světnice se vstupuje do kuchyně s velmi plochou pruskou klenbou vyzděnou z rohových cípů, policovou nikou a s přímo obsluhovaným kachlovým sporákem. Zdejší dvojitě dvoukřídlé okno má v porovnání s ostatními zdejšími okny vnější závěsy s vlnkou a půlkruhovým zakončením.

Severně ze síně se vstupuje do chléva přístupného rovněž dvoukřídlými rámovými dveřmi se světlíkem ze dvora. Chlév je zaklenut dvěma poli pruských klenob oddělených pasem. V chlévě je položena valounková dlažba. V zadní části síně se nachází sestup do valeně klenutého sklepa s kamennými základy. Krov je hambalkový se středovým věšákem, krátčaty a patními vzpěrami začepovanými

do spodních částí krokví a krátčat. Spoje jsou čepové, zajištěné dřevěnými kolíky. Na trámech se nacházejí tesařské značky. V interiéru jsou dochované pozůstatky nátěrů. V síni jsou na stěnách zbytky modré barevnosti, ve světnici pozůstatky modré, zřejmě šablonoové, výmalby s oranžovým lemem okolo celé místnosti, umístěné pod trámovým stropem. V exteriéru jsou zbytky omítek s tmavě šedým nátěrem.

Zatímco rychta v Petřvaldíku je dnes přizpůsobena modernímu bydlení, výmink zůstává nezměněn. Dlouhodobé zanedbání údržby se odrazilo v nutné potřebě jeho opravy, avšak vypovídací hodnota tohoto objektu je díky absenci přestavb a úprav stále značná. Jako součást bývalé rychtářské usedlosti, přestože vznikl až na konci 19. století, si proto pozornost určitě zaslouží.

Závěr

Ačkoli jsou nejvýznamnější z rychtářských budov v okrese již objeveny a prohlášeny za kulturní památky, zůstává na tomto území velké množství objektů, které mají i přes svůj nepůvodní stav stále určitý vypovídací potenciál. Zánikem těchto objektů bez jejich dokumentace se ztrácí i samotné povědomí o nich. V některých obcích se po více než 150 letech od zrušení fojtského úřadu stále užívá označení určitých míst a pozemků jako *fojtských, fojtovo, rychtářův* apod. V jiných obcích již ale není umístění původní rychty ani dohledatelné. Zamezit ztrátám informací o těchto budovách a zabránit bezhlavým přestavbám lze pouze opětovným pozvednutím jejich významu. Typologický výzkum je jen jedním z možných způsobů budoucího studia této problematiky.³⁰

Poznámky:

1. KOUŘILOVÁ, Markéta. Správa vesnické komunity v pobělohorské době na bruntálském panství. *Časopis slezského zemského muzea, série B*, 2008, roč. 57, č. 3, s. 205–206.
2. Pojem *rychtář* je odvozen z německého označení pro soudce – *Richter*. ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*. Praha 2014, s. 207.
3. Tato jednotka se nazývala *rychta* podle úředníka stojícího v jejím čele.
4. Pojem *fojt* vychází z německého *Vogt* a označoval osobu, která zastupovala před soudem i mimo něj jinou osobu postavenou nad své vlastní zájmy. *Ottův slovník naučný*. Praha 1895, 9. díl, heslo Fojt, s. 338; Tamtéž, heslo Fojtství, s. 338.
5. FROLEC, Václav – VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha 2007, s. 69, 242; *Ottův slovník naučný*. Praha 1895, 22. díl, heslo Rychta, s. 428; Tamtéž, 9. díl, heslo Fojt, s. 338; Tamtéž, heslo Fojtství, s. 338; ŽEMLIČKA, J. *Království*. . . , s. 443; BARTOVSKÝ, Vojtěch. *Vlastivěda moravská, II. Místopis, Jičínský kraj, Hranický okres*. Brno 1909, s. 270; LANGER, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby: lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce*. Rožnov pod Radhoštěm 1997, s. 23.
6. Podle historika Jiřího Juroka patřil rychtář vedle faráře mezi nejbohatší vesnickou vrstvu, přičemž jeho bohatství mnohdy přesahovalo i majetek drobné šlechty. JURK, Jiří. *Moravský severovýchod v epoše husitské revoluce*. Nový Jičín 1998, s. 47.
7. Například na rychtě v Kopřivnici nebo ve Slezských Vlkovicích. V případě Petřkovic či Loučky se na fojtství vyučovalo ještě před rokem 1848. SEVERA, Václav. *Vlastivěda moravská, II. Místopis, Olomoucký kraj, Okres novojičínský*. Brno 1933, s. 107, 121; KOUŘILOVÁ, M. *Správa vesnické*. . . , s. 210–211.
8. HILSKÝ, Václav. Lidové stavebnictví dřívě a dnes. Studie ze zaměrování lidové architektury na Valašsku. *Stavba, Stavitel, Styl*, 1942, roč. 4, č. 8, s. 73.
9. Neobyčklým prvkem ve vesnickém prostředí byla ve své době toaleta zakomponovaná do vnitřní dispozice. Objevila se například u rychty visecké, v případě Novojičínska u rychty v Suchdole nad Odrou. Městské vlivy přinášely na vesnické rychty také patrové obytné komory, sýpky v polopatře domu apod. ŠKABRADA, Jiří. *Lidové stavby – Architektura českého venkova*. Praha 2005, s. 42; LANGER, J. *Co mohou*. . . , s. 8–9, 48, 115, 138.
10. HILSKÝ, V. *Lidové*. . . , s. 74.
11. Funkcemi byly např. funkce administrativní, obytná, šenkovní, reprezentativní, společenská. Přestože s rychtářským úřadem souviselo hned několik funkcí, mnohé z nich zůstaly zachovány i po jeho zrušení. Příkladem může být vyučování na rychtách i po roce 1848, shromažďování v těchto objektech při sjezdech či volbách, provozování hospody i po zrušení povinnosti šenkovat vrchnostenský alkohol atd.
12. BALETKA, Tomáš. Městská fojtství v Novém Jičíně a Štramberku. *Region*, 1997, roč. 6, č. 8, s. 13. První svou rychtu vykoupiilo město Brno

- roku 1372. Z roku 1584 je doložen například výkup rychty frenštátské. VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. Brno 1991, s. 100–101; SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Frenštát pod Radhoštěm, inv. č. 8.
13. BAKALA, Jaroslav. *Moravskoslezské pomezí v proměnách 13. věku*. Brno 2002, s. 18; TABÁŠEK, Oldřich. O vytyčení pluzin na hukvaldském panství. In: *Historická geografie 25/1986*, Praha 1986, s. 97–125.
 14. Každá ves, která vznikla v kolonizačním období, musela mít svou rychtu. O naprosté většině měst na našem území se ví, že zde fojtství ve středověku existovala. BALETKA, Tomáš. *Fojtství v Žilině. Region*, 1997, roč. 6, č. 13, s. 13; BALETKA, T. *Městská fojtství v Novém Jičíně*. . . , s. 13.
 15. Kulturní památky Heřmanice a Kopřivnice.
 16. Archiv NPÚ, územního odborného pracoviště v Ostravě, základní evidence, evidenční list nemovitě kulturní památky rej. č. 53265/8-1673; Tamtéž, evidenční list nemovitě kulturní památky rej. č. 52464/8-1676.
 17. *Okres Nový Jičín. Místopis obcí. I. svazek*. Nový Jičín 1996, s. 62; PRUSENOVSKÝ, Ladislav. *Suchdol nad Odrou a okolí*. Suchdol nad Odrou 1964, s. 71; TUREK, Adolf a kol. *Místopisný rejstřík obcí českého Slezska a severní Moravy*. Zemský archiv v Opavě, Opava 2004, s. 791; *Okres Nový Jičín. Místopis obcí. II. svazek*. Nový Jičín 1998, s. 156.
 18. ZAO – pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 2119, sign. C11a8; ŘÍČAN, Daniel. *Rychtářství v Suchdole nad Odrou. Poodří: Časopis obyvatel horní Odry*, 2001, roč. 4, č. 4, s. 13–14.
 19. ROLLEDER, Anton – ŠUSTEK, Petr, ed. *Dějiny města a soudního okresu Odry, Odry 2002*, s. 129.
 20. ŘÍČAN, D. *Rychtářství*. . . , s. 15.
 21. Tamtéž.
 22. Soukromý archiv Daniela Říčana, plánová dokumentace fojtství v Suchdole nad Odrou. Průvodní zpráva ze září 1990.
 23. Tamtéž. Zaměření skutečného stavu ze září 1990.
 24. Tamtéž. Průvodní zpráva ze září 1990.
 25. Expozice historie městyse. Muzeum Suchdol n/O. Dostupné z: <<https://www.muzeumsuchdol.cz/album/expozice-historie-mestyse/#img-0392-jpg>> [cit. 17. 11. 2019].
 26. PRUSENOVSKÝ, L. *Suchdol*. . . , s. 80.
 27. Soukromý archiv Daniela Říčana, plánová dokumentace fojtství v Suchdole nad Odrou. Průvodní zpráva ze září 1990.
 28. ŘÍČAN, D. *Rychtářství*. . . , s. 15.
 29. Podle ústního sdělení Marka Janečky (majitel objektu, Petřvaldík 4) dne 7. září 2019.
 30. Pro případné zájemce nastíněné problematiky jsou informace z výzkumu, včetně katalogových listů, shrnuty a interpretovány v obhájené diplomové práci RICHTEROVÁ, Adéla. *Rychty jako svebytný reprezentativní architektonický styl: Typologický výzkum fojtství v okrese Nový Jičín*. Slezská univerzita v Opavě, Opava 2019, 199 s.

ENGLISH SUMMARY

MAGISTRATES' HOMESTEADS IN THE NOVÝ JIČÍN REGION – RESEARCH FINDINGS

Adéla Richterová

The first magistrates' homesteads in the Nový Jičín region were built as part of the colonization that took place in the second half of the 13th century; by the end of the 16th century they could be found in all villages of the region. These buildings represented the office of the magistrate; they were associated with all the benefits and obligations of this office. With the abolition of magistrates in 1848, the importance of these buildings began to decline. This paper reports on typological research carried out in the Nový Jičín region in 2018–2019; the research focused on obtaining a detailed knowledge of these buildings. Documentation and evaluation of selected magistrates' homesteads casts light on their importance and the role they played in the region's villages.

Key words:

magistrates' homesteads – vernacular architecture – Nový Jičín region – Suchdol nad Odrou – Petřvaldík

ZANIKLÝ DŮM ČP. 383 POD KOSTELNÍM VRCHEM V PŘÍBOŘE

Jana Koudelová

Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě

V příspěvku je přiblížen průběh i závěry průzkumu zaniklého příborského domu čp. 383, jenž představoval příklad starší předměstské zástavby pod městskou ostrožnou s areálem farního kostela. Po nástinu historických souvislostí, výpovědi archivních pramenů a základního popisu objektu i dokumentovaných konstrukcí během terénního průzkumu následuje klíčové shrnutí stavebněhistorického vývoje obytného stavení ve čtyřech hlavních etapách od 16. do druhé poloviny 20. století.

Pohled na dům čp. 383 od jihovýchodu; zachycena jak východní přístavba vedlejší světnice, tak rovněž část severovýchodní přístavby lemující severní hranici pozemku zahrady (foto P. Huvar, březen 2017).

Prostřednictvím výsledků operativní dokumentace a archivního průzkumu se pokusíme nahlédnout do historie domu čp. 383 v Příboře. Z pohledu uceleného vývoje uváděného obydlí, jeho stavebních přeměn a životů zdejších obyvatel, půjde o nahlédnutí spíše letmé a stroje popisné, v některých souvislostech pouze předpokládané. Hlavním smyslem příspěvku je sice předložit interpretované závěry výzkumu, ale zároveň skrze zvolenou koncepci naznačit možnosti a limity badání, které bývají rozdílné podle typu zkoumané stavby i daných okolností a vždy zásadně ovlivní konečné poznání.

Nástin souvislostí

V létě 2017 byl zahájen průzkum postupně zanikajících historických konstrukcí příborského domku čp. 383, na jehož místě vznikla novostavba. Přízemní dům se nacházel těsně za vnější hranicí Městské památkové rezervace Příbor, na území jejího ochranného pásma.¹ Byť se nejednalo o státem chráněnou památku, umístění stavby přímo pod ostrožnou s dominujícím areálem farního kostela Narození Panny Marie, a zanedbaný, do jisté míry však malebný vzhled stavebně nesourodého obydlí napovídaly, že se jedná o doklad starší předměstské zástavby.

Ve spolupráci s tehdejšími spoluvlastníkem objektu panem Petrem Huvarem se při probíhajících stavebních pracích uskutečnil v několika etapách operativní průzkum. Ten zahrnoval fotografickou, kresebnou a měřickou dokumentaci a rovněž odběr vytipovaných vzorků z roubení, trámových stropů a krovu domu pro dendrochronologický rozbor. V době započetí průzkumu, v srpnu 2017, byla již stržena severovýchodní přístavba a po obvodu ještě stojícího roubeného stavení už vyrůstaly základy nového rodinného domu. Dodatečně poskytnuté fotografie, pořízené během února až července 2017 panem Huvarem, významně napomohly k dokreslení stavu objektu před započítím jeho demolice. Výsledky dokumentačních prací v terénu byly následně doplněny archivním průzkumem.²

V průběhu dokumentace se z části stavební sutě podařilo vyzvednout nálezy převážně keramických střepů, deponované v nynějším Centru tradičních technologií Příbor, jedné z poboček Muzea Novojičínska. Rovněž zde bylo uloženo ševcovské náradí z domu čp. 383, předané do muzea panem Huvarem. Bohužel záchranný archeologický výzkum na místě neproběhl. Bez dokumentace tak nenávratně zanikla řada důležitých náleзовých situací a s nimi i podstatné informace.

Abychom získali představu o postavení zkoumané stavby v příslušném sídelním celku, je namístě učinit stručný exkurs do stavebněhistorického vývoje Příbora. V podhůří masivu beskydských vrchů, v prostoru od 13. století intenzivně přetvářeném v kulturní krajinu, byl při kolonizační činnosti příslušníků rodu Hückeswagenů vysazen na levém břehu řeky Lubiny i Příbor. Stalo se tak nepochybně před polovinou 13. století, pravděpodobně za Franka z Hückeswagenu, který z něj učinil správní středisko své rodové državy.³ Ta se však záhy začala rozpadat a Frank se kolem poloviny 50. let 13. století zařadil mezi leníky olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku. K mensálním biskupským statkům se bývalé hückeswagenovské léno připojilo až na

konci 50. let 14. století, oficiálně roku 1359 za Jana VIII. Očka z Vlašimi.⁴ Olomoucké biskupství, od roku 1777 arcibiskupství, pak setrvalo jako vrchnost města Příbora, náležejícího do hukvaldského panství, až do zrušení patrimoniální správy roku 1848.

Není pochyb o tom, že hlavní znaky struktury nevelkého města byly dány již při jeho vytyčování povoláním zeměměřičem, jemuž Frank ohledně rozvržení městského půdorysu – vyměření tržiště neboli náměstí s navazujícími městišti jinak též domovními parcelami – a plužiny přenechal nejspíše většinu iniciativy. Lokaci Příbora, včetně vytyčení jeho plužiny, se již dříve zabýval Oldřich Tabášek.⁵ Na základě analýzy a vyhodnocení výsledků práce starých agrimensorů vyvodil rozměry jednotlivých dílců území, použití plošných a délkových měr a rovněž přibližnou dobu vzniku měřického díla. Dospěl k závěru, že plužina Příbora striktně navazovala na osovou soustavu města bez patřičného zohlednění rostlých překážek v terénu. Podle Tabáška šlo tedy o prvotinu Frankova zeměměřiče z let 1240–1242 za uplatnění jednotky menšího franského lánu (cca 12,3 ha).

Ačkoli založení Příbora můžeme alespoň přibližně vrocit před polovinu 13. století, skutečnou podobu jeho středověké zástavby lze jen stěží postihnout. V počátcích formování městského organismu, v období 13.–15. století, se pravděpodobně jednalo o převážně dřevohliněné stavby. Zejména díky výsledkům archeologických výzkumů z jiných městských jader si takováto obydlí s nezbytným hospodářským zázemím, postupně přetvářená ve zděné objekty, dokážeme snáze představit v pravidelněji uspořádaném prostoru vnitřního města. Především od poloviny 16. století lze hovořit o stavebním rozvoji Příbora, který byl mimo jiné podmíněn také aktivitami ze strany italských stavitelů a kameníků usazených ve městě. Dodnes je v mnoha příborských měšťanských domech zachována vnitřní dispozice hloubkového dvoutraktu a stavební konstrukce z období renesance.⁶

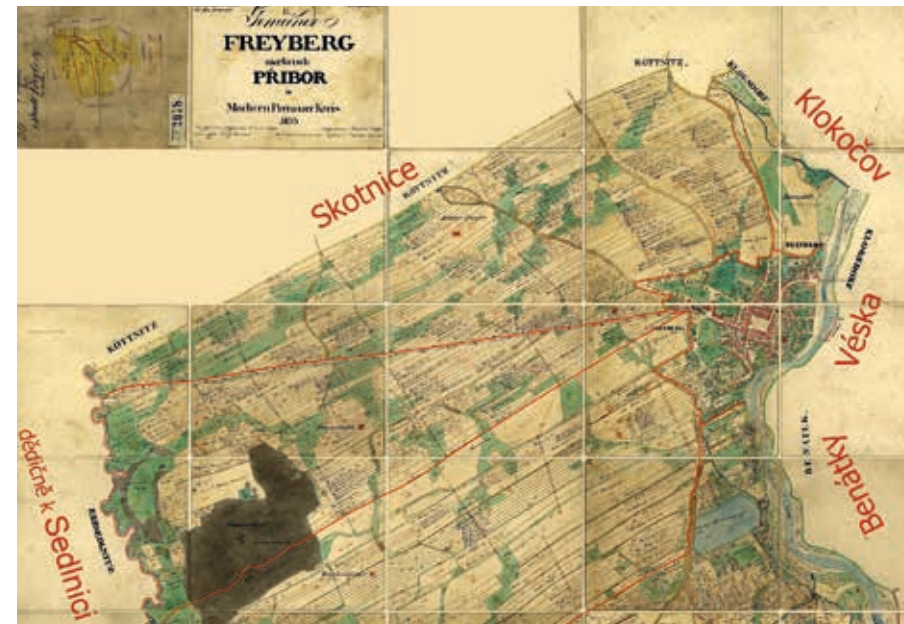
Výřez z tzv. Chrámkovy veduty města Příbora z roku 1728 (Archiv města Brna, fond V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Materiály k dějinám moravských měst, Příbor, sign. 25 – kopie veduty).

O mnoho méně informací se nám dostává o utváření, hustotě a podobě středověké a rovněž renesanční předměstské zástavby. Konkrétně pro Příbor s někdejšími třemi předměstími⁷ jsou údaje i vzhledem k absenci záchranných archeologických výzkumů téměř nulové. Vzácně dochovaná drobnější zástavba situovaná východně a severovýchodně od pomyslné hranice vnitřního města tak zůstává detailněji nepoznána. Jedná se většinou o přízemní či jednopatrové domy, tvořící přirozený nástupní prostor kolem městské ostrožny s dominantou kostelního areálu. Charakter této zástavby, protkané úzkými uličkami, je spíše venkovský než městský, čemuž odpovídá také materiálová skladba starších obytných stavení, pod jejichž omítanými fasádami bývají zachovány roubené či zděné konstrukce z kamene a nepálených cihel. Vnitřní dispozice těchto domů často zahrnují relikty černých kuchyní, případně stopy po jejich provozu.

K nejstarším vyobrazením města Příbora, zachycujícím také drobnou zástavbu pod

kostelním vrchem, patří tzv. Chrámková veduta z roku 1728, vytvořená pro plánované dějiny Moravy.⁸ Třebaže nelze s jistotou určit, zda je na uváděné vedutě zobrazen přímo zkoumaný dům či jeho předchůdce, autorovi se zde podařilo vystihnout do jisté míry rozptýlený, spíše venkovský ráz předměstské zástavby. Za obytnými staveními jsou rovněž znázorněny, zvláště jihozápadně a severozápadně od centrální části města hospodářské budovy, patrně stodoly.⁹

Reálnou urbanistickou strukturu intravilánu Příbora i uspořádání jeho plužiny zaznamenávají až mapy stabilního katastru z 30. let 19. století. Katastrální území města, k roku 1833 o rozloze 1026,25 ha, bylo rozděleno na celkem šest tratí. Zastavěné území – vnitřní město s předměstími – bylo označeno jako *Ortsplatz*. Ze severu na něj navazovala nejmenší trať *Steinplatz* s úsekovou plužinou. Příznivější terén dalších tří tratí v severozápadní části katastru *Kötttnitzer-Grenzfeld*, *Frauenwaldenfeld* a *Ziegelwaldfeld*, rozdělených navíc spojovacími cestami, umožnil je-

Severní polovina katastru Příbora na indikační skice z roku 1833 s vyznačením tratí navazujících na intravilán města (MZA Brno, fond D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR207818330).

lich členění na většinou pravidelné, úzké, rovnoběžné pásy pozemků, odpovídající traťové plužině. Pravidelnost uspořádání plužiny byla mírně narušena pouze lesními porosty ne daleko západní hranice katastrálního území. Dělení plužiny v nejrozsáhlejší jižní trati *Pahseckenfeld* se již více muselo přizpůsobit svažitému členitějšímu terénu. Tak zde vznikla plužina převážně tvořená malými úseky, na jihovýchodě v kombinaci s delšími úzkými rovnoběžnými pozemky. V severní části této tratě se nacházel rybník patřící příbořskému cechu soukeníků. Další pozemky v méně příhodném terénu, zahrnující pole, louky a pastviny, byly z větší části rozděleny mezi vlastníky předměstských domků.¹⁰

Podle konskripce z roku 1843 měl Příbor celkem 3608 obyvatel, z toho 1681 mužů a 1927 žen. Ti bydleli v 465 domech zahrnujících 859 bytových jednotek, v zásadě domácností. Jen osm rodin živilo výhradně zemědělstvím, 188 provozovalo živnost a pro 639 domácností znamenalo obživu obojí. Zbývajících 24 rodin volilo jiný způsob živobytí.

K domům – gruntům – zpravidla náležela rustikální půda o výměře 2–10 jiter, tedy zhruba 1,2–5,8 ha. Ve městě fungovala koželuzna zaměřená na tříslové činění, barvírna, pivovar a lihovar, rovněž se zde rozvíjela tovární výroba sukna.¹¹

Jak byla ve 40. letech 19. století popsána zástavba znázorněná na mapách stabilního katastru Příbora? V centrální části města stály zděné patrové domy se střechami krytými šindelem. Rovněž na předměstích se již nacházela patrová obydlí, za nejvýstavnější a nejrozsáhlejší stavbu byla považována piaristická kolej. Ostatní zástavbu představovaly většinou přízemní domy včetně hospodářských budov, vystavěné jak z nespalného materiálu, tak ze dřeva, opět kryté šindelovými střechami. Obytné i hospodářské stavby vykazovaly celkově dobrý stavebnětechnický stav.¹² Je zapotřebí upozornit na skutečnost, kterou potvrdily i výsledky operativních průzkumů prováděných v posledních letech. Některé domy tvořené mnohdy z větší části omítanou roubenou konstrukcí, vybavené zděnými ko-

Lokalizace domu čp. 383 a k němu patřících pozemků (značeno červeně) na výřezu indikační skici Příbora z roku 1833 (MZA Brno, fond D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR207818330).

míny, se pokládaly za požárně bezpečné a do katastrálních map z 30. let 19. století byly proto zakresleny růžovou, nikoliv žlutou barvou.

Zprávy o domě čp. 383 v archívních pramenech

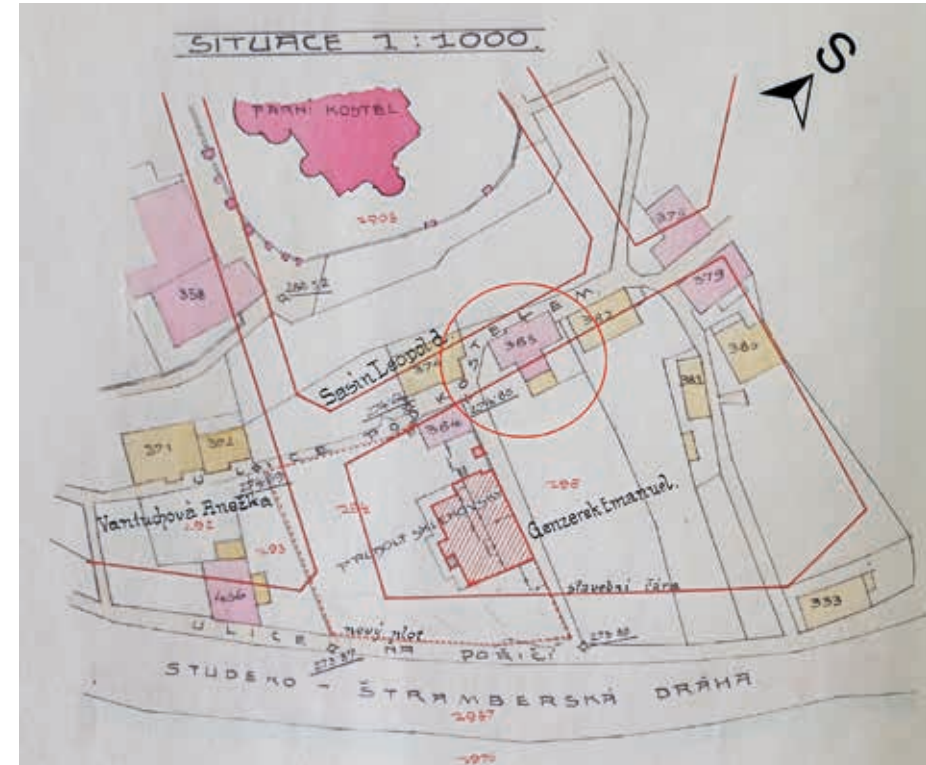
Než přejdeme k historickým údajům vztahujícím se přímo k obytnému stavení čp. 383, k jeho vlastníkům a obyvatelům, zastavme se nejprve u výpovědi starších map a plánové dokumentace.

První věrohodné zobrazení polohy zkoumaného domu čp. 383 i s přiléhajícími pozemky zachycují zmiňované mapy stabilního katastru Příbora z roku 1833. Celodřevěný objekt se tehdy nacházel na stavebním parc. č. 342 a svým hlavním okapovým průčelím byl orientován směrem ke kostelnímu vrchu (později ulice Pod Kostelem, nyní ulice Žižkova). Zdá se, že k obytnému stavení z východu přiléhala dřevěná přístavba, patrně s funkcí *podsíňku*, který sloužil ke skladování různých předmětů a mohly zde být umístěny i chlívký a suchý záchod. Tento předpoklad je opodstatněný, neboť v první polovině 19. století k domu čp. 383 patřila nejen ovocná

zahrada za obydlím (pozemkové parc. č. 196), ale rovněž dvě malé pastviny naproti hlavnímu průčelí (pozemkové parc. č. 189 a 197). K domu – ke gruntu – náleželo také pole (pozemkové parc. č. 1454, dříve parc. č. 1139) ležící na území tratě nazývané *Pahseckenfeld*.¹³

Za zmínku stojí zajímavý fakt, že v roce 1882 byl pozemek zahrady rozdělen na parc. č. 196/1, 196/2 a 196/3. Pozemky vedené pod parc. č. 196/2 a 196/3, jejichž rozloha dohromady činila zhruba 158 m², byly ze zahrady vyděleny a bezplatně postoupeny z důvodu výstavby místní železniční dráhy Studénka–Štramberk (do Veřovic byla železnice dostavena o něco později). Podle seznamu změn katastrální evidence z roku 1910 pro obec Příbor bylo parc. č. 196/1 přeměněno na parc. č. 196 – pozemek zahrady.¹⁴

Na katastrální mapě z roku 1889 zaznamenáváme nejen změnu půdorysu objektu čp. 383, ale také jeho zakreslení růžovou barvou, kterou bývaly označovány zděné stavby.¹⁵ Změna půdorysu byla vyvolána rekonstrukcí domu v 60. letech 19. století, spočívající v transformaci východní přístavby bývalého podsíňku na nově vyzděnou vedlejší

Zakreslení objektu čp. 383 na situačním plánu z roku 1923 k postavení nového domu čp. 384 (SOA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 1020, kart. 390).

světnici (v rozsahu dokumentované m. č. 005) nad již stávajícím sklepem. Je možné, že tehdy byla rovněž omítnuta hlavní roubená část objektu, jenž byl proto považován za požárně bezpečný.

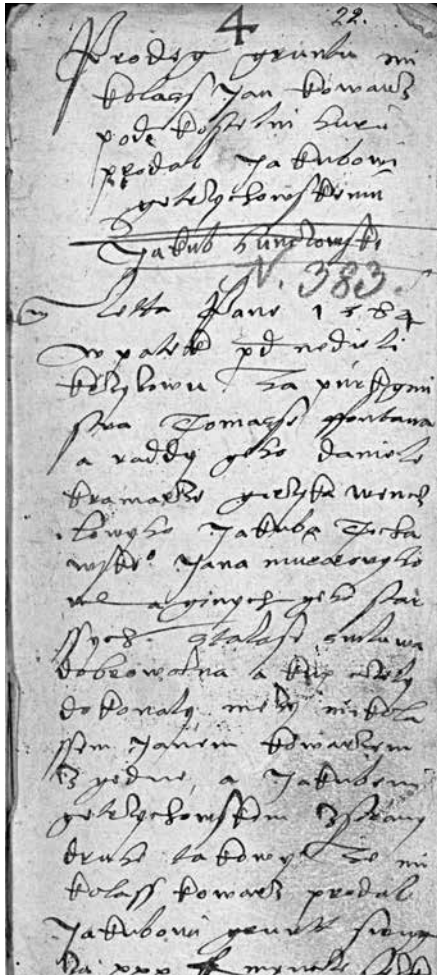
Obdobný stav evidujeme na katastrální mapě z roku 1911 s tím rozdílem, že zde již nenajdeme pastviny (parc. č. 189 a 197) sloučené se sousedními pozemkovými parcelami. K domu čp. 383 stále náležela zahrada registrovaná pod parc. č. 196.¹⁶

Plánek z roku 1923, zachycující situaci zástavby ulice Pod Kostelem, mimo jiné znázorňuje půdorys objektu čp. 383 s dřevěnou přístavbou přiléhající z východu ke zděné vedlejší světnici, respektive, vzhledem ke svažitému terénu, k polosuterénu pod ní.¹⁷

V současnosti je bývalé stavební parc. č. 342 evidováno pod parc. č. 18 a zahrada

pod parc. č. 19. Aktuální katastrální mapa znamená v půdorysu obytné stavby také severovýchodní protáhlou přístavbu, kdysi sklípek, prádelnu a kůlnu s navazujícími deštnými objekty.¹⁸

Nejstarší dohledanou písemnou zmínku o domu, který později nesl čp. 383, nalezneme v gruntovní knize Příbora, v kupní smlouvě z roku 1584. Tehdy, v pátek po křížové neděli,¹⁹ prodal Mikuláš Jan Kovář svůj grunt „pod kostelní huru“ za 30 zlatých Jakubu Jetřichovskému (Getrzychowskemu). S určitostí o masopustu 1586 byl Jakub Jetřichovský již po smrti, neboť příslušnou splátku za dům složila vdova Dorota.²⁰ Dalším majitelem se na krátkou dobu stal zřejmě Dorotin druhý manžel Šimon Beránek, jenž ve středu po sv. Šimonu a Judovi (5. listopadu) 1586 prodal grunt Martinu Hruškovi opět za 30 zlatých.²¹

Část nejstaršího dohledaného záznamu z roku 1584 o domě čp. 383 v Příboře (SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 100, sign. E 6-3 – Gruntovní kniha 1571–1781, fol. 22r).

Od něj domek za stejnou sumu koupil Jura Rychalský, transakce proběhla v pondělí po sv. Lukáši (19. října) 1587.²² V sobotu po druhé neděli v půstu (24. března) 1590 prodal Jura Rychalský svůj grunt Blažejí (Blažkovi) Opolskému za 34 zlatých.²³

Následujícího roku, v pondělí po Božím těle, koupil grunt od Blažejí Opolského za naposledy uváděnou cenu Jakub Hunčovský.²⁴ V majetku rodiny Hunčovských setrval dům téměř 60 let, od 17. června 1591 do 3. ledna 1650, kdy jej vdova po Jakubu Hunčovském

prodala jeho zeti Václavu Kopiašovi (Kopiassovi) za 120 zlatých. Vdova si vyžádala výměnek – bydlení v komoře dole a tři záhony Na Nivách.²⁵ Nárůst hodnoty gruntu 3,5krát může signalizovat uskutečnění větší stavební akce.

V létě 19. července 1652 prodal Václav Kopiaš „grunt svůj pod kostelní huru ležící tak jak se na ten čas patrně vystavený nachází se vším k němu příslušenstvím“ Ondřeji Kostelníkovi za 140 zlatých.²⁶ Kupní cena popisovaného gruntu zůstávala konstantní dalších 40 let, kdy se zde vystřídalo několik majitelů: od roku 1656 byl vlastníkem Pavel Kačer (psáno Kaczer i Katzer),²⁷ od 20. července 1685 Matys Drnholecký,²⁸ od 11. července 1691 Adam Veselka²⁹ a od 19. dubna 1692 Ondřej Vaníček (Andres Waniczek).³⁰

Dne 15. ledna 1698 prodal Ondřej Vaníček grunt Jiříku Čagalovi (Czagalovi) za 88 tolarů. V roce 1712 přešla nemovitost na vdovu Alžbětu Čagalovou, jež se téhož roku provdala za Josefa Kostelníka, který dům na základě svatební smlouvy převzal.³¹ Zkraje léta 9. července 1717 koupil příslušný grunt od Josefa Kostelníka za ustálenou sumu 88 tolarů Ondřej Jeřábek.³²

V květnu 1754, po smrti Ondřeje Jeřábka, jenž zanechal vdovu, dospělou dceru a syna, připadla usedlost Tomáši Hanzelkovi a jeho ženě Anně za předešlou cenu 88 tolarů čili 106 zlatých a šest krejcarů.³³ Na začátku jara 26. března 1789 přenechal Tomáš Hanzelka chalupu na Dolním předměstí, vedenou pod domovním č. 97, synovi, taktéž Tomáši Hanzelkovi, za 100 zlatých.³⁴ Dne 18. června 1813 prodal magistrát ve veřejné dražbě dům po Tomáši Hanzelkovi ml. Johannu Jockelovi, který však nedodržel termíny splátek. Nemovitost tedy odkoupil šenkovní měšťan Tadeáš Schubert za nejvyšší nabídku 417 zlatých.³⁵ Je důležité podotknout, že v majetku rodiny Hanzelkovy setrval zkoumaný dům více než půlstoletí a správně tušíme, že se toto období neobešlo bez rozsáhlejší stavební činnosti, o čemž svědčí i výše posledně zmíněné kupní ceny.

Téměř obratem, dne 21. srpna 1813, prodal Tadeáš Schubert nemovitost vedenou již pod čp. 383 za 500 zlatých v hotovosti Josefu Nowakovi (později psáno Novak, ojedinele i Novák).³⁶ V létě 29. července 1841 zemřel soukenický mistr Josef Nowak a jeho maloměstanský dům (*Kleinbürgerhäuser*) v hodnotě 600 zlatých a pole (nové parc. č. 1454) v hodnotě 100 zlatých zdědil nejstarší syn, pětaadvacetiletý Anton Nowak, také soukenický mistr. Součástí dědictví bylo kromě pohledávek rovněž zařízení domácnosti a dílny, a nechybělo zde ani domácí náčiní.³⁷

Vlastníkem uváděné nemovitosti byl sice Anton Nowak, ovšem dům kolem poloviny 19. století poskytoval střechu nad hlavou dvěma rodinám. Při sčítání lidu roku 1857 zde byla evidována jednak rodina jmenovaného Antona Nowaka (jeho žena Mariana, synové Franz, Valentin, Anton, Alois a nejstarší dcera Otilia, která bývala zřejmě ve službě u Matiasse Holuba), jednak manželé Josef a Klára Štrelkovi se sedmi dětmi. Patrně z předchozího Klářina sňatku pocházel syn Josef Veselka. Tři synové byli v učení mimo Příbor a dcera Jenovefa ve službě ve Frýdku. S rodiči doma zůstávaly pouze tři děti; přítomný syn Josef Štrelka byl v učení u obuvníka Josefa Golze. Nowakovi pak u domu chovali jedno prase. Obytné stavení trvale obývalo 11 osob.³⁸

Dne 10. července 1865 byl u obecního představenstva v Příboře sepsán protokol, v němž Antonín Novak z čp. 383 žádal o povolení přistavět k zadní straně svého domu zděnou vedlejší světnici: „...vedlejší světnicu od zadní strany s polovicí střechu totiž při vyzděném štítu nad pozustavajícím sklepem s tvrdé hmoty novo vystavět a křídlicou pokryt.“ Vzhledem k tomu, že ani jeden ze sousedů proti stavbě, „která proti ohni jistě provedená bude“, nic nenamítal a ani z policejního a technického hlediska nevyvstaly žádné překážky, byla přístavba povolena.³⁹ Avšak zanedlouho po schválení popsané stavby, 18. srpna téhož roku, Anton Novak ve věku 49 let zemřel. Dne 24. listopadu 1865 bylo tedy vlastnické právo k příslušné nemovitosti v hodnotě 380 zla-

tých a 20 krejcarů zapsáno vdově Marianě,⁴⁰ která byla stavebníkem přístavby vedlejší světnice.

Nahlédneme-li do sčítacího operátu domu čp. 383 k roku 1869, zjistíme, že zde fungovaly již tři bytové jednotky, to znamená tři domácnosti. Majitelkou nemovitosti byla vdova Mariana Novaková, se kterou bydleli synové František – řeznický tovaryš, Valentin – obuvnický tovaryš a školou povinné děti Peter, Antonia a Mariana (Maria). Dále zde žila vdova Karolína Štrelková se synem Františkem – také obuvnickým tovaryšem a třemi dcerami, přičemž další syn Ferdinand – soukenický učeň – pobýval v Jičíně (nejspíše myšlen Nový Jičín). Třetí domácnost vedli mladí manželé Jiří a Kateřina Sedláčkoví, kteří se starali o syny Josefa a Ferdinanda. Jiří Sedláček byl soukenickým tovaryšem. Počet trvalých obyvatel tedy čítal 15 osob. U obytného stavení se tehdy nechovala žádná hospodářská zvířata.⁴¹

Na základě odevzdací listiny ze dne 24. února 1885 zdědily dům čp. 383 se zahradou rovným dílem po zemřelé Marii (Marianě) Novakové († 1. ledna 1885) její dcery Antonie a Maria. Dne 11. srpna 1887 koupil polovinu příslušné nemovitosti od Antonie Novakové Emanuel Genserek, choť její sestry Marie. Manželé Emanuel a Marie Genserkovi tak měli celý dům ve spoluvlastnictví.⁴²

Při sčítání lidu roku 1900 byly sice v obytném stavení evidovány dvě bytové jednotky, de facto zde však fungovaly tři domácnosti. Kromě zmiňovaných manželů Genserkových s dcerou Marií a synem Emanuelelem zde bydlela vdova Anna Karlíková se svou svobodnou dcerou z dřívějšího manželství, shodou okolností rovněž Marií Genserkovou. Třetí domácnost vedla vdova Filipina Hončová, která zde žila se schovankou Anežkou Bobrovičovou z Bílska. Marie a Anežka pracovaly jako tovární dělnice. Genserkovi si drželi jedno prase. Celkový počet obyvatel klesl na osm.⁴³

V roce 1910 dům obývali pouze manželé Emanuel a Marie Genserkovi a vdova Anna Karlíková s dcerou Marií. Z domácích zvířat

Prováděcí plán na přístavbu prádelny a kůlny při domě čís. pop. 383, červenec 1956 (Městský úřad Příbor, Stavební úřad).

zde bylo stále registrováno jedno prase a dále pak drůbež (tři slepice).⁴⁴ V roce 1920 Marie Genserková (rozená Novaková) zemřela a její polovinu dle odevzdací listiny ze dne 22. prosince 1920 získal vdovec Emanuel Genserek, který se stal jediným majitelem uváděné nemovitosti.⁴⁵ K roku 1921 se počet obyvatel domku čp. 383 nezměnil, trvale jej obývaly čtyři osoby. V jedné domácnosti společně žili vdovec Emanuel Genserek s rozvedenou dcerou Marií Handschuhovou a druhou domácnost vedla Klementina Karlíková, mladší sestra Marie Genserkové.⁴⁶ Podle odevzdací listiny ze dne 23. října 1935 bylo vlastnické právo k nemovitosti čp. 383 vloženo Marii Handschuhové, dceři po zemřelém Emanuelu Genserkovi.⁴⁷ Roku 1937 v domě vedle majitelky stále bydlely sestry Marie Genserková a Klementina Karlíková.⁴⁸

Na základě kupní smlouvy ze dne 24. října 1951 se vlastníky příslušné nemovitosti rovným dílem stali manželé Valentin a Marie Caloňovi.⁴⁹ V červenci 1956 zažádal Valentin Caloň Odbor pro výstavbu rady ONV v Novém Jičíně o povolení přístavby prádelny, kůlničky a také sklípku ke svému domu čp. 383 v Příboře. Stavební práce měli provést manželé Caloňovi, zedník Jindřich Pěňčík a tesař Stanislav Koliba.⁵⁰ Odborným vedením stavby měl být pověřen místní stavitel Rudolf Ži-

dek. Dne 23. července 1956 bylo stavebníkovi Valentinu Caloňovi povolení ke stavbě uděleno. V září 1959 se konalo komisionelní řízení ohledně povolení užívání nové zděné přístavby. Ačkoli stavba vykazovala drobné odchylky od předloženého plánu z července 1956 (například se nerealizovalo okénko do sklípku, okno v prádelně bylo posunuto do rohu, proto se kůlna z jihu zkrátila asi o 1,5 m, a nebyl řádně dokončen vchod), její užívání příslušné orgány schválily. Schodiště (patrně venkovní, vedoucí ze dvora do domu) mělo být dodatečně zastřešeno drátěným sklem koncem února 1960.⁵¹

Na jaře 14. května 2018 vydal Odbor stavebního úřadu a přestupků Městského úřadu Příbor dodatečné povolení na stavbu rodinného domu na pozemcích parc. č. 18 a 19 v Příboře.⁵² Stávající novostavbě zůstalo čp. 383 po strženém obytném stavení.

Zachycená podoba domu čp. 383 před demolicí

V následném popisu zkoumaného domu je zohledněn stav objektu těsně před zahájením demoličních prací. Rovněž jsou zde shrnuty výsledky dendrochronologického rozboru vybraných dřevěných prvků a místy také naznačen stavebněhistorický vývoj domu.

Pohled na dům čp. 383 od jihu (foto D. Alterová, srpen 2017).

Exteriér

Samostatně stojící, částečně podsklepený, omítaný objekt čp. 383 byl zbudován ve svažitém terénu pod kostelním vrchem a západním okapovým průčelím orientován do dnešní ulice Žižkovy. Zápraží domu bylo vzdáleno od úpatí svahu pod areálem farního kostela, zpevněného kamennou zídou, přibližně 2,5 m. Protáhlá parcela zahrady za objektem směřuje do ulice Smetanovy, dříve Na Poříčí.

Hlavní, z větší části roubený dům byl vystavěn na nepravidelném obdélném půdorysu a završen sedlovou střechou, naposledy krytou lepenkovými pásy, předtím šindelem. Východní rovina sedlové střechy byla přerušena pultovým vikýřem. Před východní okapovou fasádu předstupovala zhruba uprostřed zděná přístavba z 60. let 19. století v rozsahu jedné obytné místnosti (m. č. 005) mírně lichoběžníkového půdorysu, završená taktéž sedlovou střechou s lepenkovými pásy. Hřeben střechy přístavby se nacházel v nižší úrovni, pod hřebenem o něco strmější střechy nad roubeným objektem, na jejíž prodlouženou východní rovina kolmo navazoval.

Ze severu k přístavbě zděné světnice přiléhalo venkovní schodiště o osmi stupních,

zajišťující přístup ze dvora (zahrady) do interiéru (síně) domu. Celé schodiště kryla lehká dřevěná veranda s pultovou střechou. Nástup na schodiště ze strany dvora uzavíraly jednokřídlé dveře. Severně od schodiště byla umístěna další zděná přístavba z konce 50. let 20. století, původně sklípek a prádelna, na kterou z východu navazovala užší kůlna. Přístavbu završovala pultová střecha, opět krytá lepenkou. Ke kůlně pak byly podél severní hranice zahrady přistavovány další, vesměs deštěné objekty s hospodářskou a skladovací funkcí.

Jedna komínová hlava z režného zdiva vystupovala nad západní střešní rovinnou hlavní stavby, druhá u místa napojení dvou sedlových střech. Třetí komín přesahoval zastřešené severovýchodní přístavby prádelny.

Z důvodu svažitého terénu se dům ze strany ulice Žižkovy jevil jako přízemní a ze strany zahrady jako patrový. Klenutý sklep byl částečně zahlouben do svažitého terénu, patrně pod někdejší podsímkem. V době dokumentace se v zásadě polosuterén nacházel pod východní přístavbou vedlejší světnice (m. č. 005). Vstup do suterénu byl situován ze severu (v mírné kolizi s venkovním schodištěm), ve vysoké podezdívce přístavby světnice.

Pohled od východu na odstojenou konstrukci zadní dřevěné verandy domu čp. 383 a na venkovní schodiště, které veranda kryla; v popředí ještě stojící severovýchodní přístavba (foto P. Huvar, únor 2017).

Západní uliční průčelí obytného stavení, u hlavního vstupu znatelně zalomené, bylo hladce omítané a ve spodní partii horizontálně členěné mírně předstupujícím soklem. V severním úseku průčelí, zhruba ve třetině, se nacházel vchod do domu, vymezený jednoduchou dřevěnou zárubní, v níž byly osazeny jednokřídlé dřevěné rámové, již novodobé dveře.

V jižní omítané roubené stěně hlavního objektu byla umístěna dvě dvojité dřevěná okna členěná do kříže (2 x 2 tabulky), s dochovaným okenním kování (svislé zapuštěné závěsy s kuželovým zakončením, zástrče, rohovníky). Bedněný štít s atypickým podlomením kryly vodorovně kladené lepenkové pásy, v ploše štítu se nacházelo jedno vertikálně obdélné dřevěné okénko. Šikmé hrany štítu, čela střešních rovin, lemovala dřevěná závětrná lišta.

Severní omítaná roubená stěna staršího stavení nebyla opatřena žádnými otvory. I zde bylo v ploše bedněného štítu, krytého lepen-

kovými pásy, umístěno jedno větrací profilované okénko, dodatečně zasklené. Hrany štítu opět chránila dřevěná závětrná lišta.

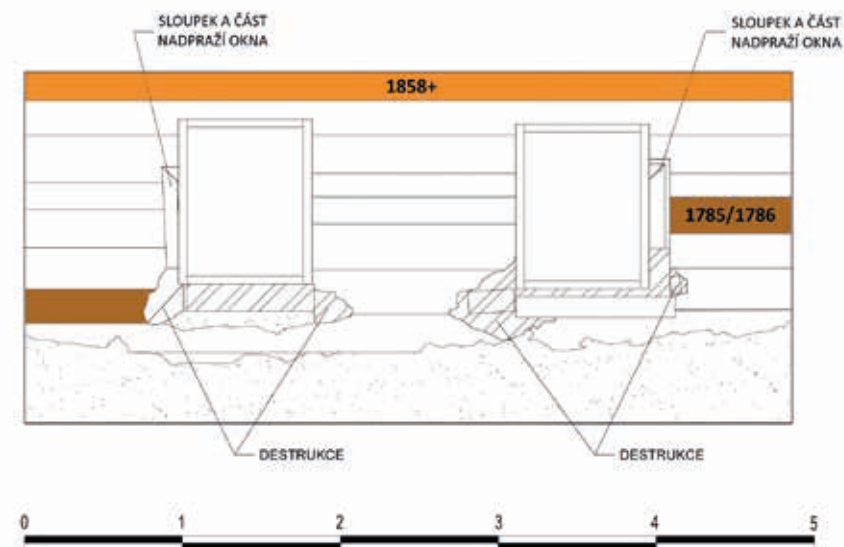
Východní okapová strana hlavního objektu byla ve středu zakryta zděnou přístavbou vedlejší světnice (m. č. 005). V jižním úseku omítané roubené stěny se nacházelo jedno dvojité dřevěné okno, členěné do kříže (2 x 2 tabulky), se starším i mladším okenním kování (svislé zapuštěné závěsy s oblým zakončením, kličkové obrtlíky, zástrče, rohovníky). Severní úsek omítané roubené stěny prolamovalo jedno dvojité dřevěné dvoudílné okno větších rozměrů (sekundárně zde byly použity kličkové obrtlíky). Jižně od mladšího okna byl situován vchod do domu, k němuž vedlo ze strany dvora zmiňované venkovní schodiště. Ve vstupu vymezeném dřevěnou zárubní byly na svislých zapuštěných závěsech s kuželovým zakončením osazeny jednokřídlé dřevěné rámové dveře, v horní části s prosklenou výplní.

Fasády východní přístavby vedlejší světnice byly hladce omítané, včetně zděného ští-

LEGENDA:

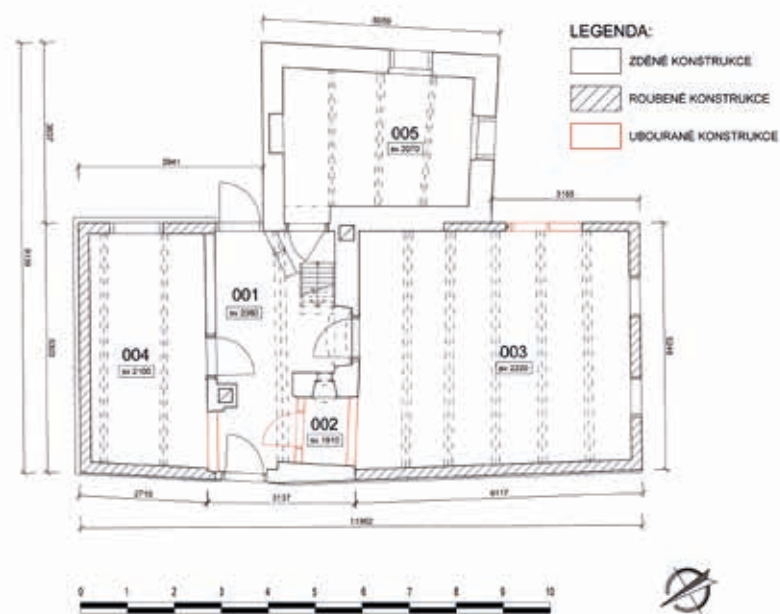
- DŘEVĚNÉ KONSTRUKCE V POHLEDU
- OMÍTKA
- CIHELNÉ ZDIVO

Pohledy na jižní roubenou stěnu velké světnice ze strany interiéru; u spodního pohledu barevně označeny datované trámy s dendrodaty (foto D. Alterová, srpen 2017, počítačové zpracování J. Dudek, 2019).

tu, v němž byl umístěn malý půlkruhový větrací otvor. V jižní a východní fasádě se nacházelo vždy jedno dvojité dřevěné okno, členěné

do kříže (2 x 2 tabulky), s mladším i starším okenním kování (svislé zapuštěné závěsy s oblým zakončením, kličkové obrtlíky, zástr-

Půdorys přízemí domu čp. 383 s čísly jednotlivých místností (počítačové zpracování J. Dudek, 2019).

če, rohovníky). Z jihu bylo navíc v soklové části situováno sklepní okénko s dřevěnou výplní. V severní fasádě, v úrovni vysoké podezdívky, byl umístěn vstup do sklepa, vymezený dřevěnou zárubní a uzavíratelný jednokřídlými dřevěnými svlakovými dveřmi hnědé barvy.

K severní straně dřevěné verandy, chránící venkovní schodiště, přiléhala zděná přístavba sklípku, prádelny a kůlny, na kterou z východu navazovaly další deštěné objekty. V době dokumentace tato severovýchodní přístavba již nestála. Z fotografií pořízených před demolicí a z dochovaného plánu z roku 1956 můžeme konstatovat, že vstup do sklepa byl umístěn naproti vchodu do sklepa. Prostor prádelny z východu prosvětlovalo jedno dvojité dřevěné okno, členěné na 2 x 3 tabulky, natřené na bílo. Zděná kůlna (využití se patrně měnilo) sestávala ze dvou místností, do kterých se vcházelo ze dvora. Vstupy uzavíraly jednokřídlé dřevěné deskové dveře zavěšené na vnějších horizontálních závěsech, natírané hnědou barvou. Východ-

ní dveře byly dodatečně opatřeny starým nezapuštěným zámkem (asi z konce 18. či z první poloviny 19. století).⁵³

Venkovní omítky byly naposledy pojaty v barvě bílé.⁵⁴ Okenní i dveřní výplně byly ze strany exteriéru většinou opatřeny tmavě hnědým nátěrem, případně nátěrem bílým (například východní okno velké jižní světnice), který se uplatňoval u všech okenních výplní ze strany interiéru.

Roubení

Starší část objektu tvořila převážně roubená konstrukce posazená na podezdívce, místy dodatečně zvýšené. V úsecích, kde byla skladba podezdívky lépe pozorovatelná, se uplatňovalo buď smíšené (kámen + cihla), nebo pouze cihelné zdivo. Výšku roubených stěn určovalo 7–9 na sebe horizontálně kladených trámů, svázaných v nárožích dvojitým přeplátováním bez přesahu. V roubené konstrukci se uplatňovaly především dva typy trámů: podélně půlené kmeny (půlkuláče) a trámy hraněné ze čtyř stran s ponechanými

Pohled na severní část interiéru sklepa se vstupem u domu čp. 383 (foto D. Alterová, srpen 2017).

oblina. Pokud na sebe trámy těsně nedosedaly, byly spáry mezi nimi vyplněny mechem. Ve starším období mohlo být roubení pohledově přiznané a až později omítnuté. Je pravděpodobné, že venkovní omítky pocházely z různých stavebních etap. V některých úsecích roubené konstrukce byly na vnější straně trámů patrné mělké záseky sekerou pro snazší nahození zřejmě hliněné omítky. Patrně v mladším období byl na roubení přibit rákos a na něj nahozena omítková šedá barva. Roubené stěny z půlkuláčů musely být zvenku ještě před omítnutím doplněny deskami či odkory z důvodu vyrovnání mohutných oblín. Také v interiéru byly dokumentovány omítky různého stáří. Například v prostoru velké světnice (m. č. 003) se v ploše roubení nacházely nabitě dřevěné klínky pro nahození hliněné omítky s plevami. V menší světnici (m. č. 004) byla pak hliněná omítková nahrazena novodobou omítkovou vrstvou šedé barvy, nahozenou na drátěné pletivo. I zde však v roubených stěnách zůstaly nabitě dřevěné klínky.

Z trámů roubení velké i menší světnice se podařilo odebrat vzorky (řezy) pro dendrochronologický rozbor. Roubená konstrukce velké jižní světnice sestávala z trámů, jež byly zhotoveny z jedlí kácených zhruba v rozmezí října 1785 až dubna 1786, toto období lze označit za zimní těžbu dřeva. Jeden datovaný trám pocházel ze staršího období, na jeho výrobu byla použita jedle ze zimní těžby 1611/1612. Jednalo se zřejmě o druhotně použitou stropnici (výřezy v pravidelných odstupech),⁵⁵ která mohla pocházet z dřívější stavby téhož domu nebo z jiného staršího objektu. Další dva jedlové trámy byly do konstrukce vloženy až v druhé polovině 19. století, u jednoho z nich se potvrdila zimní těžba 1862/1863. Zdá se, že jejich vložení souviselo s výměnou poškozených trámů při stavebních úpravách domu v 60. letech 19. století.

Roubení severní světničky tvořily trámy zhotovené z jedlí většinou kácených v druhé polovině 18. století. U jednoho půlkuláče s dochovaným podkorním letokruhem bylo možné určit přesněji dataci těžby zdrojového stromu – léto 1784. Mezi analyzovanými prvky se nacházel také mladší půlkuláč s výřezem (dendrodatum: léto 1834), zřejmě sekundárně použitý, který musel být do roubené konstrukce vložen dodatečně po zmiňovaném datu.

Z výše uvedeného vyplývá, že **roubené stěny** zkoumaného domu byly dokončeny asi **v druhé polovině 80. let 18. století**, přičemž se zde uplatňovaly i trámy druhotně použité. Zdá se, že ze stejné stavební etapy pocházela i stojka trámového portálu (dendrodatum: 1783+) umístěného, možná sekundárně, ve východní stěně síně (m. č. 001).⁵⁶ Je zřejmé, že dřevo použité na stavbu nepocházelo z jedné těžby (viz níže).

Dispoziční řešení a interiéru

Dříve než přejdeme k popisu dispozice a interiéru přízemí domu čp. 383, zastavme se u jeho suterénu v rozsahu jedné sklepní místnosti, který zůstal zachován. Obdélný **sklep** je sklenut půlkruhovou, příčně valenou klen-

Relikty cihelného zdiva ubouraného průlezného komína nad bývalou černou kuchyní domu čp. 383 (foto D. Alterová, srpen 2017).

bou.⁵⁷ V době dokumentace byla již pochozí vrstva v suterénu odstraněna. Stěny i klenba byly omítané, jen místy se vyskytovaly nepatrně odhalené cihly. V severní zdi se nacházel v hluboké špaletě ukončené segmentovým záklenkem vstup do suterénu, v jižní zdi pak výklenek, možná zazděný starší dveřní otvor, taktéž zakončený segmentovým záklenkem, v němž bylo umístěno sklepní okénko. Ve východní zdi se nalézala odkládací nika vymezená v klenbě pětibokou výsečí. V západní zdi, u severozápadního rohu, bylo pozorovatelné mělké pravouhlé vybrání, zasahující do náběhu valené klenby. Zdá se, že šlo o dodatečně zazděný otvor po schodišti, kterým se vcházelo do suterénu zřejmě přímo ze síně. Jak bylo naznačeno, dříve mohla být nad sklepem situována dřevěná přístavba – podsíněk.

V rámci dispozice představovala hlavní komunikační prostor průchozí **síň (m. č. 001)**, z níž se vstupovalo do dalších místností. Pochozí vrstvu zde tvořily terrazzové dlaždice. Pod pohledem síně probíhal nastavovaný (opravovaný) průvlak. Ze starší části **průvla-**

ku se podařilo odebrat vzorek pro dendrochronologickou analýzu. Zdrojová jedle pocházela ze zimní těžby **1788/1789**. Ve dveřních otvorech vedoucích do sousedních místností byly v dřevěných obložkových zárubních osazeny jednokřídlé dřevěné rámové, většinou již novodobé dveře, včetně kování.⁵⁸ Vstup ze síně do velké jižní světnice vymezovala zešikmená špaleta ukončená segmentovým záklenkem. V západním úseku síně se uplatňovala příčná zeď vydělující kdysi černou kuchyni a dále také těleso mladšího tahového komína. Východní úsek síně byl vyhrazen jednak pro nástup do zděné přístavby východní světnice, jednak pro dřevěné schodiště vedoucí na půdu, jehož pozice mohla být v minulosti změněna, byť jen nepatrně. Vstup do podkroví uzavíral dřevěný poklop ve stropě.

Malá prostora bývalé **černé kuchyně (m. č. 002)** sloužila naposledy ke skladování. Po odstranění rovného, dodatečně provedeného stropu zde bylo odhaleno cihelné zdivo pokryté zplodinami hoření, zahrnující severní záklenek a po stranách zešikmené úse-

Pozůstatek šablonové výmalby na stěně velké jižní světnice domu čp. 383 (foto J. Koudelová, srpen 2017).

ky – spodní zděné části ubouraného průlezného komína kónického tvaru, pozorovatelné rovněž z prostoru půdy. V mohutné krátké východní zdi bývalé černé kuchyně se nacházel otvor definovaný hlubokou zešikmenou špaletou, segmentově zaklenutou. Prostor někdejší kuchyně oddělovala od velké světnice mladší příčka z cihelného zdiva. Kamenné základy nejspíše starší zděné příčky byly pozorovatelné ve výkopu nových základů.

Jižně od síně a dřívější černé kuchyně se nacházela **velká světnice (m. č. 003)**, jejíž obvodové stěny tvořila z větší části roubená konstrukce. Naposledy zde byla položena prkenná podlaha. Světnici zakrýval trámový záklopový strop. Nejen z roubení, ale i ze stropních trámů a záklopových desek byly zajištěny vzorky pro dendrochronologické datování. Výsledky rozboru roubení jsou uvedeny výše v textu. Z jedné **stropnice** se podařilo odebrat řez i s podkorním letokruhem a zjistit tak dataci těžby zdrojového stromu, opět jedle. Ta byla skácena v **létě 1862**.⁵⁹ Základ trámového stropu tvořily desky jedno-

duše kladené na sraz, jejichž spáry byly ze strany místnosti zakryty lištami.

Velkou světnici osvětlovala dvě okna z jihu a jedno okno z východu. Starší řešení okenních otvorů menších rozměrů zůstalo dochováno v podobě fragmentů trámů vymezujících okna u jižní roubené stěny. Okenní otvory sestávaly ze dvou postranních sloupků s jednostranným okosením, na které dosedalo klínové nadpraží. Sloupky byly čepovány do spodního trámku – okenního parapetu. V severní celozděné příčce světnice se nacházel dveřní otvor spojující hlavní obytnou místnost se síní.

V západní, z větší části roubené stěně m. č. 003 se po odstranění hliněné omítky s plevami ukázaly zajímavé nálezkové situace. V roubení se zde zachoval nejstarší dřevěný prvek – již zmiňovaná, sekundárně použitá stropnice datovaná do počátku 17. století. V severním úseku této stěny byla roubená konstrukce přerušena cihelnou zdí se zazděným menším otvorem či kapsou, signalizující existenci otopného zařízení v severozápadním rohu velké světnice. Zděná konstrukce

Pohled na severní obvodovou zeď přístavby východní světnice domu čp. 383 se zazděným oknem (foto D. Alterová, srpen 2017).

byla od roubení oddělena trámovou stojkou, která se nedochovala. Spodní trám roubení západní stěny nahradilo cihelné zdivo (z interiéru plenta) v podobě podezdívky.

V roubené konstrukci východní stěny světnice bylo možné sledovat rovněž mladší stavební úpravy. Po zrušení fungování černé kuchyně a na ni navazujícího otopného zařízení v severozápadním rohu, a po zbudování nového tahového komína v místě styku zděné konstrukce m. č. 003, 005 a 001, bylo do severovýchodního rohu velké světnice instalováno zajisté modernější otopné zařízení. To si vyžádalo nahrazení části roubení v severním úseku východní stěny nehořlavým materiálem – cihelnou zdí, která byla od zbytku roubené konstrukce oddělena dodatečně vloženou subtilnější trámovou stojkou. Tyto úpravy se nejspíše uskutečnily v 60. letech 19. století, tedy souběžně s výstavbou zděné východní přístavby další obytné místnosti. Na plochách stěn velké světnice byly během demoličních prací odkrývány v několika vrstvách fragmenty starších interiérových výmaleb, převážně šablonových. Ty nejmladší pocházely asi z první poloviny 20. století.

Necelá severní třetina domu byla vyhrazena pro **menší světnici (m. č. 004)**, dříve pravděpodobně **komoru**, možná přechodně s obytnou funkcí. Také zde byla naposledy položena prkenná podlaha. Světničku zakrýval trámový strop s jednou starší tesanou a jednou mladší řezanou stropnicí. Záklopové desky stropu zakrýval strukturovaný polystyrenový obklad. Severní menší světnici osvětlovalo pouze jedno okno ve východní roubené stěně, které bylo dodatečně zvětšené. Zbývající obvodové roubené stěny nebyly opatřeny žádnými otvory, vyjma dodatečně vloženého půlkuláče s menším výřezem. Vstup ze síně do světničky se nacházel v jižní zděné příčce, která nahradila starší roubenou stěnu, po níž zůstaly zachovány pouze konce odříznutých trámů v příčném spoji západní roubené stěny. Mladší příčka byla vyzděna z nepálených (vepřovic) i pálených cihel. Některé z nich mohly být použity i sekundárně. Mladší otopné zařízení bylo umístěno v jihozápadním rohu místnosti a napojeno do tahového komína zasahujícího do prostoru síně.

Popsané **m. č. 001–004 dohromady utvářely hlavní obytné stavení**, jehož dis-

Pohled na bedněnou stěnu v podkroví domu čp. 383; vlevo v podlaze otvor po vyústění průlezného komína nad černou kuchyní (foto D. Alterová, srpen 2017).

pozice vycházela z **trojdílného domu komorového typu**. K tomuto stavení patrně již na konci 18. století náležel klenutý sklep, nacházející se kdysi pod východní dřevěnou přístavbou – podsínkem, tedy mimo půdorys domu.

V 60. letech 19. století byl zkoumaný objekt rozšířen **přístavbou východní světnice (m. č. 005)** o další obytnou místnost. Vedlejší světnici vyzděnou převážně z nepálených cihel ukončoval trámový záklopový strop, který byl později opatřen podhledem s polystyrenovým obkladem. Ze stropních trámů i překládaného záklopu byly odebrány vzorky pro dendrochronologickou analýzu. Na výrobu **stropnic** bylo použito jedlové dřevo ze zimní těžby **1863/1864**.⁶⁰ V přístavbě východní světnice se nacházela prkenná podlaha. Světnici osvětlovalo jedno okno z jihu a jedno z východu, dříve také ze severu. Tento okenní otvor byl později zazděn, ne však v celé hloubce špalety. Důvodem nejspíše bylo zbudování dřevěné verandy přiléhající k východní přístavbě ze severu. Ze strany interiéru bylo severní okno adaptováno na pravouhlou odkládací niku s dřevěnými police-

mi. Otopné zařízení, naposledy kovový sporák s litinovou plotnou, stálo u západní stěny a bylo napojeno do komína situovaného v místě styku m. č. 003, 005 a 001.

Podkroví

V prostoru podkroví nad hlavním, převážně roubeným objektem, bylo možné ještě zaznamenat dřevěný šindel kladený na latě. Šindelovou krytinu později zakryly lepenkové pásy, a to ve více vrstvách. Zhruba uprostřed západní střešní roviny, v místě vyústění někdejšího komína nad černou kuchyní, šindel scházel. Po odstranění širokého průlezného komína byla díra po něm ve střeše zabeďována. V úrovni podlahy podkroví zůstaly patrné relikty zdiva (cca 140 x 110 cm) určující půdorys staršího komína.

Půda nad hlavním obytným stavením byla rozdělena na tři části, oddělené dvěma bedněnými příčkami s průchozími otvory. Desky příček byly vsazeny do horizontální drážky vymezené dvěma lištami přibitými na horní plochu prahového trámu příslušné bedněné stěny. Pochozí a zároveň izolační i protipožární vrstvu zde tvořila hliněná lepe-

Pohled na západní stěnu velké jižní světnice domu čp. 383 s vyznačením nálezových situací včetně nejstaršího datovaného trámu 1611/1612 (foto J. Koudelová, srpen 2017).

nice. Ta byla nanesena v tloušťce zhruba 4 cm na rubovou stranu záklopových desek trámových stropů. Pouze ve střední části byla za korunou jižní zdi sítě položena rovněž prkenná podlaha, snížená z důvodu vyústění dřevěného schodiště z přízemí.

Jednoduchá krovová konstrukce nad starším domem, bez použití plných vazeb, sestávala z krokví, hambalků a pozednic. Krokve byly ve vrcholu spojeny na ostřích (spoj zajištěn dřevěným kolíkem) a ve spodní části osedlány na pozednice. Hambalky byly do krokví plátovány od jihu i severu a ve spoji jištěny dřevěnými kolíky. U štitových příčných vazeb se nacházely vždy dva hambalky, u vrcholu a ve spodní partii (cca 40 cm od vrstvy lepenice).

Na východní střešní rovinnu staršího stavení navazovala zhruba ve středu sedlová střecha východní zděné přístavby světnice, což se v podkroví projevilo vložení kolmé vazby jednoduchého krokevního krovu. Půda nad hlavním domem byla od podkroví přístavby oddělena lehkou bedněnou příčkou, v níž se nacházel vstupní otvor vymezený po stranách trámovými stojkami a shora dvěma šikmými trámy ve tvaru stříšky – portál se

sedlovým nadpražím. V portálu byly osazeny jednokřídlé deskové dveře kopírující tvar otvoru. Z krovových konstrukcí se podařilo odebrat pouze dva řezy blíže neurčených krokví. Jedna **krokev** s podkorním letokruhem byla zhotovena z jedle pocházející ze zimní těžby **1858/1859**.⁶¹

Shrnutí stavebněhistorického vývoje

Snad jsme získali dostatek potřebných údajů pro stručné sestavení stavebněhistorického vývoje dokumentovaného domu čp. 383, o němž nás jako první zpravují archivní prameny. Donedávna bylo možné coby informační zdroj využít přímo samotnou stavbu, která ve své hmotě pojímala stavební prvky a konstrukce z počátku 17. až z druhé poloviny 20. století, a z níž zůstal dochován pouze klenutý suterén. Jak lze tedy vyhodnotit výpovědi archivních materiálů a hmotného pramene?

I. fáze: 16. století až přelom 80. a 90. let 18. století – patrně celodřevěné obytné stavení

První doložená písemná zmínka o domě pochází z roku **1584**. Lze tedy soudit, že nejpozději v poslední čtvrtině 16. století stálo na

místě zkoumaného objektu nějaké obytné stavení, jehož podobu bohužel neznáme. Zřejmě se jednalo o celoroubený dům završený sedlovou střechou s hřebenem rovnoběžným s uličkou pod kostelním vrchem, při jehož výstavbě se již tehdy museli zúčastnění vyrovnat se svažitéjším terénem. Ten sice mohli dílčím způsobem upravit a také využít k zahloubení suterénu, což se nakonec stalo. U obytného stavení se možná nacházely další dřevěné hospodářské objekty.

Dodnes zachovaná klenutá sklepní místnost je omítnuta v celém rozsahu. Bez odstranění omítkových vrstev či provedení sond nebylo možné přesně stanovit charakter zdiva, ačkoli se zde ojediněle vyskytovaly odhalené cihly. Spíše lze předpokládat, že zbudování stávajícího jednoduchého sklepa spadá až do následující stavební etapy.

Jediným potvrzeným prvkem, který mohl pocházet ze staršího domu, byla **stropnice**, druhotně použitá v roubení velké světnice (m. č. 003), zhotovená z jedlového dřeva pocházejícího ze zimní těžby **1611/1612**. Trámový záklopový strop, jehož byla stropnice součástí, vznikl zřejmě záhy po tomto datu, nejdříve snad v druhé polovině roku 1612. Pripustíme-li, že stropní trám pocházel z obytného stavení, jež předcházelo zkoumanému domu, můžeme se pokusit pro tuto predikci hledat další indicie. Víme totiž, že příslušný grunt pod kostelním vrchem byl v letech 1591–1649/1650, tedy více než půlstoletí, v majetku rodiny Hunčovských a při prodeji z kraje roku 1650 jeho kupní cena vzrostla 3,5krát. Je tedy možné, že tehdejší majitel **Jakub Hunčovský** provedl ještě před třicetiletou válkou významnou přestavbu či přímo výstavbu nového obydlí (předchůdce strženého domu čp. 383), které přečkalo válečné události. Avšak nelze vyloučit, že stropnice byla přenesena i z jiné stavby. Na straně druhé je zapotřebí si uvědomit, že v dokumentované roubené konstrukci se mohly nacházet ještě i jiné druhotně použité trámy ze 17. století, které ovšem nebyly datovány.

II. fáze: přelom 80. a 90. let 18. století až 1865/1866 – podsklepený roubený trojdílný dům s černou kuchyní

V poslední čtvrtině 18. století byla provedena buď zásadní přestavba dřívějšího obytného stavení, či spíše výstavba nového domu. Stavebníkem závěrečných prací byl nepochybně **Tomáš Hanzelka ml.**, který **zjara 1789** koupil chalupu na Dolním předměstí, tehdy vedenou pod starším domovním č. 97, od svého otce, rovněž Tomáše Hanzelky. Výsledky dendrochronologie, jež potvrdily tuto pevná data: léto 1784 – roubení světničky, 1785/1786 – roubení hlavní světnice, 1788/1789 – průvlak sítě, ukázaly, že dřevo použité na stavbu bylo káceno postupně.

Nevíme, jak přesně stavba domu probíhala. Vzhledem ke třem doloženým těžbám dřeva jako hlavního stavebního materiálu se můžeme pokusit naznačit alespoň dvě varianty:

1) Stavba nemusela vznikat najednou. Budování domu mohlo být zahájeno ještě v době, kdy byl majitelem Tomáš Hanzelka st. Nejprve se zahloubil klenutý jednoduchý sklep spolu se základy, na kterých vyrostly roubené stěny obytného stavení. Až za Tomáše Hanzelky ml. se podařilo stavbu dokončit, respektive shora uzavřít – místnosti byly opatřeny trámovými stropy a celý dům stanul pod střechou určenou krovem.

2) Obytné stavení bylo zbudováno v jedné etapě za Tomáše Hanzelky ml. Část dřeva z předchozích dvou těžeb byla připravena již od poloviny 80. let 18. století. Jednalo se nejspíše o oloupanou kulatinu, vhodně uloženou. Až po dodání dřeva z poslední zimní těžby 1788/1789 se započalo s výstavbou domu, která mohla být dokončena nejdříve v druhé polovině roku 1789 nebo záhy po tomto datu.

Na konci 80. či počátkem 90. let 18. století byl tedy **vystavěn z větších částí roubený dům** trojdílného půdorysu, završený nejspíše sedlovou střechou krytou šindelem, nad kterou již vystupoval zděný komín. Hlavní obytné stavení sestávalo z průchozí sítě, z níž byla pravděpodobně už při výstavbě domu vydělena černá kuchyně, z velké jižní světni-

ce a ze severní komory. Vedle topeniště v černé kuchyni se i v severozápadním rohu světnice nacházelo otopné zařízení (pec). Zřejmě již tehdy byl zbudován **klenutý sklep**, jenž byl zčásti zahrouben do svažitého terénu a nacházel se pod východní přístavbou patrně dřevěného podsínku, která se ze strany zahrady mohla jevit jako patrová. Ve spodní části přístavby, navazující na zděnou konstrukci suterénu, mohl být severně od sklepa umístěn chlév, nahoře pak skladovací prostory. Ačkoli se sklep nacházel mimo půdorys hlavního domu, mohl být přístupný jak ze sítě, tak rovněž z podsínku či přímo ze zahrady. **Trojdílný dům komorového typu** s východním podsínkem byl v půdorysu zachycen na mapách stabilního katastru Příbora z roku 1833.

Pravděpodobně před nebo kolem poloviny 19. století proběhla **adaptace severní komory**, která se **natrvalo** stala **obytnou místností**. Svědčí o tom záznamy ze sčítání lidu z roku **1857**. Tehdy byly v domě čp. 383 evidovány **dvě bytové jednotky**. Žila zde rodina Antonína Novaka (vlastníka objektu) a Střelkovi (nájemníci). Nevelké stavení obývalo celkem 11 osob. Je pravděpodobné, že ještě před polovinou 60. let 19. století se na domě uskutečnily úpravy dřevěných konstrukcí včetně krovu.

III. fáze: 1865/1866 až druhá polovina 50. let 20. století – roubený dům s přístavbou zděné vedlejší světnice

Zvyšující se potřeba bytových prostor přiměla tehdejšího majitele Antonína Novaka iniciovat rozšíření svého domku o další prostor k bydlení. Stavebníkem naplánované akce se nakonec stala **Mariana Novakova**, vdova po Antonínovi, který krátce po podání žádosti (červenec 1865) o **přístavbu vedlejší světnice** zemřel. Stavební práce zahrnující i další úpravy domu čp. 383 byly provedeny **buď ještě v druhé polovině roku 1865, nebo zkraje roku 1866**.

Kolem poloviny 60. let 19. století se uskutečnily následující stavební úpravy:

1) Z východu byla ke stávajícímu domu přistavěna vedlejší světnice (m. č. 005) završená sedlovou střechou, čímž zanikl předpokládaný dřevěný podsínek. V souvislosti s realizací přístavby se musely uskutečnit také úpravy ve východní části krovu nad převážně roubeným objektem.

2) Byl zbudován nový tahový komín v místě styku m. č. 003, 001 a 005. Do něj se napojila otopná zařízení z nové východní světnice a také z velké jižní světnice (m. č. 003). Funkce černé kuchyně zanikla a otopné zařízení hlavní světnice bylo přemístěno ze severozápadního do severovýchodního rohu, což si vyžádalo další dílčí stavební zásahy.

3) V roubení obvodových stěn bylo zřejmě vyměněno pár poškozených trámů, přičemž některé spodní trámy nahradila podezdívka. Nelze vyloučit ani opravu či položení nových trámových stropů nad jižní i severní světnicí.

4) Patrně již tehdy proběhla úprava okenních otvorů (zvětšení a vložení nových okenních výplní) v hlavní světnici.

Při sčítání lidu roku **1869** se v domě čp. 383 nacházely **tři bytové jednotky/domácnosti** (rodiny Mariany Novakové, Karolíny Střelkové a Jiřího Sedláčka), dohromady zde žilo 15 osob. V severní světničce (m. č. 004) se patrně v jihovýchodním rohu nacházelo otopné zařízení, které bylo kouřovodem napojené v prostoru půdy do nového komína.

Snad někdy na konci 19. či počátkem 20. století, již za manželů Genserkových, byl vybudován **druhý tahový komín** zasahující do prostoru síně, do nějž se napojilo otopné zařízení severní světničky. Tímto krokem byla zrušena severní roubená příčka síně a nahrazena subtilnější cihelnou zdí. Střechy nad hlavním objektem a východní světnicí kryly od 20. století již **lepenkové pásy** položené na starším šindelí. Ke štítové východní fasádě vedlejší světnice, respektive k polosuterénu, přiléhala dřevěná přístavka.

Během první poloviny 20. století se zřejmě uskutečnilo zakrytí venkovního schodiště, propojujícího zahradu s interiérem domu, **dřevěnou verandou**. Zřízení verandy vyvo-

Pohled na novostavbu rodinného domu čp. 383 od jihovýchodu (foto J. Koudelová, 2019).

lalo zazdění severního okna u východní vedlejší světnice.

IV. fáze: od druhé poloviny 50. let 20. století – dům s rozvinutou dispozicí a novou provozně-hospodářskou přístavbou

Stavebníkem poslední větší akce na dokumentovaném objektu byl v **druhé polovině 50. let 20. století** jeho nový vlastník **Valentin Caloň**. V červenci 1956 mu bylo uděleno povolení na přístavbu prádelny, kůlny a také sklípku (využití jmenovaných prostor se později měnilo) u svého rodinného domu čp. 383. Téměř dokončená **severovýchodní přístavba** mohla být užívána od září 1959.⁶²

Začátkem roku 1960 získala již zmiňovaná dřevěná veranda nové zastřešení. V této fázi bylo rovněž zvětšeno východní okno v severní světničce (m. č. 004). Samozřejmě i v následujícím období probíhaly na objektu jako celku dílčí stavební úpravy.

Zachránit příběh

Přestože i název příspěvku informuje o zaniklém domě čp. 383 pod příborským kostelním vrchem, můžeme namítnout, že nejde o zcela přesné sdělení. Přece jen zůstal zachován

jednodílný klenutý suterén, nejspíše z druhé zachycené stavební etapy. Navíc nový rodinný dům vznikl v půdorysné stopě a hmotovém objemu někdejšího obydlí, s určitým respektem k danému místu. Dalo by se tedy říci, že v jistém smyslu pokračuje kontinuita vývoje domu čp. 383, přičemž současní obyvatelé znají jeho historii.

Závažnou otázkou však zůstává uchování podstaty atmosféry prostoru s dochovanou předměstskou zástavbou navazující na městské historické jádro Příbora. Genia loci zde nepochybně tvoří doposud zachované historické domy, byť některé z nich se nacházejí ve špatném stavu. Ačkoli se nejedná o památkově chráněné stavby, mají svou hodnotu informační, urbanistickou i společenskou. Zprávidla až jejich důkladnějším poznáním vycházejí tyto hodnoty jasněji najevo, naopak s jejich zánikem možnosti dalšího zkoumání hmotného pramene mizí a vytrácí se i potřeba studia archivních pramenů. Připustíme-li důležitost poznání příběhu konkrétní stavby metodami humanitních i přírodních věd, zvyšuje se šance, že obvykle postupně odkrývavý příběh, zčásti očekávaný a mnohdy překvapivý, bude mít své další pokračování.⁶³

Poznámky:

- Ochranné pásmo Městské památkové rezervace Příbor bylo stanoveno rozhodnutím Okresního úřadu Nový Jičín č. j. 911/98-RR-401/Ma ze dne 8. 6. 1998 o vymezení ochranného pásma Městské památkové rezervace Příbor. Městská památková rezervace Příbor byla prohlášena Nařízením vlády ČR ze dne 19. 4. 1989 o prohlášení území historických jader měst Kolína, Plzně, Brna, Lipníku nad Bečvou a Příbora za památkové rezervace. *Sbírka zákonů č. 54/1989*, s. 566–567.
- Ráda bych zde poděkovala za vynikající spolupráci během průzkumu kolegům Romaně Rosové (zpracování významné části archivních pramenů), Dagmar Alterové a Jiřímu Dudkovi; za vyhodnocení dendrochronologických dat pak Josefu Kynclovi (DendroLab Brno).
- První písemnou zmínku o Příboře nacházíme v listině ze dne 12. 12. 1251 vévody rakouského a markraběte moravského Přemysla, pozdějšího českého krále Přemysla Otakara II. Listinou Přemysl potvrzoval dar budoucímu klášteře řeholníků ve *Vřiborchu* – Příboře. Tímto darem byl míněn již existující příbořský kostel Narození Panny Marie vystavěný za Franka z Hückeswagenu. Založení kláštera se tehdy neuskutečnilo. Srov. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1* (eds. ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Saša), s. 392–393, č. 225 a+; DUŠKOVÁ, Saša. K otázce kolonizace na Příbořsku ve 13. století. *Slezský sborník*, 1961, roč. 59, s. 337–344; BAKALA, Jaroslav. Založení města Příbora. *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, 1976, sv. 17, s. 6–8; JURK, Jiří a kol. *Dějiny města Příbora*. Město Příbor, Nový Jičín – Příbor 2002, s. 18–19; JANIŠ, Dalibor. Rozsah újezdu Franka z Hückeswagenu a statky olomouckého biskupství na severovýchodní Moravě. *Východní Morava v 10. až 14. století* (eds. GALUŠKA, Luděk – KOUŘIL, Pavel – MITÁČEK, Jiří). Moravské zemské muzeum et al., Brno 2008, s. 196–198, 201.
- Bližze KOUDELOVÁ, Jana. *Stavebně historický vývoj městských jader Příbora, Místku a Brušperku. Historická města a památková péče*. Slezské zemské muzeum, Opava 2012, s. 151–153.
- Srov. TABÁŠEK, Oldřich. O vytyčení plujin na hukvaldském panství. *Historická geografie* 25, Praha 1986, s. 97–112.
- KOUDELOVÁ, J. *Stavebně historický vývoj*. . . , 2012, s. 218–220.
- MZA v Brně, fond D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 2078.
- Iniciátorem této nerealizované myšlenky byl tehdejší písař zemských desek moravských Dismas Josef Ignác rytíř Hoffer. Archiv města Brna, fond V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, sign. 25 – kopie veduty města Příbora z roku 1728.
- Stodoly za městem zachytil též Josef Ulřich na vedutě Příbora z roku 1845. Veduta deponována v pobožce Muzea Novojičínska – Centru tradičních technologií Příbor.
- Srov. MZA v Brně, fond D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR207818330; SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 163 – parcelní protokol Příbora, 1833; Ústřední archiv zeměměřičtví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze, povinný císařský otisk mapy stabilního katastru Příbora, sign. 2459.
- MZA v Brně, fond D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 2078.
- Ve 40. letech 19. století bylo z celkového počtu 465 domů pojištěno 39. Srov. MZA v Brně, fond D8 – Stabilní katastr – vceňovací operáty, sign. 2078.
- MZA v Brně, fond D9 – Stabilní katastr – indikační skici, sign. MOR207818330; SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 163 – parcelní protokol Příbora, 1833. Trať *Pahseckenfeld* bývá také psána *Passeken Feld*.
- Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Příbora, knihovní vložka č. 560.
- SOKA Nový Jičín, Sběrka map a plánů, inv. č. 784 – katastrální mapa Příbora, stav k roku 1889 se změnami ke konci roku 1935. Pod uváděným inventárním číslem je evidováno několik mapových listů z let 1889 a 1911, doplněných o změny podle stavu z konce roku 1935. Je pravděpodobné, že půdorys domu čp. 383 na mapách z let 1889 a 1911 neodpovídal skutečnému stavu, proto byl i později opraven (viz aktuální katastrální mapa).
- SOKA Nový Jičín, Sběrka map a plánů, inv. č. 784 – katastrální mapa Příbora, stav k roku 1911 se změnami ke konci roku 1935.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 1020, kart. 390 – plán k postavení nového domu čp. 384.
- Městský úřad Příbor, Stavební úřad, prováděcí plán na přístavbu prádelny a külny při domě čís. pop. 383, červenec 1956.
- Až do podzimu tohoto roku platil na Moravě ještě juliánský kalendář, podle něhož toto datum připadlo na 29. květen. HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha 1994, s. 104–105.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 100, sign. E 6-3 – Gruntovní kniha 1571–1781, fol. 22r–22v.
- Tamtéž, fol. 23r.
- Tamtéž, fol. 23v.
- Tamtéž, fol. 25r.
- Tamtéž, fol. 25v.

- Tamtéž, fol. 27v.
- Vdova po Jakubu Hunčovském Anna měla v domě již minulou kupní smlouvou sjednaný výměnek, který mohla užívat až do smrti. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 100, sign. E 6-3 – Gruntovní kniha 1571–1781, fol. 30r.
- Tamtéž, fol. 31v.
- Nový hospodář Matys Drnholecký se zavázal zříditi vdově Rozině Kačerové výměnek – komoru proti světnici „*při hospodářským světle a ohřívání*“. Pokud by vdova Rozina potřebovala, měla koupit kotel a ponechat jej ve světnici v kamnech „*bez všelikých hospodářovi překážek*“. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 100, sign. E 6-3 – Gruntovní kniha 1571–1781, fol. 34v.
- Tamtéž, fol. 35r.
- Tamtéž, fol. 36r.
- Tamtéž, fol. 36v–38.
- Tamtéž, fol. 39v.
- Vdova po Ondřeji Jeřábkovi si vymínila až do své smrti bydlení v domě. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 119, sign. E 6-22 – Gruntovní kniha (Purkrechtní knihy města Příbora) 1712–1855, fol. 261r.
- Tamtéž, fol. 261v.
- Tamtéž, fol. 262r.
- Josef Nowak hned zaplatil zálohu 70 zlatých, do šesti týdnů měl doplatit 330 zlatých a do půl roku posledních 100 zlatých. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 119, sign. E 6-22 – Gruntovní kniha (Purkrechtní knihy města Příbora) 1712–1855, fol. 262v.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 135, sign. E 6-38 – Hlavní kniha (Grundbuch der Kleinbürgerhäuser) II. 1821–1879, fol. 125v.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 920, sign. II 7 – sčítání lidu, 1857.
- Ačkoli se v protokolu píše, že stavba bude provedena dle přiloženého plánu, ten se bohužel nezachoval. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 1020, kart. 374.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 137, sign. E 6-40 – Hlavní kniha (Grundbuch der Kleinbürgerhäuser) IV. 1849–1878, fol. 77r; Marie Anna Nováková, za svobodna Řepová, narozená roku 1826, byla druhou manželkou Antona Nováka, se kterou se oženil 11. září 1849. ZAO, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1340, sign. P I 11, fol. 158.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 889 – sčítání lidu, 1869. Je možné, že Klára (uváděna ve sčítacím operátu k roku 1857) a Karolína Střelková nebyly v žádném příbuzenském vztahu, mohlo se jednat o pouhou shodu příjmení. Skutečnost by bylo nutné ověřit v matrikách.
- Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Příbora, knihovní vložka č. 560.
- Emanuel Genserek st. byl zaměstnán jako pomocný zámečnický v kopřivnické továrně na vagony. Marie Genserková, dcera Anny Karlíkové, pracovala v továrně na punčochy Simona Mandlera v Klokočově a Anežka Bobrovičová v příbořské soukenické továrně Ignáce Flusse. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 891 – sčítání lidu, 1900.
- Emanuel Genserek ml. byl aktivním vojákem a v Příboře se trvale nezdržoval. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 892 – sčítání lidu, 1910.
- Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Příbora, knihovní vložka č. 560.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 893 – sčítání lidu, 1921.
- Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Příbora, knihovní vložka č. 560.
- SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Příbor, inv. č. 1023, kart. 424a – sčítání lidu, 1937.
- Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Opava, pozemková kniha Příbora, knihovní vložka č. 560.
- Valentin Caloň, Jindřich Pěncík i Stanislav Koliba byli zaměstnáni v Tatře Kopřivnici a plánovanou akci měli provádět po práci a v době dovolené. Městský úřad Příbor, Stavební úřad, spisový materiál k domu čp. 383 na ulici Žižkova v Příboře.
- Městský úřad Příbor, Stavební úřad, prováděcí plán na přístavbu prádelny a külny při domě čís. pop. 383, červenec 1956.
- Městský úřad Příbor, Stavební úřad, spisový materiál k domu čp. 383 na ulici Žižkova v Příboře.
- ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha 2003, s. 325–327.
- Na poškozených místech fasád bylo možné sledovat dochované vrstvy starších barevných nátěrů. V soklové části domu se objevovaly následující nátěrové vrstvy, řazené od nejmladších: několik vrstev bílé, starorůžová, olivová zelená, okrová, šedá, tmavě šedá a antracitová. Na ploše fasád se uplatňovaly tyto vrstvy nátěrů: několik vrstev bílé, dvě vrstvy béžové, okrová, světle okrová, tmavě okrová, bílá, šedá a tmavě šedá.
- ŠKABRADA, J. *Konstrukce...*, 2003, s. 88–89.

56. Srov. KYNCL, Josef. Zpráva č. 701-33/17 o dendrochronologickém rozboru trámů z demolovaného domu čp. 383 v Příboře. Brno 2017 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
57. Na plánu z července 1956 je zakreslen také sklep domu čp. 383, avšak jeho půdorys ani vyznačení klenby neodpovídá skutečnosti, možná proto, že suterén nebyl součástí plánovaných stavebních prací. Městský úřad Příbor, Stavební úřad, prováděcí plán na přístavbu prádelny a kůlny při domě čp. 383, červenec 1956.
58. Pouze dveře uzavírající prostor někdejší černé kuchyně mohly být zřejmě starší (nepodařilo se pořídit jejich celkovou fotografii).
59. Srov. KYNCL, J. Zpráva č. 701-33/17..., 2017.
60. Podrobněji tamtéž.
61. Tamtéž.
62. V severovýchodní přístavbě se nacházelo i hygienické zařízení.
63. Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

ENGLISH SUMMARY

THE DEFUNCT HOUSE NO. 383 BELOW THE CHURCH HILL IN PŘÍBOR

Jana Koudelová

The mainly timber building of house no. 383 on what is now Žižkova Street was one of the petit-bourgeois residences in the part of Příbor known as the "lower suburb". It had a single floor with cellars under part of the house, plastered exteriors and a gable roof covered with asphalt strips. This small residential building was situated below the town's church hill, and its overall appearance resembled a type of largely rural structure that was also typically found in small towns. During the demolition of the above-ground parts of the building, descriptive documentation was drawn up and later followed by archive research and a dendrochronological survey.

Four main phases in the history of the building were identified; no material sources are available which would provide demonstrable evidence about the earliest phase. In the late 1780s or early 1790s it appears that a new timber building was constructed, with a brick-built kitchen area. With a layout consisting of three rooms arranged in a row, it had a cellar partially excavated into the sloping terrain and featuring semicircular vaults. In the mid-19th century two families lived in the house. A further major reconstruction of the building occurred in the second half of 1865 or in early 1866; a new room for habitation was added on the eastern side of the existing house, mainly built of unfired bricks. In 1869 the building was divided into three habitable units. The last major building work took place in the second half of the 1950s, with the addition of an extension to the north-east housing a laundry area, a shed and a small cellar.

Key words:

dendrochronology – documentation – Příbor – suburban house – survey – timbering – wooden structure

REKONSTRUKCE RENESANČNÍHO ZÁMKU VE STARÉ VSI NAD ONDŘEJNICÍ – NOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Andrea Stanieková

Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě

Příspěvek se zaměřuje na průběh obnovy renesančního zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí a informuje o nových zjištěních k dosud neznámým stavebním konstrukcím. Pozornost je věnována zejména restaurování sgrafitové výzdoby fasád zámku a objevu renesančních převětů, včetně pokusu o zasazení do dobového kontextu.

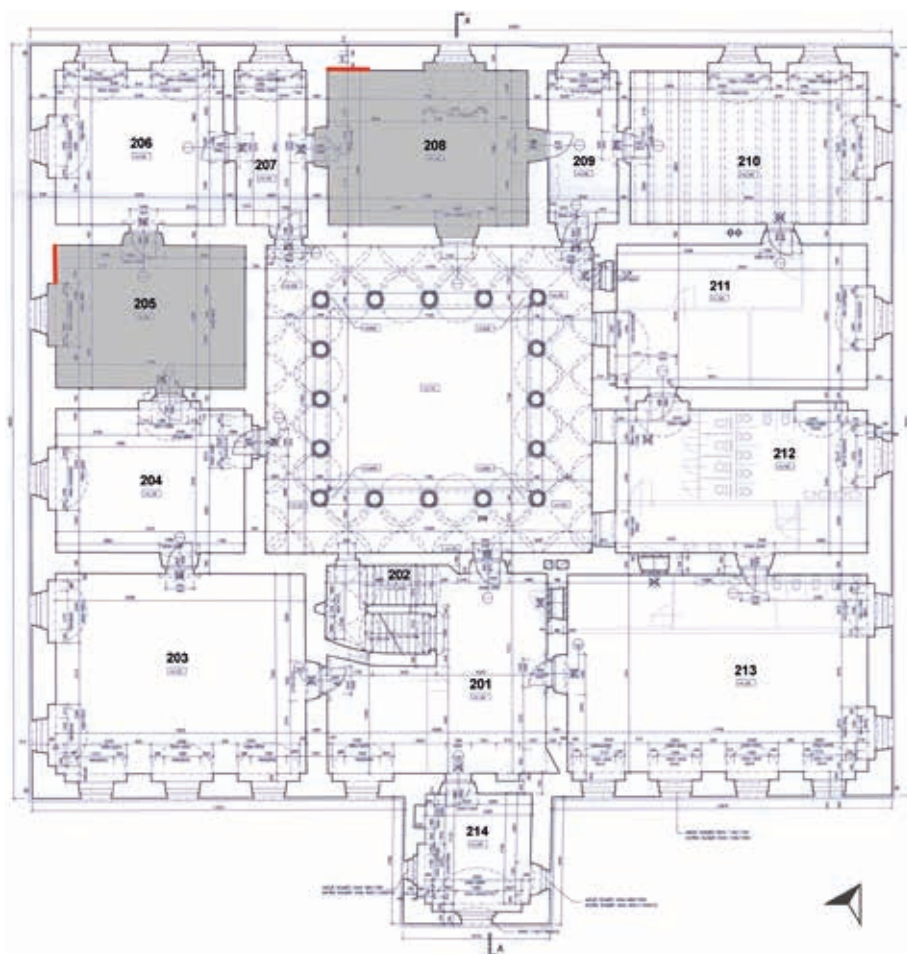

Celkový pohled na zámek se sgrafitovou a malovanou výzdobou od jihozápadu (foto D. Alterová, březen 2018).

V roce 2019 byla dokončena rekonstrukce renesančního zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, z velké části financovaná z peněz Evropského fondu pro regionální rozvoj v rámci Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) ve výši 38 milionů Kč. Rekonstrukce byla provedena podle projektové dokumentace zpracované Ing. arch. Tomášem Šonovským.¹ Obnova stavby byla rozdělena do dvou etap, kdy souběžně probíhaly stavební a restaurátorské práce. Velký objem restaurátorských prací představovala obnova rozsáhlé sgrafitové a malované výzdoby fasád zámku, i s obnovou kamenických prvků. Stavební práce zahrnovaly především celko-

vou rekonstrukci místností prvního patra, včetně arkádového ochozu otevřeného do nádvoří, a restaurování profilovaných kamených portálů. Dále byla na střechu zámku položena nová krytina z keramické pálené tašky, obnovena barokní bání zámecké věže a vyměněna okna budovy. Hned v počáteční fázi rekonstrukčních prací se na stavbě vyskytla řada nečekaných nálezových situací, které vyvolaly potřebu dílčího přepracování schválené projektové dokumentace.²

Zámek ve Staré Vsi je jednou z nejcennějších zámeckých staveb na severní Moravě, s ojedinělou a rozsáhlou figurální sgrafitovou výzdobou fasád. Původně dvoupodlažní

Půdorys prvního patra zámku se zdůrazněním místností č. 205 a 208, červeně vyznačena místa zazděných renesančních záchodů (zaměření Ing. arch. T. Šonovský, červenec 2000, uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě, Sběrka map a plánů).

stavba čtvercového půdorysu s arkádovým dvorem a předsazenou věží v průčelí (jediná tohoto typu na Moravě) byla postavena po roce 1566 pro hukvaldského hejtmana, rytíře Jarose Syrakovského z Pěrkova. Na stavbě zámku se podíleli zední mistři a kameníci z Vlach, přicházející snad od jezera Como a z města Lugana. Realizace sgrafitové výzdoby zámku je datována po roce 1570, kdy se stal jeho novým majitelem Ctibor Syrakovský, později zvaný starší. Figurální výzdoba fasád zámku je tematicky spjata s protitureckými boji. Ctibor Syrakovský dokončil dostavbu

zámku a dal přistavět další, třetí podlaží s mohutnou lunetovou atikou, zdobenou malbami. Ctibor Syrakovský byl komorníkem olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova a nejvyšším písařem markrabství moravského. Jeho postavení a finanční záležitosti mu umožnily zámek v letech 1574–1578 dostavět a vyzdobit po vzoru italských umělců. Od 17. století patřil zámek do vlastnictví rodu Podstatských z Prusinovic. V roce 1690 a poté v roce 1704 byl zámek poškozen požáry, jimiž značně utrpěla sgrafitová výzdoba fasád. Při opravách byla sgrafita překryta jed-

Pohled do hodinového patra zámecké věže s dochovanou dřevěnou konstrukcí (foto D. Alterová, červen 2018).

noduchou vápennou omítkou a věž završena cibulovou bání.³

V průběhu poslední rekonstrukce objektu bylo učiněno několik objevů dosud neznámých stavebních konstrukcí zámku, které do značné míry upřesňují jeho stavební vývoj. Odhaleno bylo renesanční pískovcové schodiště, ukryté pod betonovými schodišťovými stupni, trámový záklopový strop ve věži, řada vylehčovacích oblouků nebo dodatečně zazděných arkád směřujících do arkádového dvora, a především několik dosud nepoznaných převětů. Dva z nich byly dochovány ve velmi dobrém stavu a obnoveny.

Součástí prací byla rozsáhlá rekonstrukce střechy objektu, včetně opravy krovu a dalších dřevěných konstrukcí zámecké věže. Část dřevěných prvků zůstala dochována v autentické podobě. Dendrochronologické průzkumy potvrdily existenci prvků z několika stavebních fází, z 16.–18. století.⁴ V souvislosti s osazením bání však muselo být provedeno statické zesílení věže tak, aby unesla nové zastřešení, což si vyžádalo zásahy i do dřevě-

ných konstrukcí. Od roku 1945, kdy byl zámek poškozen bombardováním a původní barokní zastřešení v podobě stanové střechy nad dřevěným ochozem. Tato provizorní konstrukce byla po sedmdesáti letech nahrazena replikou barokní bání. Replika byla provedena podle dochovaných dobových fotografií zámku z doby před 2. světovou válkou. Nezodpovězenou otázkou však zůstává, jak vypadalo původní renesanční zastřešení věže. Z historických analogií víme, že se mohlo jednat o střechu jehlancovou, nebo také o jednoduchou bání.

Velkou položkou navíc oproti schválenému projektu byly zejména práce z oblasti statiky, se kterými se původně nepočítalo. Nutné bylo zpevnění konstrukce obvodového pláště stavby pomocí systému předpjatých ocelových lan, kotvených do fasád objektu. Ocelové desky musely být umístěny v místech se sgrafitovou výzdobou, což představovalo jistou komplikaci. Desky byly nakonec zapuštěny pod omítku v partiích fasád bez fi-

Osazování nové bání na zámeckou věž (foto J. Koudelová, březen 2019).

gurálních motivů tak, aby ornamentální sgrafitovou výzdobu narušily jen minimálně. Takové zajištění bylo nezbytné z důvodu vážných statických poruch obvodových stěn stavby, které se rozevíraly a hrozila destrukce objektu, zvláště po položení nové těžké krytiny z keramické pálené tašky. Jak již bylo naznačeno, další zabezpečení, opět pomocí ocelových lan a celkového zesílení konstrukce, si vyžádala věž stavby. Provedení bylo nutné s ohledem na následné osazení nové bání, kryté měděným falcovaným plechem.⁵

Samostatnou kapitolou v průběhu rekonstrukce zámku bylo restaurování sgrafitové a malované výzdoby fasád. Jedná se o velkou plochu představující prakticky všechny čtyři vnější fasády zámku, pokryté cca od výšky 2 metrů nad zemí až po lunetové římsy souvislou výzdobou v podobě sgrafit a maleb. Figurální výjevy tematicky spjaté s protitureckými válkami a s biblickými reáliemi jsou zakomponovány do klasického dekoru psaníčka. Autorem sgrafit na zámku ve Staré Vsi

je téměř jistě Antonio Kapelet, autor nástěnných maleb ve staroveském kostele sv. Jana Křtitele. Jeho známé práce vykazují vysokou míru naivismu. Rovněž v případě sgrafit tzv. Regentského domu čp. 29 v Kroměříži se bezpochyby jedná o dílo Antonia Kapeleta, Itala usazeného v Brušperku. O uvedeném svědčí provedení fyziognomie postav (strnulé figury se špatnými proporcemi, končetiny bez kloubů) a užití typických dekorativních zdobných prvků kolem oken. Kapelet byl v těsném, a snad i přátelském kontaktu se Syrakovskými. Svědčí o tom fakt z roku 1615, kdy byl Jan Syrakovský po smrti malíře zaznamenán jako svědek jeho ženy, když se znovu vdávala. Za zmínku také stojí, že Kapelet byl autorem fresek a sgrafitové výzdoby v interiéru zámku ve Staré Vsi, tyto malby a sgrafita se však nedochovaly.⁶

Sgrafitová výzdoba se bohužel zachovala v nepříliš dobrém stavu, zejména z důvodu zcela nevhodného odkryvu a následného restaurování sgrafit v roce 1953, kdy byla část sgrafitové výzdoby nahrazena malovanou replikou a některé výjevy byly dokonce zjednodušeny. Figurální výjevy z arkádového ochozu byly přeneseny na desky a umístěny do expozic zámku ve Frýdku. Na stěnách ochozu zámku se dnes nacházejí pouze fragmenty původní sgrafitové výzdoby. Restaurování takto poničených sgrafit je nelehkou a nevděčnou prací. Při restaurátorském zásahu musel být respektován stav fasád z 50. let 20. století. Navíc při tehdejší restaurátorském zákroku nebyla provedena dostatečná dokumentace jednotlivých úseků tehdy odkryté sgrafitové výzdoby, což vyloučilo možnost rekonstrukce fasád do původní renesanční podoby. Při realizaci se postupovalo podle jednoduchého klíče: již dříve malované úseky sgrafit se restaurovaly malbou, sgrafitové, tedy proškrabávané úseky, se vyspravily technikou sgrafita. Součástí výzdoby fasád zámku je také mohutná lunetová římsa s figurální a rostlinnou výzdobou. Tyto renesanční malby byly v 50. letech 20. století masivně přemalovány a domalovány. Při bližším

Dva nejlépe zachované odkryté renesanční záchody v místnostech č. 205 a 208 prvního patra zámku (foto D. Alterová, duben 2018).

Dva renesanční záchody v místnostech č. 205 a 208 prvního patra zámku po obnově (foto J. Koudelová, 2020).

pohledu je zřejmé, že některé přemalby nesou charakteristické rysy socialistického realismu. V případě těchto lunet byl opět proveden zásah, který v zásadě konzervoval dochovaný stav.⁷

Nejzajímavějším a bezesporu překvapujícím zjištěním byl objev nezvykle vysokého počtu dochovaných renesančních převětů. Jsou ve stavěny v tlušťce zdiva zámku, odvod splašků je řešen pomocí zděné šachtice ústící do

Pohled do části arkádového ochozu prvního patra zámku, nad kamenným portálem sgrafitové rodové znaky Ctibora Syrakovského st. a jeho první manželky Aliny rozené Prusinovské (foto J. Koudelová, 2020).

kanalizace po obvodu stavby. Odvětrání přes obvodovou zeď je provedeno malým trojúhelným otvorem, zakomponovaným mezi sgrafitovou výzdobou fasád. V boční stěně převětů se nachází malá odkládací nika pro umístění osvětlení, případně jiných hygienických potřeb. Nevelký staroveský zámek disponoval nejméně devíti takto provedenými převětů.⁸ U dvou z těchto převětů se dochovala i dřevěná sedací prkénka a na stěnách nápisy potvrzující jejich užívání ještě v polovině 19. století. Poté následovalo postupné zazdění těchto toalet. Takto dobře dochované renesanční převětů, a zejména jejich množství v rámci jednoho poměrně malého venkovského sídla, nemají v rámci Čech, Moravy a Slezska obdoby. Převětů s šachticemi pro odvod splašků se nacházejí v přízemí a v prvním patře, je tedy zřejmé, že byly postaveny v počáteční etapě výstavby zámku Jarošem Syrakovským. Cihelná šachtice čtvercového půdorysu odváděla splašky do šachtice (kanálu) v příkopu okolo zámku (tato byla prozkoumána archeology v průběhu rekonstrukce zámku v roce 2000, tehdy ovšem nebylo zřejmé, k čemu sloužila). V interiéru

byl záchod v podobě výklenku oddělen od zbytku místnosti patrně dřevěnými dveřmi. Takto provedené záchody či převětů jsou obvyklým prvkem severoitalského renesančního stavebnictví. Zvláště v Benátkách je tento typ převětů dodnes dochovaný v některých městských palácích. Typické je jeho otevření do interiéru budovy a šachta k odvodu splašků umístěná v síle zdiva bez vizuálního uplatnění na fasádě objektu. U staroveského zámku je však netypický nadstandardní počet těchto převětů. Neobvykle vysoká úroveň hygieny na místním zámku je rovněž doložena v pamětech staroveského rodáka Vojtěcha Menšíka uvádějícího, že „v přízemních prostorech sloužících jako prádelna tekla neustále voda vedená vrtným dřevěným potrubím do zámku.“⁹ Takto řešené záchody jsou také obvyklé u velkých klášterních staveb. Například v klášteře v Plasích jsou tyto konstrukce dochovány. Na svou dobu vysoká úroveň hygienických standardů byla obvyklá v oblastech vlivu Benátské republiky. Ta byla přímým nástupcem Východořímské říše, která přebrala z antického období nejen onu vysokou úroveň hygienických zařízení, ale ta-

Pohled na část rekonstruovaného kamenného schodiště v interiéru zámku (foto J. Koudelová, 2020).

ké jejich stavební typ. V silně zalidněné oblasti severní Itálie bylo nutné využívání záchodů i z praktických důvodů. Mimo jiné se jednalo rovněž o prevenci proti častým epidemiím. Stavba záchodů s hygienickým příslušenstvím tak patřila k běžným dovednostem stavitelů z této oblasti, kteří přirozeně svoje znalosti přenášeli do nového působiště. To je dle mého názoru i případ zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí. Novostavba zámku provedená italskými řemeslníky, s využitím znalostí nových technologií, byla otázkou prestiže a módy. *Proč byl zámek opatřen takovým množstvím toalet? Sloužil jako zájezdní hostinec pro bohatou klientelu cestujících po obchodních stezkách na sever?* Na tyto otázky neznáme odpověď. Neobvykle vysoké množství staroveských převětů je historickou hádankou čekající na objasnění.

Další zajímavostí odkrytou při rekonstrukci objektu je existence řady vylehčovacích oblouků a nik v cihelném zdivu a několik snad původně otevřených oblouků, situovaných směrem do arkádového nádvoří zámku. Užití těchto stavebních prvků svědčí o znalosti italské renesanční architektury, uvede-

né architektonické prvky nebyly však v našem prostředí příliš praktické, a tak byly brzy zazděny.

Staroveský zámek prošel v minulosti řadou méně či více vhodných stavebních úprav a byl využíván různým způsobem, kdy zde byla umístěna škola či obecní byty. Při stavebních adaptacích budovy ve 20. století bylo provedeno mnoho nevhodných zásahů, které přispěly k degradaci stavby. Původní trámové stropy nahradily nové konstrukce, pískovcové renesanční schodiště bylo překryto betonovými stupni, v prostoru podvěží v prvním patře byl zákloповý strop zakryt novodobým podhledem.

Součástí poslední rekonstrukce stavby byla i obnova schodiště, kdy se počítalo s obkladem schodišťových stupňů dřevem. Při provádění prací se však ukázalo, že původní renesanční schodiště je zachováno pod betonovou vrstvou. Odhalené pískovcové schody však vykazovaly řadu závažných poškození, jednotlivé stupně byly navíc různé vysoké. Uváděné schodiště je jediným komunikačním prvkem mezi jednotlivými podlažními a chráněným požárním úsekem. Původní schody byly zdokumentovány, rozebrány a byla provedena jejich replika z pískovce, částečně přizpůsobená současným požadavkům. Původní schodišťové stupně schopné opravy se přece jen podařilo osadit do nové konstrukce schodiště. Při odkryvu se ukázalo, že schodišťový stupeň, včetně nášlapné vrstvy, je proveden z jednoho kusu kamene, a je zapuštěn do kapes v postranních zdech vymezujících schodišťový prostor. Pod schodištěm nebyl předpokládán násyp, v kapse pod schody se nacházela pouze výdřeva, patrně z doby výstavby.

Poslední z řady významnějších objevů v rámci rekonstrukce zámku byl objev trámového zákloповého stropu v prostoru věže v prvním patře, který zakrýval novodobý podhled. Trámový strop byl opatřen vápenným nátěrem v šedém odstínu. Strop se však nacházel v havarijním stavebnětechnickém stavu, zákloповé desky i stropnice byly napade-

ny hnilobou. Proto se rozhodlo o zhotovení nového trámového stropu z dubového dřeva.

Takto velká obnova stavební památky má vždy kromě řady nesporných pozitiv i svá negativa, která v převážné většině představují dílčí ztráty památkových hodnot. Rovněž historické stavby sloužící lidem 21. století musejí splňovat alespoň základní bezpečností a požární požadavky. Proto je nutné při obnovách

tohoto typu počítat s negativními dopady na památkové hodnoty stavby. V průběhu projekčních prací a poté i v čase rekonstrukce je nutné správně vybalancovat požadavky ze strany památkové péče a požadavky na zamýšlené užívání objektu. V případě rekonstrukce zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí se to povedlo přinejmenším tak, že památkové hodnoty neutrpěly významnější ztráty.

Poznámky:

1. ŠONOVSKÝ, Tomáš. *Projektová dokumentace Zámek ve Staré Vsi nad Ondřejnicí – stavební úpravy II – SO 03 – stavební úpravy 2. NP budovy s knihovnou*. Ostrava 2016 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě). Dále ŠONOVSKÝ, Tomáš. *Projektová dokumentace Zámek ve Staré Vsi nad Ondřejnicí – stavební úpravy střechy a nadstavba věže*. Ostrava 2014 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
2. ŠONOVSKÝ, Tomáš. *Projektová dokumentace Zámek ve Staré Vsi nad Ondřejnicí – stavební úpravy II – SO 03 – stavební úpravy 2. NP budovy s knihovnou*. Ostrava 2016 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
3. DĚDKOVÁ, Libuše – GRŮZA, Antonín. *Stará Ves nad Ondřejnicí – dějiny obce a její dominanty*. Ostrava 2013, s. 38, 65 ad.
4. KYNCL, Josef. *Zpráva č. 778-14/19 o dendrochronologickém rozboru dřevěných prvků ze zámku čp. 1 ve Staré Vsi nad Ondřejnicí*. Brno 2019 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
5. ŠONOVSKÝ, Tomáš. *Projektová dokumentace Zámek ve Staré Vsi nad Ondřejnicí – stavební úpravy střechy a nadstavba věže*. Ostrava 2014 (uloženo v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
6. Srov. DĚDKOVÁ, Libuše – GRŮZA, Antonín. *Stará Ves nad Ondřejnicí... , s. 105–110, 112.*
7. NPÚ, ÚOP v Ostravě, Odbor evidence, dokumentace a informačních systémů, sbírka příloh, rej. č. ÚSKP ČR 32377/8-715.
8. K problematice hygieny viz SEDLÁČKOVÁ, Renata – SEDLÁČEK, Jan. *Toalety, nočníky a jiné souvislosti*. Praha 2020.
9. CHVOSTEK, Jaromír. Život na zámku. *POODŘÍ. Časopis obyvatel horní Odry 3/2000*, č. 3, s. 18.

ENGLISH SUMMARY

RECONSTRUCTION OF THE RENAISSANCE CHATEAU IN STARÁ VES NAD ONDŘEJNICÍ – NEW FINDINGS

Andrea Stanieková

This paper describes the reconstruction of the Renaissance chateau in Stará Ves nad Ondřejnicí and presents the findings of a survey into previously hidden structural elements that were discovered during the work. The main focus is on the restoration of the sgraffito ornamentation on the façade and the discovery of Renaissance-era lavatories; the author situates these within their historical context. The article begins with a brief summary of the history of the chateau up to the present day. It then describes the reconstruction of the chateau and the restoration of the sgraffito ornamentation, including a brief account of Antonín Kapelet's work at the chateau. It also discusses the discovery of an unusually large complex of lavatories, giving an account of their construction and historical context. The author notes that the type and number of lavatories suggests links to the Northern Italian building tradition, particularly as practiced in the Venice region, where high standards of personal hygiene (inherited from the Roman Empire) persisted throughout the Middle Ages.

Key words:

Renaissance – chateau – lavatories – sgraffito – reconstruction

NOVÁ ZJIŠTĚNÍ V PRŮBĚHU OBNOVY OPAVSKÉHO KOSTELA NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V LETECH 2019–2020

Dalibor Halátek

Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě; Univerzita Palackého v Olomouci

V letech 2019–2020 byla provedena náročná rekonstrukce kostela Nanebevzetí Panny Marie v Opavě, kostela gotického založení s barokně upraveným interiérem. Rekonstrukce spočívala v konzervaci a restaurování cihlové fasády a obnově interiéru bez mobiliáře. Příspěvek shrnuje nové poznatky získané během obnovy. Analyzována je barevnost interiéru po výstavbě i detaily gotické architektury, jež jsou dnes překryty barokní přestavbou. Nastíněna jsou východiska pro rekonstrukci barevnosti a shrnuty provedené restaurátorské průzkumy a jejich výsledky.

Motto:

Zcela světlý a veselý... tak prázdný je kostel nyní, tak krásný a dokonalejší.¹

Lešení pokrylo opravdu každý kousek fasády exteriéru kostela (foto D. Halátek, 2020).

Takřka před dvaceti lety započaly práce na generální rekonstrukci největšího opavského kostela – dnešní konkatedrály Nanebevzetí Panny Marie. V roce 2020 byla valná část rekonstrukčních prací na stavební obnově kostela dokončena a je možné publikovat výsledky a zjištění zachycené při realizaci.

Těsně po roce 2000 započaly práce na přípravách rekonstrukce celou řadou průzkumů, restaurátorských záměrů, expertiz a posouzení. Tyto expertizy a návrhy pak byly, mimo jiné, podkladem pro zpracování standardního stavebněhistorického průzkumu (dále též SHP) autorské dvojice Antonín Grůza a Danuška Kouřilová. Ti v elaborátu důkladně excerpovali a zhodnotili dosavadní literaturu i dostupné archiválie a zúročili důvěrnou znalost stavby. Především doktorka Kouřilová, jež je ostatně autorkou třetí části SHP, nastínila samotný stavební vývoj památky, který vyhodnotila se zohledněním závěrů archivního průzkumu spoluautora.² Od té doby se problematikou objektu konkatedrály podrobněji zabýval v analytických statích pouze Dalibor Prix.³ Jako syntéza tedy zůstává nepublikovaný trojdílný svazek SHP základním kompendiem ke stavebním dějinám kostela. Jediná útlá monografie o kostelu,⁴ jež napsání SHP jen těsně předcházela, a autoři průzkumu s ní již pracovali, je také neopominutelným zdrojem informací k dějinám a stavebnímu vývoji této sakrální památky.

Generální stavební rekonstrukce konkatedrály probíhající od jara 2019 do podzimu

2020, poskytla prostor k možnému obohacení nedestruktivního SHP o poznatky, jež pramenily z možnosti dostat se díky lešení k detailům stavby a v rámci stavební činnosti provést i případné průzkumy a sondáže. Návodné otázky k potřebným zjištěním ostatně už nastínila Dana Kouřilová v uvedeném SHP v rámci námětů pro rehabilitaci a obnovu.⁵

Kostel Nanebevzetí Panny Marie je architekturou s poměrně složitou genezí výstavby. O původním kostele máme jen kusé informace. Víme, že stál zhruba v místech dnešního kostela a před rokem 1300 k němu byla přistavěna dlouhodobým správcem kostela, Řádem německých rytířů, dnešní severní věž. Na východě pak začala výstavba dlouhého presbytáře probíhající minimálně ve dvou fázích. V této době zbudovalo město věž umístěnou v těsném sousedství starší věže, tedy pravděpodobně k druhému nároží staršího kostela. Na stavbu presbytáře navázala výstavba trojlodí, vyplňující celý prostor mezi presbytářem a již stojícími věžemi, které od té doby tvořily samotné průčelí kostela. Ten několikrát vyhořel, přičemž fatální byl požár v roce 1689, kdy shořelo cenné vybavení kostela včetně skvostného vyřezávaného oltáře objednaného ve Vratislavi před rokem 1500. Opravy kostela byly sotva dokončeny, když jej postihl další katastrofální požár v roce 1758. Poté byla snesena i dosud držící gotická klenba presbytáře. Interiér byl zcela barokizován a vybaven soudobým mobiliářem. Od regotizace na přelomu 19. a 20. století bylo upuštěno a úpravy byly omezeny víceméně na rekonstrukci pláště kostela. Osvobozovací boje na jaře roku 1945 kostel naštěstí příliš nepoškodily.

Severní věž je nepochybně nejstarší část kostela. Díky aktivitě a důkladnému průzkumu archeologa Františka Koláře (NPÚ, ÚOP v Ostravě) se při odstranění omítek destrüovaných vztlínající vlhkostí, nanesených někdy v průběhu 20. století, podařilo zachytit celé spodní patro věže. Cihelné tvarovky jasně klínovitého profilu i přes otlučení vymezují křížovou klenbu kaple, jež byla v prostoru po

Lešení pokrylo opravu každý kousek stěn také v interiéru kostela (foto D. Halátek, 2020).

několik staletí. Františku Kolářovi se podařilo nalézt i vstup na schodiště, jež je vinuto z arkády východní strany po celé severní straně až po dodnes přístupné subtilní, vřetenové schodiště na západní straně věže, vedené v šířce zdiva. To zpřístupňuje další patra věže a na fasádě se projevuje dvojicí drobných okének s novogotickým pískovcovým ostěním. Na odhaleném zdivu přízemí věže jsou pozoruhodným detailem pískovcové hlavice, do nichž byla klenba opřena. V severozápadním nároží je také pískovcový náběh žebra se zachovanou profilací. Jedná se o velmi jemný pískovec šedomodré barvy, který pochází snad z lomů v osoblazské oblasti, nebo z dnes již neznámé provenience. Vzhledem k dobré čitelnosti nálezové situace a neustávajícím

Severní stěna podvěží severní věže po otlučení nesoudržných omítek (foto D. Halátek, 2019).

problémům s vlhkostí v přízemí věže bylo zdivo ponecháno v odhaleném stavu a je možné jej kdykoliv při návštěvě kostela zhlédnout. I přes souhlas investora s vyčištěním zadržky schodiště bylo od této aktivity upuštěno po odstranění přibližně metru zadržky. Značné statické narušení zdiva věže v minulosti bylo vyřešeno důkladným zadržím starého schodiště, a to nejspíše po vytvoření současného – vřetenového. Statické trhliny a roztrhané cihly v celé výšce odhaleného zdiva signalizovaly dřívější poruchu i nemožnost znovuobnovení schodiště bez enormního úsilí a zvýšených nákladů.

Další zjištění, související s nejstarší etapou výstavby kostela, přinesly nálezy v presbytáři. Při výměně vedení elektřiny z roku 1952 byl v jihozápadním nároží nalezen fragment ostění portálu starého vstupu na vřetenové schodiště, vedoucího doposud do půdních prostor. Levá část ostění hrotitého portálu, vytesaného z hrubšího béžového pískovce, měla jen sraženou vnitřní hranu a žádnou

profilaci. O několik metrů výše, v úrovni dnešní kazatelny, byly při výměně stejného elektrického kabelu nalezeny zlomky náběhu pískovcového žebra s projmutou profilací a fragmenty polychromie. Nátěr kamene béžovo-růžovou barvou byl proveden v ploše s černým linkováním napodobujícím kvádrování. Vzhledem k poměrně malé výšce je pravděpodobné, že se jednalo o část vnitřní výzdoby presbytáře, možná související s přepážkou ve vítězném oblouku. V samotném vrcholu jihozápadního nároží byly provedeny sondy restaurátorského průzkumu uskutečněného v celé ploše stěn presbytáře.⁶ Restaurátor tam odkryl barevné pojednání profilu vítězného oblouku, který je v celé velikosti doposud součástí interiéru kostela. Kromě mnohých monochromních nátěrů byla nalezena i nejstarší vrstva polychromie provedená v narůžovělém podkladu s imitací mramoru s bílým a hnědočerveným žilkováním, přičemž na samotném profilu byly dokumentovány jen zbytky růžových podkladů. Sondáže na dal-

Polychromie na žebře vítězného oblouku (foto D. Halátek, 2019).

ších dochovaných gotických prvcích v kostele (na mezilodních arkádách a pilířích trojlodí) potvrdily jednotné pojednání tufitových prvků v celém interiéru. Tufit byl opatřen srovnávacím vápenopískovým šlemem a na něj byla nanášena malovaná imitace mramorování v hnědočervené barevnosti s bílým žilkováním na narůžovělém podkladu.

Restaurátorský průzkum v presbytáři žádou starší vrstvu omítek předcházející barokizaci interiéru v 18. století nezaznamenal a ani v trojlodí nenarazil na žádné reliktů nátěrů nebo maleb. Ve smlouvě z roku 1699 se výslovně mluví o vybílení kostelních zdí mimo místa s malbami.⁷ Existují-li tedy někde pod souvrstvími omítek, nebo vzaly za své při dalším požáru, to se podaří zjistit možná až někdy v budoucnu. V trojlodí na vnitřních plochách mezilodních arkád a na západních čelech bočních lodí narazil restaurátor na pečlivě vyspárované cihelné zdivo s dekorativním spárováním. Vzhledem k úplné absenci starších omítek a povrchovému znečištění cihel i spár je pravděpodobné, že interiéru kostela byl nějakou dobu bez omítek a barevnou vrstvou byly ošetřeny pouze prvky z tufitu. Je nutno zmínit, že na provedených sondách nebyly nalezeny ani zbytky po hoření. Vysvět-

lení je možné krytím prvků omítkou nebo vrstvami mladších polychromií v době katastrofálních požárů v letech 1689 a 1758. Stejně tak i v místech vedení elektřiny nebyla bohužel nikde zaznamenána žádná starší vrstva či tufit nebo pískovec. Elektrické vedení bylo vyměněno v celém rozsahu místo původních rozvodů z 50. let 20. století, přičemž je nezbytné zmínit nešetrnost zásahů do zdiva v 50. letech. Například rozbitý portálek v presbytáři a osekání profil nad ním byly těmi prvky, které málem zanikly.

Po snesení vrcholových hlavic pilířů a přízdných pilastrů v trojlodí byly v bočních lodích obnaženy otesané náběhy svazků žeber, jež vybíhaly z plochy kvadratických pilířů s výžlabky v nárožích (tedy tak, jak je známe z nedalekého dominikánského kostela svatého Václava). Na několika pilířích bylo ověřeno, že jsou skutečně kvadratické v celé výšce a tufit použitý na jejich stavbu se skrývá jen pod nemnoha centimetry barokní omítky. Vzhledem k absenci náběhů z vnitřní strany středové lodi je nutné uvažovat o vyšším nasazení kleneb a je tedy takřka jisté, že střední loď byla o něco vyšší než boční lodě. U středového pilíře severní arkády byla provedena i větší sonda pro zjištění profilace a velikosti

Otesané náběhy žeber klenby severní lodi po odstranění dřevěných hlavic na prvním severním pilíři (foto D. Halátek, 2019).

patky. Ukosený konec profilu nároží byl skutečně zachycen, stejně jako horní hrana profilované patky. Celkovou výšku patky se však nepodařilo ověřit, protože mladší vrstvy poměrně razantně zvedly niveletu podlahy kostela.

K výstavbě presbytáře se podařilo zjistit, že pravděpodobně nevznikl najednou. V podkroví později přistavěných bočních kaplí lze stále spatřit takřka nedotknuté obvodové zdivo s dekorativně zpracovanými spárami. Ve spodních částech ostění oken je užíván načervenalý pískovec v kombinaci s tufitem (bez jasné preference). Načervenalý pískovec je použit na ostění a kružbu zazděných oken severní věže,⁸ kterou stavěl již před rokem 1300 Řád německých rytířů. Je tedy možné, že také započali s výstavbou presbytáře. Tufit

němečtí rytíři používali, ostatně byli vlastníky vrchu Roudného, jednoho ze zdrojů tohoto kamene, užitého i na severním soklu severní věže. Při dokumentaci vnějšího zdiva byl zaznamenán ústupek zděné konstrukce po celém obvodu presbytáře, v poměrně nepatrné šíři 5–2 cm, přičemž místy není znatelný vůbec. Dnes se nachází zhruba ve výšce, kde je přerušení mezi okny upravenými kolem roku 1700, po prvním katastrofálním požáru. Zajímavým detailem je také absence cihel s tmavým čelem, jež se vyskytují právě až nad tímto zlomem. Na trojlodí a na jižní věži jsou plně využívány v dekorativní vazbě. Rozdíl ve velikosti cihel je takřka neznatelný, rozměry se pohybují v rozmezí 25 x 11,5 x 7,5 cm až 26 x 12,5 x 8 cm. Spodní část zdiva je však postižena velkým procentem výměn v rámci obnovy na počátku 20. století, kdy byly poškozené cihly nahrazovány novými v přesném gotickém rozměru (26,5 x 13 x 8,5 cm). Rozměr cihel u presbytáře je jiný pouze v samotném závěru kostela, kde došlo po požáru v roce 1689 k velkým destrukcím a přezdvíháním. Právě v těchto místech, vyzděných z barokních cihel, stála nepochybně druhá „opavská noha“ (jedná se o opěrný oblouk vně kostela). Tyto barokní cihly jsou jasně rozeznatelné značnou délkou a menší tloušťkou (28,5 x 13,5 x 70 cm). Díky příloze ke smlouvě z roku 1699 můžeme zazdvítku protáhlými cihlami datovat, neboť přesně souhlasí s vyjmenovanými povinnostmi stavebníků, co mají v rámci oprav udělat: „...starou klenbu vyztužit a 3 vadné opěráky nezbytným zdivem podezdít, jejich základy tedy zpevnit, aby zůstaly stabilní a mohly klenbu dobře unést ... jeden opěrák se velice odchýlil, je nutné jej až k prvnímu odstupnění zbořit a dostavět jej pak znovu v původní kvalitě a stabilitě ... okna gotická odspodu až po stanovenou linii podle proporcí, částečně zazděna a jejich horní ukončení upraveno půlkruhovým obloukem ... celý kostel kolem dokola, na pilířích opěrácích, stěnách a oknech, kde je třeba opravit a starat se o to, aby stavební práce přispěly k trvanlivosti a ozdobě kostela...“⁹ Stejně cihly, jako jsou na

Gotické cihly s rytou datací AN[N]O 1701, vpravo nahoře postava v sukni (foto D. Halátek, 2019).

celé ploše závěru kostela od pole s „opavskou nohou“, přes všechny tři následující opěráky k severu, jsou použity k vyzdění kaplovitých nik na vnější straně presbytáře. Právě tyto rozměrné niky jsou oním podezděním a zpevněním, o němž se píše ve smlouvě z roku 1699. Také zazdívký v oknech jsou realizovány ze stejného materiálu, kromě toho také spousta vysrávek v plochách cihelného pláště, třebaže velká část barokních cihel byla vyměněna při poslední velké opravě na počátku 20. století. Datace AN[N]O 1701 se zbytkem postavy v sukni, vyrytá na gotických cihlách severní strany presbytáře, napovídá, že obnova po velkém požáru z roku 1689 probíhala jistě několik let.

Omítky na obvodových a závěrových kaplích byly zcela otlučeny bez průzkumu a nově provedeny v průběhu 60. až 70. let 20. století. Perlitové omítky pak na počátku 80. let překryl tehdy moderní akronátový nátěr. Stejný nátěr byl použit i na plochy zazdívek oken. I přes znalost této informace proběhl orientační průzkum i na všech těchto plochách, ze kterých byly perlitové omítky otlučeny a nahrazeny trasvápennou omítkou s pro-

dyšným nátěrem. Oproti tomu restaurátorský průzkum omítek v zazdívkách nik oken závěru¹⁰ zaznamenal původní omítkové vrstvy, pečlivě utažené, bez nátěrů. Při realizaci byla tedy použita stejná technologie. Na očištěné plochy původních omítek byly nanášeny nové štukové vrstvy na povrchu utažené železem a nebyl použit žádný povrchový nátěr. V budoucnu by měly plochy přirozeně stárnout a nevytvářet kontrast s pečlivě konzervovaným a doplněným cihelným zdívem.¹¹

Velká pozornost byla věnována průzkumu tufitových prvků v kaplích a předsíních kostela. V rámci restaurátorského zásahu byly v některých prostorách sejmuty nevhodně provedené tmavě šedé akrylátové nátěry. Především v kapli sv. Anny pak byly, díky nižší důslednosti při čištění kamene v minulosti, zachyceny zlomky původního řešení barevného pojednání kamene. Sondy v presbytáři a lodi ukázaly, že povrch kamene byl před samotnou polychromií vyhlazen vápenopískovým šlemem, ostatně pozůstatky žeber dochovaných v podkroví jižní lodi na sobě ještě stále mají tuto polychromii. Také při obnově oken v trojlodí kostela se na několika místech

Strop západní předsíně před dokončením restaurování (foto D. Halátek, 2020).

podařilo zachytit stejnou barevnost na kamenných ostěních oken, jež byla v baroku zčásti otesána, ale z velké části jen zaomítána. V rámci restaurátorského zásahu se tedy přistoupilo k realizaci povrchové úpravy. V kapli sv. Anny byl vápenopískový šlem doplněn o dekorativní červenou linku, jež byla na povrchu kamene lokálně nalezena, třebaže se jednalo zřejmě o pozůstatky celoplošného mramorování. Na povrchu svorníků ve vrcholcích kleneb v kapli sv. Anny a v lurské kapli bylo nalezeno stříbření a bronzování provedené na očištěný kámen. Jediný relikt snad původního malování svorníků byl nalezen v předsíně kaple sv. Anny. Na svorníku je dochován plastický štítek, bílý podklad a červená obvodová linka nanášená olejovou barvou přímo na srovnanou plochu tufitu.

Specifická byla situace v západní předsíni. Přejásná hvězdicová žebrová klenba má na povrchu úpravy z přelomu 19. a 20. století. Na svorníky byly nalepeny štukové akanty a profilace žeber byla dokonale vyhlazena štukem. Restaurátoři sejmuli odlupující se nátěry z posledních úprav a realizovali nátěr ve světle šedé barvě, zachycený na vrstvě štuk. Pouze

v tomto prostoru se podařilo sejmut i vrstvy štuky přidaného v druhé polovině 20. století a po konzervaci a nezbytných retuších prezentovat povrch a původní barevnost omítek ploch mezi žebry. K vrcholovému svorníku byla v minulosti dotažena trubka plynového osvětlení. Také ta byla konzervována a ponechána v náleзовém stavu.

Hlavní dominantou západní předsíně je složitě profilovaný ústupkový pískovcový portál. V minulosti byl povrch kamene čištěn několikerým způsobem a při posledním zásahu byla dokonce část povrchu opatřena nátěrem cementového šlemu, který způsobil povrchové narušení pískovce. Restaurátor po zpevnění povrchu pečlivě očistil všechny doplňky a povrch kamene.¹² Nebyly zaznamenány žádné fragmenty polychromie nebo nátěru. Po stranách portálu byly pod omítkou nalezeny tradiční středověké rituální rýhy, na povrchu kamenů zcela absentují kamenické značky, ostatně ty nebyly nalezeny na žádném z kamenných článků kostela. Ve spodní části portálu byly po stranách zasekány přímo do modelace dvě kapsy, do nichž byly v minulosti osazeny kropenky. Do defektů by-

Nově polychromovaná mříž západní předsíně (foto D. Halátek, 2020).

ly vloženy kamenné filuňky a okolí pečlivě retušováno. Stěny navazující na kámen portálu byly v minulosti neomítané, také zde se nacházely cihly s pečlivě provedeným spárováním, jež zabíhalo i pod pozdější stěnu přístavku. Na levé straně portálu byly v cca 2,5 metrech nalezeny vytesané ligatury IAN WAL bez jasnějšího významu.

Předsíň je uzavřena mříží, která zřejmě navazuje na mříž renesančního stáří, neboť se jedná o poměrně kvalitní práci z poloviny 19. století zcela kopírující renesanční mříže ze staré sakristie a vstupu do kaple sv. Anny. Ve fotoarchivu Slezského zemského muzea¹³ byly dohledány fotografie z počátku 20. století, na kterých jsou jasně vidět malby na plechu v nástavci mříže. V rámci restaurování¹⁴ se podařilo barevnost obnovit, společně s rakouskou orlicí, která byla bezdůvodně z mříže odstraněna v roce 1973.¹⁵

Díky podrobnému restaurátorskému průzkumu v interiéru kostela se podařilo objasnit barevnost kostela z průběhu 19. století. Z fotografií interiéru a ze záznamů památkové péče byl jasný původ syté barevnosti zachycené ve všech plochách interiéru, jež po-

cházela z poválečného malování bez účasti památkářů. V restaurátorských sondách byla pod touto datovanou vrstvou, navazující na vrstvu z oprav poškození stěn v roce 1945, barevnost překvapivě střízlivá v šedých a béžových tónech, v presbytáři s pozůstatky zelené starší barevnosti. V presbytáři se podařilo zachytit i vrstvu bronzového nátěru na ploše za oltářem. Metal tentokráte stříbrný byl použit i pro výmalbu vlysu hlavní římsy presbytáře, kde bylo stříbro opatřeno modrou lazurou. Vzhledem k napjatému rozpočtu byly tyto metalové plochy zrealizovány jen v náznaku, světle modrou plochou v římsě a nátěrem zlatou barvou na bohužel ne zcela vhodně připravený povrch stěny za oltářem. Barevnost interiéru se pak odvíjí od nalezených barev z pojednání prostoru v 19. století, tedy šedá barevnost střední lodi a presbytáře a béžová bočních lodí, v kombinaci s bíle natřenými plochami štuků, říms, pilastrů a ostatních plastických prvků. S šedou barvou souzní i navracená barevnost dřevěných hlavic pilířů trojlodí, kde podložení světle šedou barvou doplnilo zlacení linií modelace.¹⁶ Překvapením byla nalezená barev-

Interiér po rekonstrukci a restaurování (foto D. Halátek, 2020).

nost na bočních dveřích do staré sakristie a kaple sv. Anny v presbytáři, v těsném sousedství hlavního oltáře. Pod klasicistním bílým štafírováním byla odhalena barokní imitace mramorů odpovídající barevnosti oltáře. Vzhledem k dokonalému zachování se odkryv a retuše podařily a dveře jsou tak prezentovány v barevnosti příslušející k oltáři.¹⁷ Před samotným vymalováním byly ještě důkladně injektovány celé plochy kleneb všude tam, kde omítka vykazovala nesoudržnost

k podkladu a hrozilo jejich uvolnění. V presbytáři byly obnoveny hlavice pilastrů, jejichž modelace byla potlačena několikerým nátěrem hustým vápnem. Sondáž odhalila původní řešení barevnosti hlavic, jež bylo v náznaku obnoveno nátěrem podkladu a následným položením a přeleštěním metalu na vrcholových partiích modelace.

V kapli sv. Jana Nepomuckého a v lurdské kapli byly restaurátory nalezeny původní barevné vrstvy. V kapli sv. Jana je polychromován a dekorativně omalován, včetně použití zlacených šablon, celý štukem zdobený strop. Na stěnách je ve zlomcích zachována tmavší barevnost se zlacením. Na restaurování těchto prostor si však ještě budeme muset počkat. Stejně jako na odkryv dekorativní výmalby v kapli Panny Marie Lurdské, kde je pod několika líčkami dochována dekorativní barevnost v celém rozsahu stěn a stropu. Ve 30. letech 20. století vznikl návrh na řešení barevnosti této kaple od Adolfa Zdrázily,¹⁸ ale sondáží nalezené malby nejspíše s tímto návrhem časově nesouhlasí.

Príspevek se pokusil nastítnit alespoň ty nejzásadnější nálezy z rekonstrukce kostela, velké množství materiálu ještě čeká na zpracování a bude dále publikováno snad v reprezentativní podobě. Práce na kostele však neustávají. Po dvouleté stavební rekonstrukci se začíná připravovat, kromě restaurování dvou nedokončených prostor kaplí, také postupné restaurování mobiliáře kostela. Mobiliář je z většiny tvořen intaktně dochovaným pozdně barokním štukatérským dílem Johanna Schuberta. Věřme, že vybraný tým realizátorů bude v dotačně omezené době schopen zrestaurovat takové množství mobiliáře v očekávané kvalitě.¹⁹

Poznámky:

1. Jedná se o citaci z dopisu opavského děkana Franze Antona Schwaba (1726–1819) ze 4. listopadu 1780. Autor těmito slovy charakterizoval dokončenou rekonstrukci interiéru kostela v dopise místodržiteli Řádu německých rytířů Maxi svobodnému pánu von Riedheim – viz ŠOPÁK, Pavel. *Klasicistní architektura Opavy let 1780–1850*. Opava 2003, s. 37.

2. GRŮZA, Antonín – KOUŘILOVÁ, Danuška. *Konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie. Standardní nedestruktivní stavebněhistorický průzkum, část I.–III.* Ostrava 2002 (nepublikovaný tiskopis uložený v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
3. Podrobně v kapitolách o kulturním vývoji v MÜLLER, Karel – ŽÁČEK, Rudolf a kol. *Opava*. Praha 2006, s. 357–363, 371–375, 378–381, 391–394, 398–399; PRIX, Dalibor. *Dlouhý presbytář kostela v Žárech. K sakrální architektuře moravsko-slezského pomezí kolem roku 1300*. Opava 2011, s. 14, 84, 179, 237, 242, 282; PRIX, Dalibor. O klenbě bývalé kaple Panny Marie při trojlodí městského kostela v Opavě. Na okraj poznání klenební reformy ve 14. století ve střední Evropě. *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 2003, roč. 52, č. 1, s. 14–57.
4. ŠOPÁK, Pavel – SCHENKOVÁ, Marie – PRIX, Dalibor. *Opava – Konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie. Církevní památky*, sv. 27, Velehrad 2000, 27 s.
5. GRŮZA, A. – KOUŘILOVÁ, D. *Konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie...*, část III., s. 106–116.
6. MENZEL, Filip. *Vnitřní plášť presbytáře konkatedrály Nanebevzetí Panny Marie v Opavě. Zpráva z restaurátorského průzkumu*. Ostrava 2019 (nepublikovaný tiskopis uložený v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
7. Smlouva přepsána a přeložena v GRŮZA, A. – KOUŘILOVÁ, D. *Konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie...*, část I., s. 145–147.
8. Dochovaly se pouze ostění a zlomky kružeb oken na jižní straně, která je dnes kryta krovem trojlodí, ostatní kamenné články severní věže byly na počátku 20. století vyměněny za světlý pískovec, ostatně jako většina prvků na kostele s výjimkou jižní věže, kde byly tuřitové římsy a armování ponechány.
9. Přepis originálu i překlad uveden v GRŮZA, A. – KOUŘILOVÁ, D. *Konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie...*, část I., s. 145–147.
10. Průzkum provedl opět Filip Menzel. MENZEL, Filip. *Okenní niky na severní straně konkatedrály Nanebevzetí Panny Marie v Opavě. Zpráva z restaurátorského průzkumu*. Ostrava 2019 (nepublikovaný tiskopis uložený v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).
11. Konzervaci cihelných ploch a restaurování všech kamenných prvků provedla firma restART pod vedením Jana Jandy. Na tomto místě je třeba poděkovat za skvěle odvedenou práci a upozornění na detaily fasády, jež by možná unikly pozornosti při průzkumu a dokumentaci.
12. Restaurování hlavního kamenného portálu a všech náhrobníků uvnitř i vně kostela provedl restaurátor Jakub Gajda.
13. Za dohledání a zvětšení fotografií jsem velmi vděčen Ludku Wünschovi ze Slezského zemského muzea.
14. Restaurování mříží, plůtků a všech kovaných prvků na konkatedrále provedl Ilja Běhal z Olomouce.
15. GRŮZA, A. – KOUŘILOVÁ, D. *Konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie...*, část III., s. 86.
16. Restaurování všech hlavic trojlodí, včetně dveří a přínaležejících konstrukcí celého kostela provedla dílna Jaroslava Jakubka ve spolupráci s truhlářstvím Sciskala, zlacení pak Iveta Vasilíadu.
17. Restaurování dveří a snímání nátěru provedl Jaroslav Jakubek, restaurování malovaného mramorování provedl Peter Stirber ve spolupráci s Romanou Balcarovou.
18. Na existenci návrhu (SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U386A) upozornil Pavel Šopák. In: ŠOPÁK, Pavel (ed.). *Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku*. Opava 2013, s. 93. Za poskytnutí reprodukce jsem vděčen Denise Hradilové.
19. Na závěr je nutné poděkovat také investorovi rekonstrukce zastoupenému panem děkanem Czudkem a zástupcům konsorcia realizačních firem RIDERA a FICHNA – HUDECZEK, a. s. Přes všechna nedorozumění a vyhočené emoce je výsledná podoba rekonstrukce na dobré úrovni.

ENGLISH SUMMARY

New findings during the restoration of the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Opava, 2019–2020

Dalibor Halátek

Last year saw the completion of an extensive restoration project at the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Opava – an important example of Silesian Gothic architecture. The work included the restoration of the brick façade as well as the masonry and wrought-iron elements. After removing the plasterwork on the ground floor level of the north tower, imprints were found of the original cross vaults and the sandstone top-pieces of the vault haunches. An original staircase was found within the walls, but it is now so unstable that it cannot be restored. The interior renovation work included the reconstruction of the electrical systems, the restoration of the stucco and carved pillar heads, complete replastering, and

new interior paintings based on a restoration survey. The restorers also identified the places where major repairs of the brick façade had been carried out in the past, after a fire in 1689 that caused part of the presbytery to collapse. The survey also investigated the Gothic elements of the architecture, indicating their appearance during the Gothic era. The tuffite elements were treated with polychrome paintwork to imitate marble. The presbytery was built in two phases, indicated by the recess that runs along the entire perimeter wall. The restoration survey found no other forms of surface treatment besides the paintwork applied to the masonry elements. The original colouration of the interior was identified, and this original appearance was restored by applying paintwork to the masonry elements in the side chapels. Decorative murals were found in the chapels of St. John of Nepomuk and Our Lady of Lourdes, but these will be restored in the next phase of the project. The iron grilles were thoroughly restored, and the grille on the main entrance was restored to its original colour scheme based on historical photographs; the Austrian coat-of-arms (removed in 1973) was restored to its original position. The next phase of the restoration work will involve the reconstruction of the interior fittings and fixtures.

Key words:

reconstruction – restoration – Gothic – brick Gothic – church – Opava

2

Věnováno jubilantce PhDr. Daně Kouřilové

*Dedicated to Dr. Dana Kouřilová
to mark her 70th birthday*

VAŽME SI ŽIVOTA V PROSTORU S HISTORICKOU PAMĚTÍ A SNAŽME SE JI UDRŽET ROZHOVOR S PhDr. DANOU KOUŘILOVOU

Rozhovor s Danou Kouřilovou vedl Dalibor Halátek. Setkání se konalo v kavárně, ze které byl výhled na právě probíhající rekonstrukci opavské konkatedrály. Rozhovor tak byl chvílemi přerušován diskusí o restaurování cihelného pláště trojlodního kostela Nanebevzetí Panny Marie.

Paní Dano, známe se už takřka dvě desetiletí, ale nikdy jsme se ne bavili o Vašem dětství, rád bych to vzal od začátku. První obligátní otázka zní: Kam jste chodila do školy?

Jsem potěšena, že spolu vedeme tento rozhovor. A když od začátku, tak tedy začněme. Pocházím z Ostravy, ze Slezské Ostravy, přímo z Muglinova, kde jsem navštěvovala základní školu. Pak následovalo absolvování gymnázia v ulici Dr. Šmerala (dnešní Matiční gymnázium Ostrava) se zaměřením na cizí jazyky. Bojovala jsem hlavně s angličtinou. Když jsem se v noci budila hrůzou, že něco do školy neumím, bylo to kvůli angličtině. Navíc se i u mě naplno projevilo období lidského života zvané dospívání. Se spolužáky jsme často vyráželi ven, pěkně po vinárníčkách. Tehdy se tomu říkalo svičárny, psal se rok 1968, bylo cítit celkové uvolnění atmosféry ve společnosti a začaly se objevovat také intimnější vinárny s boxy. To pak nezbyvalo moc času na učení slovíček.

Přemýšlela jste rovnou o vysoké škole nebo jste už chtěla žít ten opravdu dospělý život?

Musím se přiznat, že jsem zpočátku neměla v úmyslu pokračovat ve studiu na vysoké škole. Učení jsem měla dost. Pro studentský život jsem se rozhodla po prvním roce skutečného pracovního procesu, kdy jsem dělala písáčku v Technomatu, kousek od ulice Korejské v Ostravě-Přívoze (do roku 2015 sídlo ostravského pracoviště Národního památkového ústavu). Když jsem později dojížděla na památkový ústav do Ostravy, míjela jsem místo, kde jsem dříve ťukala do stroje.

Takže jste si podala přihlášku na univerzitu?

Přihlásila jsem se na Filozofickou fakultu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes Masarykova univerzita). Původně jsem chtěla studovat historii a archeologii, ale napoprvé mi to nevyšlo. Takže jsem ještě přechodnou dobu pracovala jako písáčka na pasech a vízech. Napodruhé jsem již byla úspěšná a začala studovat dvouobor archeologii a dějiny umění, tedy obor blížký historii, která mě vždycky bavila.

Na univerzitu jste nastoupila v roce 1969. To bylo na brněnské Katedře dějin umění úžasné osazenstvo.

Ano, to tedy bylo. Učily nás osobnosti, jako Albert Kutal, Ivo Krsek, Zdeněk Kudělka, Jaroslav Pelikán a další. Měli jsme opravdu štěstí. Na archeologii nás bylo jen pár, asi šest, na dějinách umění okolo třiceti. Jako hlavní obor jsem si vybrala archeologii. Ve skutečnosti jsem byla rozkročená mezi architekturou a archeologií. Za téma diplomové práce jsem si zvolila zpracování stavebního vývoje tvrže Kralice, kde kopala archeoložka Vlasta Fialová. S volbou tématu jsem měla trochu problém. Na archeologii mi tvrdili, že jde o téma pro dějiny umění a na dějinách umění mě posílali zpět na archeologii. Nakonec se vedení mé práce ujal profesor Bořivoj Dostál a konzultantem mi byl Pavel Michna. Práci jsem úspěšně obhájila a podařilo se ji rovněž publikovat. (Stavební vývoj tvrže v Kralicích nad Oslavou. Vlastivědný věstník moravský, 1997, roč. 29, č. 2, s. 151–165.)

Takže odtud pramení Vaše mezioborovost, kdy stavbu podrobně analyzujete

Soukromý fotoarchiv Dany Kouřilové.

a zároveň ji chápete jako celek, kdy jdete do archivu a pak se vydáte na půdu zkoumaného objektu a vše si ověříte? Po škole jste hned nastoupila na památkový ústav?

Po škole jsem nastoupila na státní zámek Hradec nad Moravicí, jenž se následně přerodil ve Vlastivědný ústav okresu Opava. Jednalo se o sebevědomou instituci, které nestačilo partnerství vzdálené Ostravy. Tehdejší ústav si budoval vlastní odborný tým a tato iniciativa byla podporována odborem kultury někdejšího okresního národního výboru. Roku 1986 tak vzniklo Okresní středisko státní památkové péče a ochrany přírody se sídlem v Hradci nad Moravicí. Další okresní středisko fungovalo také v Olomouci, s nímž jsme šli do odboje proti kraji. Ještě v rámci okresního střediska se nám podařilo přestěhovat do Opavy, abychom byli blíže veřejnosti. Kanceláře jsme si zřídili na adrese Ostrožná 208/4, bohužel do měsíce nás zrušili. Od roku 1991 pak na zámku v Hradci nad Moravicí působilo kulturní středisko. (Po zániku krajských národních výborů přešla krajská střediska státní památkové péče přímo pod Ministerstvo kultury a změnila se na Památkový ústav, od roku 2001 Státní památkový ústav. S účinností od 1. ledna 2003 vznikl Národní památkový ústav.)

Od 90. let 20. století jsem byla zaměstnanec Památkového ústavu v Ostravě s detašovaným pracovištěm v Opavě, nejdříve v Opavě-Kateřinkách v ulici Holasická. Původně se jednalo o kanceláře stavební firmy zaměřené na výstavbu sídlišť. Kolem roku 2004 se opavské detašované pracoviště památkové péče přestěhovalo na Bezručovo náměstí 1147/1, kde sídlí dodnes. V té době jsem ukončila činnost jako garant území (terénní památkář) a byla mi nabídnuta funkce vedoucí odboru dokumentace. Se změnou pracovní pozice jsem dva až tři dny během týdne bývala v kanceláři v Ostravě (někdejší sídlo v ulici Korejská 875/12), zbylé dny na detašovaném pracovišti v Opavě.

Když přejdeme k památkové praxi, které akce obnovy se Vám vybaví během Vaší památkářské kariéry?

Soukromý fotoarchiv Dany Kouřilové.

Začala bych určitě diskutovanou rekonstrukcí kostela sv. Václava u bývalého dominikánského kláštera v Opavě. Mně osobně se moc líbil návrh architektů Jaromíra Hanušky a Antonína Řehulky (architektonická kancelář I. D. E. A., s. r. o.) s prosklenou stěnou s plasticky řešeným závěrem, ovšem kdo ví, jak by skutečně dopadla realizace. Nakonec rozhodnutí zakonzervovat interiér kostela a prezentovat všechny stavební fáze architektury stálo za to.

Celoživotní a největší láskou je určitě zámeček Hradec nad Moravicí (myšlen je celý areál zahrnující nejen Bílý zámek, Bílou věž a Červený zámek). Poněvadž šlo o památku první kategorie, hlavní památkový dohled měli na starost pražští památkáři. Musím říct, že se nám s nimi spolupracovalo velmi dobře, vždy jsme se domluvili a nebyli jsme tehdy ani tak rozptýlení zbytečnou byrokracií. Dokonce se nám dařilo na základě dílčích průzkumů průběžně zpracovávat nálezkové zprávy (například s Evou Kolářovou), čímž jsme tak trochu předběhli dobu.

Která památková obnova v Opavě Vás nejvíce těšila?

K srdci mi přirostl jezuitský kostel sv. Vojtěcha na Dolním náměstí. První návrh barevnosti fasád vycházel ze zaběhnutého trendu – když baroko, tak červené. Při realizaci průzkumu stratigrafie barevných vrstev bylo nalezeno několik fragmentů starších nátěrů. Podařilo se vyhodnotit šedou barevnost fasád s architektonickými články (hlavice a patky pilastrů, římsy, portál) v barvě pískové. Musím však přiznat, že současná barevnost ve dvou odstínech šedé měla být původně obráceně, šlo o kompromis z naší strany, kterým snad celkový vzhled památky neutrpěl.

A třeba minoritský klášter?

To byla moc pěkná akce. Spolupráce s Ing. Jaromírem Pekárkem a s Okresním stavebním podnikem v Opavě byla velice příjemná. Dostali jsme se do gotických suterénů, odkryly se gotické malby v čtárně, bohužel část poškozených odhalených výjevů zanikla následkem zřícení. Je velká škoda, že

se v památkové obnově minoritského kláštera nepokračuje, neboť restaurátorské průzkumy, například v renesanční chodbě, prokázaly existenci dalších maleb.

Vynechali jsme dvě opavské stavby, a to budovu Obchodní a živnostenské komory a objekt městské spořitelny. Dvě velmi významné akce.

Obě akce obnovy se opravdu vydařily. V případě městské spořitelny byla obnova úspěšná díky tehdejšímu panu řediteli Paskerovi. Zprvu se mělo vycházet z jednotného vizuálního stylu všech poboček s uplatněním pouze firemní barevnosti. Právě díky intervenci ředitele Paskery byl zpracován nový návrh konzultovaný s památkáři. Sice se nepodařilo zcela obnovit interiér z první republiky a realizovat světlík, celkově se však jednalo o fantastickou spolupráci. Investorem zdařilé obnovy budovy Obchodní a živnostenské komory bylo město.

A ostatní domy?

Samostatnou kapitolou byla 90. léta 20. století ve znamení stavebního boomu i v historickém jádru města, poté co se řada nemovitostí navrátila zpět restituentům. Z pozitivních příkladů bych uvedla dům na Dolním náměstí 304/22, který se nacházel v havarijním stavu. Tento památkově chráněný objekt koupil a zachránil současný majitel pan Karel Jiřík. Jeho zásluhou zůstaly dochovány například trámové záklopové stropy, na něž byl vypracován posudek se závěrem, že jsou neopravitelné. Rekonstrukce domu obnášela rovněž kompromisy... Mám takové krédo, že malba či socha jsou uzavřené procesy, není důvod do ukončeného díla zasahovat. Ale užívaná stavba se do jisté míry musí přizpůsobovat nárokům na život, přičemž i stavební materiály mívají svou omezenou trvanlivost. Takže se zde přistavělo nové schodiště, aby mohlo být zachráněno to poškozené gotické v původní pozici. Pro vlastníka, pana Jiříka, to znamenalo navýšené náklady na stavbu, na což laskavě přistou-

pil, poněvadž jinak by se gotické schodiště zřítilo.

Opačným příkladem byl sousední objekt (Dolní náměstí 305/21), kde se majitelé památky nikoho na nic neptali a bourali. Z toho domu nezůstalo takřka nic.

Stala jste se tedy vedoucí odboru dokumentace a přitom stále zpracovávala nálezkové zprávy a stavebněhistorické průzkumy, co si vzpomínám, s Petrou Kaniovou a dalšími.

Tehdy se ještě doplňovaly průzkumy na zámku v Hradci nad Moravicí a zároveň se zpracovávaly nálezkové zprávy v rámci institucionálního úkolu vědy a výzkumu (jednalo se o úkol č. 21301 – Vědecký výzkum a aplikace metod operativního zpracovávání stavebněhistorických a uměleckohistorických průzkumů prováděných při obnově kulturních památek a nemovitostí v památkově chráněných územích).

Slíbila jsem, že dodělám průzkumy spojené s obnovou zámeckého areálu v Hradci nad Moravicí a odejdu do důchodu. Už jako osoba samostatně výdělečně činná jsem společně s Petrou Kaniovou zpracovala stavebněhistorický průzkum Blücherova paláce na Masarykově třídě v Opavě a s Lucií Augustinkovou jsme nedávno dokončily průzkumy zámku v Kravařích a Bolaticích, jejichž výsledky vyšly i knižně. Také jsem se podílela na stavebněhistorickém průzkumu Červeného zámku v Hradci nad Moravicí (ve spolupráci s Romanou Rosovou a Dagmar Alterovou).

Aktuálně již třetí rok připravujeme monografii o Hradci nad Moravicí. Příležitost dostat do publikační podoby všechny průzkumy, co jsem zde dělala prakticky celý život, považuji za velmi důležité, kniha je kniha. Mám obecně trochu obavu o současné výsledky, jež zůstávají pouze v digitální podobě. Přehřel informací, které se sotva stačí zpracovat, a patrně ještě nevíme, jak to bude s bezpečným zálohováním, dostupností a čitelností těchto dat v budoucnu.

Dana Kouřilová v parku u zámku Raduň (Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Ostravě).

Kdybyste znovu dostala příležitost stát se památkářkou, využila byste ji?

Určitě ano. Ale jsem ráda, že jsem byla památkářem ve své době, ne v té dnešní, digitalizované. Nejspíše jde o generační záležitost, ale domnívám se, že současné přetech- nizování bere člověku možnost myslet.

Nějaké přání na závěr nebo poselství mladším kolegům?

Vážít si toho, že žijeme v prostoru s historickou pamětí a snažit se ji udržet. Poněvadž vývoj zastavit nelze, je potřeba opatrně zacházet s tím, co nám přináší, zacházet s respektem a s velkou dávkou citu také s historickými objekty a hlavně mít čas na poznání.

Více času na práci, na kontakt s památkou a co nejméně byrokracie... Bude to nejen ku prospěchu památkám, ale ku prospěchu nám všem.

Děkuji Vám za příjemný rozhovor a do dalších let přeji hlavně pevné zdraví a ještě mnoho prozkoumaných památek i nových objevů.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE DANY KOUŘILOVÉ

Sestavila Petra Kaniová

1976

1. Výsledky stavebního a umělecko-historického průzkumu zámku ve Velkých Hošticích. *Časopis Slezského zemského muzea*, série B – vědy historické, 1976, roč. 28, č. 1, s. 51–61.

1977

2. Stavební vývoj tvrze v Kralicích nad Oslavou. *Vlastivědný věstník moravský*, 1977, roč. 29, č. 2, s. 151–165.

1987

3. Výsledky stavebně-historického a umělecko-historického průzkumu zámku v Hradci nad Moravicí. In: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji VII*. Ostrava 1987, s. 104–127.

1991

4. Stavebně-historický průzkum tzv. Bílé věže zámku v Hradci nad Moravicí. *Časopis Slezského zemského muzea*, série B – vědy historické, 1991, roč. 40, č. 1, s. 52–59.

1992

5. Opava – urbanistická koncepce rozvoje města a její realizace na přelomu 19. a 20. století. I. *Časopis Slezského zemského muzea*, série B – vědy historické, 1992, roč. 41, č. 2, s. 136–148.

6. Opava – urbanistická koncepce rozvoje města a její realizace na přelomu 19. a 20. století. II. *Časopis Slezského zemského muzea*, série B – vědy historické, 1992, roč. 41, č. 3, s. 245–256.

1994

7. Rekonstrukce fasád objektu Finančního úřadu v Opavě. In: *Sborník Památkového ústavu v Ostravě*. Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 1994, s. 38–40.

1995

8. Nové poznatky o stavebním vývoji zámku v Hradci nad Moravicí. In: *Sborník Památkového ústavu v Ostravě*. Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 1995, s. 26–29.

1996

9. Měšťanský dům v Opavě na Dolním náměstí č. 13. In: *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*. Slezské muzeum v Opavě, Opava 1996, roč. 22, č. 2, s. 25–27.

10. Problematika městské památkové zóny Opava. In: *Sborník Památkového ústavu v Ostravě*. Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 1996, s. 11–17.

1997

11. Tvůrčí podíl architekta Alexise Langerera z Bratislavi na stavbách areálu Červeného zámku v Hradci nad Moravicí. In: *Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu – novogotice*. Zámek Sychrov, Sychrov 1997, s. 112–116.

1999

12. Založení urbanistické koncepce rozvoje města Opavy na přelomu 19. a 20. století. In: *Péče o památky moderní architektury. Sborník příspěvků a přednášek*. Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 1999, s. 59–62.

13. Výsledky hloubkově-sondážního průzkumu fasád kostela sv. Ducha v Opavě. In: *Památkový ústav v Ostravě. Výroční zpráva 1998*. Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 1999, s. 75–81.

14. *Minoritský klášter*. Správa zámků Hradce nad Moravicí a Raduně, Opava 1999, 11 s.

2000

15. Problematika deponování ohrožených prvků staveb a fragmentů architektonických článků a soch. In: *Památkový ústav v Ostravě. Výroční zpráva 1999*. Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2000, s. 87–90.

2001

16. Příspěvek ke stavební historii areálu farního kostela Nejsvětějšího Spasitele v Dolních Životících. In: *Sborník Státního památkového ústavu v Ostravě*. Státní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2001, s. 44–49.

17. Zapomenutý areál bývalého hospodářského dvora zámku v Dubové. In: *Památkový ústav v Ostravě. Výroční zpráva 2000*. Památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2001, s. 78–84.

2002

18. Zhodnocení grantového projektu „Zjišťovací terénní průzkum autentických forem stavebního projevu v regionu Opavska“. In: *Sborník Státního památkového ústavu v Ostravě*. Státní památkový ústav v Ostravě 2001, Ostrava 2002, s. 85–91. [s ROSOVÁ, Romana]

19. Bývalý kostel sv. Václava v Opavě – výsledky průzkumu fasád. In: *Pro arte: sborník k poctě Ivo Hlobila*. Artefactum, Praha 2002, s. 99–105.

2004

20. Historické souvislosti novostavby Městské spořitelny v Opavě. Analýza stavby z pohledu geneze autorství. In: *Opava. Sborník k dějinám města 4*. Matices slezská, Opava 2004, s. 41–55.

21. Klášter Milosrdných sester Panny Marie Jeruzalémské v Opavě. Výsledky stavebněhistorického průzkumu a jeho přínos k poznání stavební historie objektu. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2004, s. 74–87.

2005

22. Plnění výzkumného záměru Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě v letech 1999–2004. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2005, s. 52–61. [s MATĚJ, Miloš – NOVOSAD, Jaroslav – BARTOŠOVÁ, Marie – STRAKOŠ, Martin – ZEŽULA, Michal]

2006

23. Výpověď stavby. In: *Paměť místa, místo paměti. Almanach u příležitosti rekonstrukce opavské Hlášky v roce 2006*. Ing. Pekárek – stavební společnost, s. r. o., Opava 2006, s. 72–93. [s KANIOVÁ, Petra – HALÁTEK, Dalibor]

24. K barokní vývojové fázi zámku v Hradci nad Moravicí. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2006, s. 118–130.

25. Čekání na rehabilitaci. In: *Kostel sv. Václava v proměnách času. Pamětní list k rekonstrukci objektu v roce 2006* [ed. ŠOPÁK, Pavel]. Ing. Pekárek – stavební společnost, s. r. o., Opava 2006, s. 4–5.

2007

26. Dům v Hluboké ulici čp. 59 ve Frýdku. Zpráva o nálezové situaci. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2007, s. 100–110.

2009

27. Sýpka v Raduni, výsledky archivního a terénního průzkumu. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2009, s. 44–55.

28. Stavební vývoj zámku v Hlučíně v 16.–19. století. *Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické*, 2009, roč. 58, č. 2, s. 97–111. [s AUGUSTINKOVÁ, Lucie]

29. *Státní zámek Hradec nad Moravicí – Bílá věž*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2009, 20 s.

30. Úvodem. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2009, s. 5–7.

31. Slovo editora. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2009, s. 8–11.

2010

32. Carl Johann Bogislaw Lüdecke a jeho vize přestavby zámku v Hradci nad Moravicí: čas vrátit neumíme, ale umíme se vrátit v čase... In: *Acta historica Universitatis Silesianae Opavensis 3*. Slezská univerzita v Opavě, Opava 2010, s. 95–120.

2011

33. Hradec nad Moravicí, zámek a městečko. Katalog architektonických památek č. 72. In: *Král, který létal. Moravsko-slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského* [ed. MAJER, David], Ostravské muzeum, Ostrava 2011, s. 222–225.

34. Opava, katedrála Nanebevzetí P. Marie. Katalog architektonických památek č. 78. In: *Král, který létal. Moravsko-slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského* [ed. MAJER, David], Ostravské muzeum, Ostrava 2011, s. 248–253.

35. Opava, kostel sv. Ducha s klášterem minoritů. Katalog architektonických památek č. 79. In: *Král, který létal. Moravsko-slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského* [ed. MAJER, David], Ostravské muzeum, Ostrava 2011, s. 254–263.

36. Bývalá zámecká vošárna v Raduni: výsledky komplexního průzkumu a projekt záchrany jedné ohrožené památky. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Národní památkový ústav v Ostravě, Ostrava 2011, s. 39–54. [s SKALICKÁ, Pavla – PFLEGROVÁ, Michaela]

2014

37. Komplex staveb hospodářsko-provozního charakteru zv. Červený zámek v Hradci nad Moravicí: geneze architektonického záměru a vývoj stavební formy v procesu realizace. *Průzkumy památek*, 2014, roč. 21, č. 2, s. 85–116.

2016

38. *Proměny zámku ve Velkých Hošticích*. Šmíra Print, s. r. o., Ostrava 2016, 107 s. [s AUGUSTINKOVÁ, Lucie]

2017

39. Zámek Velké Hoštice – interpretace štukových výjevů v exteriéru i interiéru objektu. In: *Hlučínsko. Vlastivědný časopis Muzea Hlučína*. Muzeum Hlučína, Hlučín, 2017, roč. 7, č. 1, s. 16–20.

40. Ohlédnutí za architektem Leopoldem Plavcem. *Zprávy památkové péče*, 2017, roč. 77, č. 1–2, s. 145–146. [s MATĚJ, Miloš – ZEŽULA, Michal]

2018

41. Blücherův palác v Opavě – aristokratická městská rezidence v kulturně-stavebním kontextu. In: *Cieszyńskie studia muzealne. Těšínský muzejní sborník. Dům, palác a zámek v hmotné kultuře Slezska*. Muzeum Těšínska, Český Těšín, sv. 6, 2018, s. 235–256. [s KANIOVÁ, Petra – KOUŘILOVÁ, Markéta]

2019

42. *Zámek Kravaře. Barokní klenot Horního Slezska*. Město Kravaře, Kravaře 2019, 158 s. [s AUGUSTINKOVÁ, Lucie – MILTOVÁ NOKKALA, Radka]

2020

43. *Zámek v Bolaticích. Hospodářský dvůr a rezidence*. Obec Bolatice, Bolatice 2020, 152 s. [s AUGUSTINKOVÁ, Lucie]

SEZNAM ZKRATEK

ACO	Arcibiskupská konzistoř Olomouc
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
č. j.	číslo jedací
čp.	číslo popisné
ČR	Česká republika
ed., eds.	editor, editoři
fasc.	fascikl
FAST VŠB – TU	Fakulta stavební Vysoké školy báňské – Technické univerzity
fol.	folio
FÚ	Farní úřad
HÚ – OK	Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
kol.	kolektiv
m. č.	místnost číslo
mj.	mimo jiné
MPZ	městská památková zóna
MZA	Moravský zemský archiv
např.	například
NP	nadzemní podlaží
NPÚ	Národní památkový ústav
ONV	Okresní národní výbor
parc. č.	parcelní číslo
PP	podzemní podlaží
rej. č.	rejstříkové číslo
resp.	respektive
roč.	ročník
s.	strana
SHP	stavebněhistorický průzkum
sign.	signatura
SOkA	Státní okresní archiv
SPÚ	Státní památkový úřad
Srov.	srovnej
sv.	svatá, svatý, svazek
SZ	státní zámek
SZM	Slezské zemské muzeum
tzv.	takzvaný
ÚOP	územní odborné pracoviště
ÚSBVs	Ústřední správa Blücherovských velkostatků
ÚSKP	Ústřední seznam kulturních památek
ZAO	Zemský archiv v Opavě

SBORNÍK NÁRODNÍHO PAMÁTKOVÉHO ÚSTAVU V OSTRAVĚ 2019 a 2020

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě
Odboje 1941/1, 702 00 Ostrava – Moravská Ostrava

Editoři: Jana Koudelová, Dalibor Halátek
Redakce tisku: Petra Batková
Překlad: Christopher Hopkinson, Ph.D.
Grafická úprava a sazba: Šárka a Pavel Nogovi
Tisk: Printo, spol. s r. o., Gen. Sochora 1379, 708 00 Ostrava-Poruba
Vydání první

Ostrava 2020
www.npu.cz

ISBN: 978-80-88240-19-8
ISSN: 2336-1050

